

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Bemötande av främlingsfientlighet

– En studie av tolv gymnasielärares syn på främlingsfientliga konfliktsituationer

Omid Pasbakhsh & Barbro Svensson

Examensarbete, lärarprogrammet LAU370

Handledare: Joakim Forsemalm

Examinator: Eva Knuts, etnologiska institutionen

Rapportnummer: HT07-1030-5

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Bemötande av främlingsfientlighet – en studie av tolv gymnasielärares syn på främlingsfientliga konfliktsituationer

Författare: Omid Pasbakhsh och Barbro Svensson

Termin och år: HT 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Joakim Forsemalm, etnologiska institutionen

Examinator: Eva Knuts, etnologiska institutionen

Rapportnummer: HT07-1030-5

Nyckelord: Argumentationsanalys, bemötande, främlingsfientlighet, gymnasieskolan, konflikt, konflikthantering, rasism, vinjett

Syftet med denna studie är att undersöka och diskutera lärares bemötanden i främlingsfientliga konfliktsituationer, för att sedan problematisera tendenser i dessa. Följande tre frågor har undersökts i denna avsikt: Hur bemöter lärarna främlingsfientliga åsikter? Vilken syn har lärarna på sin egen kompetens? Hur förhåller sig lärarnas arbets- och förhållningssätt i bemötandet av främlingsfientlighet till forskning och teorier kring konflikthantering? Studien är utförd som en kvalitativ intervjuundersökning, innehållande bland annat sex konkreta situationer, bland tolv gymnasielärare i Göteborgs Stad. Lärarnas svar har analyserats utifrån två olika teorier – Marklunds konflikttriangel samt Karlberg och Mrals argumentationsretorik. Undersökningen visar på följande tendenser bland lärarna: Stor vikt vid intellektuellt bemötande, lite vid känslomässigt sådant, att arbete med beteende dominerar i situationer där tydlig kränkning förekommer, att främlingsfientlighet ofta betraktas som en ”vanlig” konflikt, att många lärare upplever distinktionen mellan åsiktsfrihet och värdegrundsförmedling som ett dilemma samt att de enbart fokuserar på problematiken då konflikter aktualiseras på skolan.

INNEHÅLL

1. INLEDNING OCH BAKGRUND	5
1.1 BAKGRUND TILL UPPSATSEN	5
1.2 DEN VÄXANDE FRÄMLINGSFIENTLIGHETEN	5
1.3 ÄR FRÄMLINGSFIENTLIGHET ETT PROBLEM I DAGENS SKOLA?	6
1.4 PROBLEMATIKEN UTIFRÅN ETT SAMHÄLLSPERSPEKTIV	7
1.5 VILKET ANSVAR HAR LÄRARNÄ?.....	8
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	9
2.1 DISPOSITION.....	9
3. FORSKNINGSLÄGE	10
4. TEORI OCH METOD	11
4.1 DEFINITIONER	11
4.2 KONFLIKTER OCH KONFLIKTLÖSNING.....	13
4.3 ARGUMENTATIONSMETODER	15
4.4 UNDERSÖKNINGSMETOD.....	16
4.5 ANALYSMETOD	19
4.6 UNDERSÖKNINGENS TROVÄRDIGHET OCH GENERALISERBARHET	20
5. SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJUERNÄ.....	23
5.1 AGNETA	23
5.2 BIRGITTA	26
5.3 CLAES.....	27
5.4 DESIRÉE.....	30
5.5 ERIK	32
5.6 FREDRIK.....	34
5.7 GUNNAR	38
5.8 HANNA	39
5.9 INGRID	41
5.10 JONAS	43
5.11 KRISTER	44
5.12 LINDA	46
6. ANALYS.....	49
6.1 LÄRARNÄS REAKTIONER PÄ UNGT VAL OCH SKOLVALET.....	49
6.2 SYNEN PÄ FRÄMLINGSFIENTLIGHET I SKOLAN	50
6.3 LÄRARNÄS SYN PÄ DEN EGNA KOMPETENSEN	52
6.4 VILKA HÖRN I KONFLIKTTRIANGELN BETONAR LÄRARNÄ?	54
6.4.1 Vinjett 1: Korridoren.....	54
6.4.2 Vinjett 2: Matsalen.....	55
6.4.3 Vinjett 3: Natifa.....	56
6.4.4 Vinjett 4: Elevarbete.....	56
6.4.5 Vinjett 5: Klassrumsdiskussion	56
6.4.6 Vinjett 6: Dolda åsikter	57
6.4.7 Allmänt.....	57
6.4.8 Helhets intryck	58

6.5 VILKA ARGUMENTATIONSMETODER ANVÄNDER LÄRARNAS SIG AV?	59
6.5.1 Vinjett 1: Korridoren	59
6.5.2 Vinjett 2: Matsalen	60
6.5.3 Vinjett 3: Natifa	60
6.5.4 Vinjett 4: Elevarbete	61
6.5.5 Vinjett 5: Klassrumsdiskussion	61
6.5.6 Vinjett 6: Dolda åsikter	62
6.5.7 Allmänt	62
6.5.8 Helhetsintryck	62
6.6 SAMMANFATTNING AV ANALYSERNA	63
7. DISKUSSION	64
7.1 TYDLIG KRÄNKNING MEDFÖR FOKUS PÅ BETEENDE	64
7.2 DISKUSSIONSSITUATIONER BEMÖTS FRÄMST MED KUNSKAP	65
7.3 LITEN BETONING PÅ KÄNSLOMÄSSIGT BEMÖTANDE	66
7.4 ÖVERGRIPANDE FOKUSERING PÅ INTELLEKTUELLT BEMÖTANDE	67
7.5 FRÄMLINGSFIENTLIGHET JÄMSTÄLLS OFTA MED "VANLIG" KRÄNKNING	68
7.6 KONFLIKT MELLAN ÅSIKTSFRIHET OCH VÄRDEGRUND	68
7.7 NUTIDSFOKUSERING	69
8. REFERENSER	71
9. BILAGOR	74
9.1 TABELL ÖVER LÄRARNAS REAKTIONER PÅ SKOLVAL2006 OCH UNGT VAL	74
9.2 TABELL ÖVER LÄRARNAS SVAR ANGÅENDE FRÄMLINGSFIENTLIGHET I SKOLAN	75
9.3 TABELL ÖVER LÄRARNAS SVAR ANGÅENDE DEN EGNA KOMPETENSEN	77
9.4 TABELL ÖVER VARJE ENSKILD LÄRARES SVAR UTIFRÅN ANALYSMETODERNA	78
9.5 INTERVJUMALL	89
9.6 INFORMATION TILL RESPONDENTER	91

1. Inledning och Bakgrund

1.1 Bakgrund till uppsatsen

Idén till denna uppsats uppkom med anledning av ett seminarium om mångkultur på Göteborgs Universitets lärarutbildning (kursen LAU310). Seminariets syfte var att studenterna skulle reflektera över vad ”*det innebär som lärare att verka i en mångkulturell skola och att kunna förbereda barn och ungdomar för ett liv i ett mångkulturellt samhälle*”¹. Många studenter uttryckte då en stor osäkerhet inom detta område och klagade över att ämnet inte uppmärksammats mer än under detta enda seminarietillfälle under hela utbildningen.

En fråga som uppstår i samband med detta är om ämnet bör vara föremål för fler undervisningstillfällen än den enstaka som Göteborgs Universitets lärarutbildning för tillfället erbjuder. I samband med denna undran uppkommer fler frågor rörande varför ett sådant behov i så fall skulle finnas. Vilka faktorer finns i samhället som efterfrågar lärare med sådan kompetens?

I denna uppsats har vi valt att anta ett snävare perspektiv genom att undersöka frågan utifrån ett av hoten mot det mångkulturella samhället, nämligen främlingsfientlighet. Vi vill således undersöka huruvida lärare behöver kunna bemöta främlingsfientlighet samt hur dagens verksamma lärare i så fall uppfyller detta behov. Att ett sådant behov finns är dock mer av en utgångspunkt för vår undersökning än en frågeställning, varför denna fråga endast kommer att kort behandlas här i inledningen. Det arbetet fokuserar på är istället lärarnas bemötande av främlingsfientlighet. Genom att kvalitativt undersöka detta vill vi ge läsaren möjlighet att kunna jämföra lärarnas bemötande med läroplanens krav samt samhällets behov, och därigenom avgöra huruvida ämnet är i behov av mer uppmärksamhet eller inte. Först vill vi emellertid lyfta upp några argument för att det finns ett behov av att som lärare kunna bemöta främlingsfientlighet.

1.2 Den växande främlingsfientligheten

Sen 2000-talets början har vi, via media, erfarit många negativa händelser som kopplas till människor med en visst särskild härkomst, bland de mest uppmärksammaste av dessa kan nämnas terroristattacker på USA 2001, Madrid 2004 och London 2005, upploppet mot danska karikatyrer 2005 samt tumulten i franska förorter som vid skrivandet av detta arbete fortfarande pågår.

Samtidigt ökar främlingsfientligheten i Europa² och vi ser invandrarintoleranta partier som Danske Folkeparti och Schweiziska SVP stiga i popularitet. Här i Sverige visar flera prognoser (varav några kommer redovisas här) att intoleransen mot människor med icke-svensk härkomst ökar, samt att det främlingsfientliga partiet Sverigedemokraterna (SD) växer i sitt väljarstöd.

I denna tillvaro, som för elever i många avseenden (gällande främlingsfientlighet) kan vara svårbegriplig, har lärarna ett stort ansvar att hjälpa elever att tolka verkligheten samt att

¹ LAU310, HT-07, Lärandets villkor och process 3: Ur ett samspejlsperspektiv

² http://fra.europa.eu/fra/material/pub/Trends/Trends_en.pdf, 2008-01-21

bekämpa missuppfattningar som uppstår i deras försök att göra detta. Denna uppgift beskrivs bland annat av läroplanen för de frivilliga skolformerna på följande sätt:

Läraren skall klargöra det svenska samhällets grundläggande värden och med eleverna diskutera konflikter mellan dessa värden och faktisk verklighet, öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av dessa, uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling.³

Det finns goda skäl till att tro att det ovannämnda ansvaret som dagens lärare har är av stor vikt vid bemötandet av främlingsfientlighet och bör uppmärksammas mer. Detta eftersom främlingsfientlighet är ett utbrett fenomen i Sverige som motsätter sig den värdegrund samhället och skolan vilar på. För att ytterligare argumentera för detta kommer vi nedan att redovisa statistiska data över situationen på svenska skolor och i samhället i övrigt, för att därefter diskutera lärarnas roll i problematiken. Med detta vill vi visa läsaren på betydelsen av att diskutera problemet med främlingsfientlighet i skolan.

1.3 Är främlingsfientlighet ett problem i dagens skola?

År 2006 genomförde Aftonbladet och Community Lunarstorm, sponsorerade av Svenskt Näringsliv och Lantbrukarnas Riksförbund, ett Internetbaserat partival under namnet "Ungt Val 2006" bland 120 305 personer i åldrarna 15 till 21 år⁴. I detta val blev SD rikets tredje största parti med 11,9% av alla röster, vilket var 8,1% fler än i valresultatet i Ungt Val 2002.

Ungefär samtidigt med Ungt Val genomfördes Skolval2006, ett projekt som drevs av Sveriges Elevråd i samarbete med Sveriges Ungdomsråd⁵. Här fick SD sammanlagt 5,77% av alla de 167 576 deltagande gymnasieelevernas röster⁶. En skillnad mellan Skolvalet och Ungt Val var att många skolor (ungefär var tionde enligt Sveriges radio – ekot⁷) vid Skolvalet endast tillät röstning på riksdagspartierna⁸. Trots detta märktes en klar uppgång för SD även i detta val⁹.

År 1996 genomförde Inrikesdepartementets Barn- och Ungdomsdelegation, i samarbete med Brottsförebyggande Rådet (BRÅ), en enkätundersökning bland 8000 skolelever. I denna undersökning framgick det att 11% av alla eleverna ansåg att "rasblandning" är ett brott mot naturlagarna, 21% tyckte att det vore bättre för samhället att hålla isär olika kulturer och 34% höll helt eller delvis med om att utomeuropeiska invandrare skall återvända till sina hemländer¹⁰. Samtidigt visade undersökningen att ca 40% av eleverna med utländsk bakgrund någon gång blivit retade på grund av sitt ursprung medan samma siffra hos ungdomar med helsvensk bakgrund var 9%.

En annan enkätundersökning, gjord av *Forum för levande historia* i samarbete med BRÅ år 2004 och kallad för *Intoleransrapporten* undersökte 10 600 elevers, från årskurs åtta till och

³ *Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)*, www.skolverket.se, s. 13

⁴ Sidan "ungt val" har tyvärr lagts ned, läsaren hänvisas till

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_325346.svd och http://sv.wikipedia.org/wiki/Ungt_Val, 2008-01-21

⁵ <http://www.skolval2006.nu>, 2008-01-21

⁶ <http://www.ungdomsstyrelsen.se/skolvalet/viktsamman/>, 2008-01-21

⁷ <http://sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=958844>, 2008-01-21

⁸ <http://www.ungdomsstyrelsen.se/skolvalet/viktprocentkartappsd/>, 2008-01-21

⁹ http://expo.se/2006/48_1711.html, 2008-01-21

¹⁰ *Att motarbeta rasism och nazism i skolan*, Lärarförbundet, 2006, s. 6

med tredje året på gymnasiet, inställning gentemot minoritetsgrupper¹¹. Rapporten visade bland annat att 12% av eleverna starkt tar avstånd från påståendet att *Sverige bör fortsätta ta emot flyktingar* och att ca 10% ansåg att *invandrare i Sverige som kommit från länder utanför Europa ska återvända till sina hemländer*¹².

Ytterligare en undersökning, utförd av Lange och Westin år 1990 med ca 900 ungdomar i åldrarna 16 till 21 år, visade bland annat att nästan hälften av alla tillfrågade ungdomar instämde helt med påståendet att *utlänningar som begår brott bör utvisas* och att ytterligare 20% höll delvis med påståendet¹³. Vidare instämde nästan 70% helt eller delvis med att *många utlänningar kommer till Sverige bara för att utnyttja våra sociala förmåner*, ca 45 % höll helt eller delvis med om att Sverige inte bör släppa in fler invandrare och ungefär 60% ansåg helt eller delvis att infödda svenskar skall få företräde till landets förmåner¹⁴.

Denna verklighet är något som är bekymmersamt utifrån många perspektiv. Här kommer dock ingen argumentation ske för att försöka bevisa främlingsfientliga ståndpunkter som felaktiga och/eller destruktiva utan utgångspunkten till problematiken kommer endast att ligga i skolans uppgifter och värdegrund såsom de är föreskrivna av Skolverket.

I det inledande kapitlet till läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) rörande skolans värdegrund och uppgifter¹⁵ står det att:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde... är de värden skolan skall gestalta och förmedla [...] Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse [...] Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser [...] Det svenska samhället... ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald.

I kapitel 2.2 i Lpf94, om normer och värden¹⁶, anges att

Skolan skall sträva mot att varje elev...respekterar andra människors egenvärde och integritet, inte accepterar att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå människor, förstår och respekterar andra folk och kulturer.

Dessa är bara några av de skyldigheter gymnasieskolan har, som förevisar vilken svårighet som ligger i de nämnda statistikuppgifterna (eller rättare sagt bör ligga i dessa).

1.4 Problematiken utifrån ett samhällsperspektiv

Samtidigt med problemen i skolan ökar främlingsfientligheten även totalt sett i samhället, enligt rapporten *Integrationsbarometer 2007*¹⁷. Bland annat står det i rapporten att 23,3% av alla svenskar är beredda att rösta på ett parti som vill inskränka invandrades rättigheter, samt att 14% anser att *infödda svenskar bör komma före invandrare när det gäller jobb, bostäder*

¹¹ <http://intolerans.levandehistoria.se>, 2008-01-21

¹² <http://www.temaasyl.se/Documents/IV/Integrationsbarometer%202007.pdf>, 2008-01-21

¹³ Raundalen och Lorentzen, *Barn och rasism*, studentlitteratur, 1996, s. 41 – 44

¹⁴ *Ibid.*, s. 41 – 44

¹⁵ *Lärarens handbok*, lärarförbundet, Solna, 2002, s. 37

¹⁶ *Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)*, www.skolverket.se, s. 12

¹⁷ <http://www.temaasyl.se/Documents/IV/Integrationsbarometer%202007.pdf>, 2008-01-21

och bidrag¹⁸. Undersökningen visar även många fler tendenser på att intolerans gentemot etniska minoriteter ökar¹⁸.

I Brottsförebyggande Rådets rapport om hatbrott uppges att antalet anmälningar som identifieras som hatbrott år 2006 uppgick till 3 259¹⁹. Motiven bakom dessa var till 67 % främlingsfientliga, 8 % islamofobiska och 4 % antisemitiska (samt 21 % homofobiska). Vidare visar rapporten att antalet hatbrott ökar, i synnerhet främlingsfientliga våldsbrott som ökade med 35 % mellan åren 2005 till 2006²⁰. De vanligaste arenorna för hatbrott är skolan eller arbetsplatsen. Rapporten pekar också på att det finns skäl att tro att personer med utländsk härkomst inte alltid anmäler hatbrott²¹. Anledningen till detta varierar men rapporten anger bland annat erfarenheter av dåligt bemötande från rättväsendet samt känslan av att det är meningslöst att anmäla sådana brott.

En studie gjord den förste mars 2007 av *The European Union Agency for Fundamental Rights* (FRA) om främlingsfientlighet i Europa visade att främlingsfientlighet har ökat hos åtta av de elva EU-länder som deltog i undersökningen²². Bland annat har våld och brott med främlingsfientliga motiv ökat med 70,9% i Danmark, 34,3% i Frankrike, 21,2% på Irland och med över 8% i Finland mellan åren 2000 till 2005²³.

1.5 Vilket ansvar har lärarna?

Det resonemang som vi fört här kan förfalla skrämmande och oroväckande. I denna svåra situation har lärarna en viktig roll. Vi har tidigare redogjort för vilket ansvar skolan i allmänhet har men vill här också betona lärarnas betydelse, bland annat som det beskrivs av lärarnas yrkesetik²⁴; ”*Lärare har ett viktigt uppdrag i samhället, att ansvara för kommande generationers grundläggande utbildning och fostran*”²⁵.

Vidare står det i Lpf94 att alla som arbetar i skolan skall

medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen, i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta grupper både i och utanför vårt land och aktivt motverka trakasserier mot och förtryck av individer och grupper²⁶.

Eftersom lärarna ofta av eleverna ses som auktoriteter och förebilder är det av oerhörd betydelse för vårt framtida samhälle, i synnerhet med tanke på den nämnda problematiken, att de uppfyller detta ansvar och bemöter främlingsfientliga ståndpunkter och värderingar hos elever. Av samma anledning är det också viktigt att detta bemötande sker på ett givande sätt.

¹⁸ Se även <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=655915>, 2008-01-21 och <http://intolerans.levandehistoria.se/default.php?id=27>, 2008-01-21

¹⁹ Brottsförebyggande rådet, *Hatbrott 2006*, Rapport 2007:17, s. 8

²⁰ *ibid.*, s. 9-10

²¹ *ibid.*, s. 48

²² http://fra.europa.eu/fra/material/pub/racism/report_racism_0807_en.pdf, 2008-01-21 samt

http://fra.europa.eu/fra/index.php?fuseaction=content.dsp_cat_content&contentid=4458a87a48a0e&catid=9&lang=EN, 2008-01-21

²³ http://fra.europa.eu/fra/material/pub/Trends/Trends_en.pdf, 2008-01-21

²⁴ Yrkesetiska principer för lärare, antagit av Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund

²⁵ Lärarens handbok, lärarförbundet, Solna 2002, s. 135

²⁶ *Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)*, www.skolverket.se, s. 12 - 13

2. Syfte och frågeställningar

Vi vill med denna uppsats undersöka och diskutera lärares bemötande av främlingsfientliga åsikter hos elever samt huruvida lärare upplever sig kompetenta att hantera situationer där främlingsfientlighet uttrycks. Vi tar vår utgångspunkt i främlingsfientlighet som en konfliktsituation, samt i hypotesen att det hos dagens lärare finns ett stort behov av att kunna bemöta främlingsfientlighet. Målet är att finna tendenser i lärares agerande för att sedan kunna problematisera dessa utifrån de behov som finns i arbetet mot främlingsfientlighet.

För detta ändamål ställer vi oss följande frågor:

- Hur bemöter lärarna främlingsfientliga åsikter rent praktiskt? Vilka tendenser finns i bemötandet?
- Upplever lärarna att de har den kompetens som krävs i situationer där främlingsfientlighet uttrycks?
- Hur förhåller sig lärarnas arbets- och förhållningssätt i bemötandet av främlingsfientlighet till forskning och teorier kring konflikthantering?

2.1 Disposition

I syfte att besvara våra frågeställningar har vi valt att först presentera aktuell forskning kring vårt ämne, varefter vi redogör för olika teorier som är relevanta för vår undersökning. Efter en beskrivning av hur undersökningen genomförts kommer vi sedan att låta läsaren ta del av en sammanfattning av de intervjuer vi gjort. Därefter analyseras intervjuerna utifrån de presenterade teorierna. Slutligen diskuteras de tendenser vi kunnat iaktta med avseende på vårt syfte.

3. Forskningsläge

Som vi tog upp i inledningen finns det en hel del forskning kring främlingsfientlighetens förekomst inom både samhälle och skola. Vi nämnde där bland annat rapporter från Brottsförebyggande Rådet, Lärarförbundet och Forum för levande historia, vilka alla har undersökt problemet utifrån frågor som i hur stor grad och på vilka sätt det yttrar sig. Också när det gäller tips och idéer kring hur man inom skolan kan arbeta förebyggande mot främlingsfientlighet finns ett överflöd av litteratur.

Det har även gjorts en hel del undersökningar kring hur skolor i allmänhet arbetar med problematiken kring främlingsfientlighet. I rapporten *Överallt och ingenstans* från Myndigheten för Skolutveckling nämns några av dessa, vilka pekar på att det finns brister i vägledningen för hur arbetet ska gå till.²⁷ Myndigheten för skolutveckling har också i en undersökning visat att arbetsplaner som berör frågor om mångkultur saknas på många skolor.²⁸ Anders Lindström säger dessutom i sin avhandling, där han bl.a. studerat skolans roll i formandet av ungdomars attityder till invandrare och flyktingar, att skolan haft ”en liten eller passiv roll i att forma förståelsen, sättet att tala om och agera gentemot flyktingar, invandring, rasism och antirasism...”.²⁹ Detta tror han bl.a. beror på enkelriktade kommunikationsmönster och bristande tid för lärarna.

Angående forskning kring konflikthantering inom skolan har ett antal forskare och forskarstudenter från Linköpingsuniversitet givit ut rapporten *Skolans moraliska och demokratiska praktik*, vilken är en studie kring fostran och värdeförmedling inom skolan. I den tar forskaren Gunnel Colnerud upp frågan om hur moral och etik praktiseras av lärare. Hon visar på att man kan urskilja tre huvudsakliga vägar för hur lärare moraliskt påverkar sina elever, nämligen genom moralisk instruktion (tillsägelser), moralisk konversation (samtal om rätt och fel) samt moralisk interaktion (hur man interagerar och relaterar till eleven)³⁰.

I samma rapport tar Andrzej Szklarski upp konflikthantering i skolan. Han har genom sin forskning bl.a. kommit fram till att

ungdomarna i regel är missnöjda både med lärarnas sätt att hantera sina egna konflikter med eleverna och med lärarnas sätt att ingripa som tredje part. Forskningsresultaten tyder på att lärare sällan försöker sig på en djupare analys av de uppkomna motsättningarna. I sina ingripanden begränsar de sig också i regel till enkla skingringsinsatser.³¹

När det gäller forskning specifikt kring lärares faktiska bemötande av främlingsfientlighet har vi emellertid inte kunnat finna några sådana studier. Bristen på sådan forskning bekräftas också av följande citat från *Överallt och ingenstans*:

Om forskningen kring mångkulturella frågor, kopplade till klassrummet, kan beskrivas som ringa så måste forskningen kring lärares strategier mot rasism betecknas som näst intill obefintlig.³²

²⁷ Camilla Hällgren, Lena Granstedt och Gaby Weiner, *Överallt och ingenstans – Mångkulturella och antirasistiska frågor i svensk skola*, i *Forskning i fokus* nr 32, Myndigheten för skolutveckling, 2006, s. 60

²⁸ Ibid. s. 60

²⁹ Anders Lindström, *Inte har dom gjort mej något, En studie av ungdomars attityder till invandrare och flyktingar i två mindre svenska lokalsamhällen*, Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, 2002, s. 182

³⁰ Gunnel Colnerud (red.), *Skolans moraliska och demokratiska praktik*, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings Universitet, 2004, s. 11 ff

³¹ Colnerud (2004), s. 153

³² Hällgren (2006), s.61

4. Teori och metod

Denna undersökning tar sin utgångspunkt i flera olika teoretiska aspekter. Här kommer olika definitioner och teorier kring främlingsfientlighet, konflikter och konflikthantering samt argumentering som används att lyftas fram och förklaras. Sist i detta avsnitt kommer vi också att mer konkret presentera hur dessa teorier kommer till användning i vår analys samt inte minst hur själva undersökningen gått till.

4.1 Definitioner

Främlingsfientlighet

Det finns ett stort utrymme för definitionen av begreppet främlingsfientlighet, olika litteratur avgränsar det på skilda sätt. Gemensamt är dock att begreppet refererar till negativa attityder och värderingar gentemot personer som invandrat till Sverige, vilket ger upphov till avståndstagande och/eller kränkande samt aggressiva handlingar gentemot personer tillhörande andra etniska grupper.

Främlingsfientlighet skiljer sig från rasism i en del avseenden, framförallt då det sistnämnda ofta grundar sig på eugenism (biologins raslära) eller ideologiska uppfattningar om människors olika värden beroende på deras distinkta grupptillhörighet. Rasism menar att de ärftliga skillnaderna eller immanenta egenskaperna människor emellan rättfärdigar rangordning i bättre och sämre sorter. Främlingsfientlighet däremot bygger på sociala aspekter såsom tron att invandrarnas kultur, normer och beteende är underlägsen den svenska och därmed utgör en börda och ett hot för samhället. Givetvis kan främlingsfientligheten vara både politiskt och ekonomiskt (ibland t.o.m. historiskt) motiverad, men den har oftast sitt ursprung i sociala och/eller psykologiska problem där främmande kulturer beskylls vara ansvariga.

Själva termen främlingsfientlighet antyder existensen av en ”vi och dem” - mentalitet eftersom den definierar invandrare som främlingar. Människor med sådana åsikter innehar oftast en rädsla för, eller avoghet gentemot, människor med annat ursprung än svenskt. Generaliseringar utgör ett viktigt fundament medan enskilda individer inte beaktas.

På hemsidan *Sverige mot rasism*³³ kan man läsa att sociologen Zygmunt Bauman i sin bok *Modernity and Ambivalence* skriver om vikten av att det omgivande samhället uppfattas som bekant, icke-främmande samt en "vi – gemenskap" för att någon skall kunna betrakta en annan person som främling, som "den andre". Den invandrande främlingen innebär således en störning och konflikt mot den ordning och trygghet som rådde i vi – gemenskapen. Av denna anledning uppstår fientlighet mot främlingen, något som inte nödvändigtvis behöver vara illasinnat utan även kan vara resultaten av en ren försvarsmekanism.

Det finns även andra teorier om hur främlingsfientlighet uppkommer, men denna uppsats utgår från Baumans sådana samt den ovan presenterade definitionen. Begreppet begränsas till enbart fientlighet mot människor med utländsk härkomst.

³³ http://www.sverigemotrasism.nu/templates/svNormal____2565.asp, 2008-01-21

Rasism

Rasism är ett omdiskuterat begrepp som brukas på många olika sätt. Denna uppsats utgår från Nationalencyklopedins beskrivning³⁴. Här betraktas rasism som en uppsättning teorier, världsåskådningar, rörelser, processer, samhällssystem och handlingar som utgår från en tro baserat på följande fem utgångspunkter:

1. Människor kan delas in i olika raser utifrån vissa yttre kännetecken.
2. Ärftliga fenotypiska egenskaper har en stor inverkan på moralen, beteendemönstret samt intelligensen.
3. Dessa nedärvda drag är gemensamma för alla medlemmar i respektive ras.
4. På så sätt kan raser urskiljas samt värderas i underlägsna och överlägsna. Människors olika värden kan också bestämmas.
5. De överlägsna raserna har rätt att härska över, exploatera och t.o.m. förinta mindervärdiga raser.

När regler, normer och vedertagna handlingsmönster, som hindrar etniska minoriteter från att ha lika villkor i samhällslivet, antas hos olika samhällsinstitutioner, t ex skolan, kallas detta för institutionell rasism³⁵. Om etniska minoriteter inte får delta i samhällslivet som övriga medborgare på grund av villkoren i det politiska systemet och samhällstrukturen, t ex utbildningssystemet och rättsystemet, kallas det för strukturell rasism²⁸.

Rasism baserat på idéer och tankar om rasmässiga egenskaper i kulturella termer, där kultur betraktas som en färdighet man alltid kommer att tillhöra, kallas kulturrasism³⁶. När etniska minoriteter behandlas som mindervärdiga, genom andras beteenden och uttrycksmedel, i vardagliga situationer som exempelvis möten, arbetsintervjuer, debatter och nyhetsreportage kallas det för vardagsrasism³⁷.

Invandrare

Personer som är utrikes födda eller utländska medborgare som har flyttat från ett land och bosatt sig i ett annat definieras som invandrare³⁸. I Sverige måste bosättningen ha varat i minst ett år för att personen skall betraktas som invandrare³¹. Barn till personer som invandrat kallas invandrarungdomar eller andragenerationens invandrare. Barnbarn till dem som invandrat kallas likaledes tredje generationens invandrare.

Etnisk diskriminering

Med diskriminering menas särbehandlingar som kränker och/eller missgynnar någon samt inskränker i den personens frihet³⁹. Etnisk diskriminering definieras av *Lagen om ombudsmannen mot etnisk diskriminering*⁴⁰ som orättvis eller kränkande behandling på grund av "ras", hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse.

Hatbrott

Enligt Brottsförebyggande rådets rapport om hatbrott (2007:17) kan ett brott kallas för hatbrott om gärningsmannen/männen tillhör en definierat majoritetsgrupp och offret/offren

³⁴ <http://www.ne.se>, 2008-01-21

³⁵ http://www.sverigemotrasism.nu/templates/svNormal___2562.asp, 2008-01-21

³⁶ http://www.sverigemotrasism.nu/templates/svNormal___2561.asp, 2008-01-21

³⁷ http://www.sverigemotrasism.nu/templates/svNormal___2560.asp, 2008-01-21

³⁸ *Begreppet invandrare - användningen i lagar och förordningar*, Departementsskrivelse (Ds 1999:48), Regeringskansliet – Kulturdepartementet, 1999

³⁹ <http://www.ne.se>, 2008-01-21

⁴⁰ <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1999:131>, 2008-01-21

tillhör en definierad minoritetsgrupp samt om brottet motiveras av negativa inställning till utländsk härkomst, religiös tro eller sexuell läggning.

Konflikt

Denna undersökning utgår ifrån främlingsfientlighet som en konfliktsituation inom skolan. Det finns en rad olika definitioner av vad en konflikt är. Freds- och konfliktforskaren John Galtung ser konflikter först och främst som en motsättning *mellan* en eller flera parter medan forskaren Linda Marklund, i sin avhandling *Skolmedling i teori och praktik*, definierar konflikt som ”en process inom *eller* mellan en eller fler parter som upplever otillfredsställda behov/känslor.”⁴¹. Denna uppsats utgår ifrån Marklunds definition.

Marklund konstaterar emellertid också att man inom skolan ofta arbetar utifrån en icke-objektiv definition av konfliktbegreppet:

Den arbetsdefinition av konflikt, som skolorna i skolmedlingsprojektet arbetar efter, är egentligen ingen objektiv definition. De har istället ställt frågan; Är detta en konflikt för dig? Om parten då svarar Ja, så föreligger en konflikt åtminstone för den parten som svarade Ja. Detta sätt att fastställa vad en konflikt är fungerar ute i verkligheten på skolorna.⁴²

Enligt Marklund spelar det ingen större roll vilket perspektiv skolan har på en konflikt, hon lyfter istället fram den enskilda personens upplevelse av situationen som det väsentliga i sammanhanget⁴³. Olika definitioner, både av själva begreppet och av underliggande delar (Marklund ser t ex mobbning, trakasserier, diskriminering och kränkande behandling som olika former av konflikter⁴⁴), kan dock fylla en funktion i att lyfta fram konflikters komplexitet.⁴⁵ Med detta som bakgrund utgår undersökning från konflikt såsom något som definieras subjektivt av de deltagande parterna.

4.2 Konflikter och konfliktlösning

Vid sidan om själva definitionen av konfliktbegreppet är även teorier kring konflikter och konfliktlösning av betydelse för undersökningen. Linda Marklund gör i sin uppsats en omfattande presentation av olika sådana, där hon bl.a. konstaterar att de flesta forskare tycks vara överens om att konflikter beror på otillfredsställda behov och/eller känslor⁴⁶. Marklund menar också att det är viktigt att även se konflikter som möjligheter till utveckling, och inte enbart som något negativt.⁴⁷

För att en konflikt ska leda till utveckling krävs emellertid en ökad förståelse för dess orsaker och verkningar hos de inblandade. Här tar Marklund upp olika modeller som kan fungera som hjälpmedel för att förstå och hantera konflikter. En av dessa – konflikttriangeln- har vi använt som analysmetod i några av våra analyser. Se bild nedan.⁴⁸

⁴¹ Linda Marklund, *Skolmedling i teori och metod*, Uppsala Universitet 2007, <http://publications.uu.se/abstract.xsql?dbid=7966>, s. 61, obs vår kursivering

⁴² Ibid. s. 61

⁴³ Ibid. s. 86

⁴⁴ Ibid. s. 72

⁴⁵ Ibid. s. 82

⁴⁶ Marklund (2007), s. 62

⁴⁷ Ibid. s. 63

⁴⁸ Modellen kommer enligt Marklund ursprungligen från Johan Galtung. Hon utgår dock själv från Svante Karlsson, *Freds- och konfliktkunskap*, 1997, s 114 ff och Thomas Jordans, *Konfliktkunskapens ABC*.

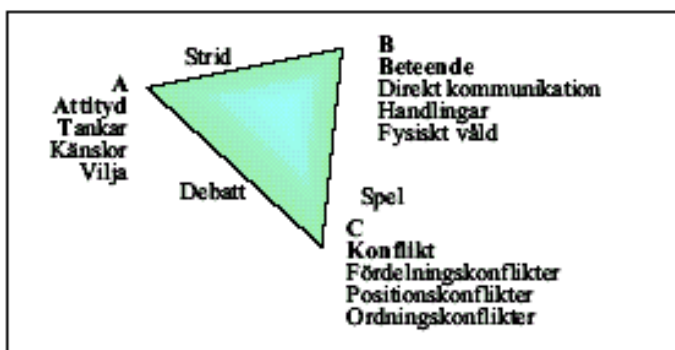

Fig. 1 Konflikttriangeln. Källa: Marklund (2007) s.74

Konflikttriangeln, även kallad ABC – modellen, är en beskrivning av olika dimensioner i en konflikt. Det första hörnet i triangeln står enligt Marklund för de subjektiva komponenterna i konflikten, ”dvs. individernas känslor, tolkningar, tyckanden, önskningsar och inte minst inställningar till varandra”⁴⁹. B-hörnet står för parternas beteende samt deras underliggande behov, både uttalade och outtalade. Det sista hörnet står för själva sakfrågan, det som konflikten handlar om eller sägs handla om. För att göra indelningen i hörnen tydligare kan man tänka sig två barn som slåss om en boll. Bollen, och kontrollen över denna, blir i det här fallet själva sakfrågan i konflikten, barnens beteende, d.v.s. det faktum att de slår varandra, utgör B-hörnet och barnens underliggande tankar och attityder till varandra representeras av A- hörnet.

För att ytterligare fördjupa förståelsen för en konflikt kan man dessutom tänka sig triangeln som en pyramid, där varje hörn har tre olika nivåer. Marklund talar då om den medvetna eller öppna konflikten, en underliggande dold agenda som kan finnas hos parterna samt en sista omedveten nivå.

Marklund menar att konflikttriangeln bl.a. kan vara en hjälp för att hitta tyngdpunkten i en konflikt. Hon skiljer mellan två olika typer av konflikter – sakfrågekonflikter och relationskonflikter.⁵⁰ I de förra menar hon att parterna i stort sett är överens om vad konflikten handlar om och att man här kan använda rationella metoder såsom förhandling, medling, samtal mm för att lösa tvisten. A-hörnet i ABC-modellen är av underordnad betydelse i denna typ av konflikter. I relationskonflikter är känslor och tyckanden tvärtom mycket viktiga, medan själva sakfrågan inte har så stor betydelse. Ibland kanske det inte ens finns någon tydlig sakfråga, utan parterna ser istället den andres personlighet eller beteende som det grundläggande problemet.

Givetvis finns det ingen tydlig gräns mellan de två konflikttyperna, men uppdelningen är ändå viktig för vår undersökning. Eftersom vi ser främlingsfientlighet främst som en typ av relationskonflikt blir C-hörnet, d.v.s. det som utlöser en tydlig konflikt eller det som eleverna säger sig vara oense om, inte så viktigt. För att uttrycka det annorlunda- vi är inte lika intresserade av det faktum att två ungdomar bråkar om en boll som av det att de gör det för att den anser sig tillhöra olika grupper och känner sig hotade av varandra. I vårt fall har vi därför valt att till viss del omdefiniera hörn C så att detta istället handlar elevernas uppfattningar och

⁴⁹ Marklund (2007), s. 74

⁵⁰ *ibid.*, s. 75

åsikter om exempelvis invandrare. Det är nämligen detta som vi ser som själva sakfrågan i en främlingsfientlig konflikt.

ABC-modellen är också, och kanske egentligen i första hand, en hjälp för hur man kan arbeta med en konflikt. Om vi återvänder till exemplet med barnen och bollen så kan vi med hjälp av konflikttriangeln urskilja tre sätt på vilka en lärare som bemöter konflikten kan göra detta. För det första kan han/hon välja att angripa själva sakfrågan, d.v.s. kontrollen över bollen, exempelvis genom att se till att innehavet av bollen fördelas rättvist mellan barnen (hörn C). För det andra kan han försöka få barnen att bete sig annorlunda mot varandra, d.v.s. få dem att sluta slåss (hörn B). För det tredje kan läraren också välja att försöka få barnen att förändra sina medvetna eller omedvetna tankar om varandra, d.v.s. arbeta med deras bakomliggande attityder (hörn A). Marklund menar att man för att få en riktig förståelse för konflikten samt för att kunna lösa denna behöver arbeta med samtliga av de tre hörnen⁵¹, vilket de flesta lärare också förmodligen skulle vilja. Olika lärare skulle dock förmodligen lägga olika tonvikt vid olika hörn. Vi vill därför i vår undersökning titta närmare på hur de lärare vi intervjuat jobbar med de tre hörnen, och vilka hörn de lägger störst vikt vid. En misstanke vi hyser är att lärare ofta förbigår A-hörnet, varför, som Marklund säger, ingen riktig förståelse kan uppnås.

Som nämndes ovan har vi använt oss av konflikttriangeln som en analysmetod. Vi återkommer därför till den i kapitlet Analysmetoder.

4.3 Argumentationsmetoder

Ytterligare en teoretisk utgångspunkt för vår undersökning hämtar vi från retoriken. Enligt retoriklärarna Maria Karlberg och Brigitte Mral talar man här om tre grundläggande medel som en talare eller författare kan använda för att övertyga sina åhörare: *ethos*, *logos* och *pathos*.⁵² Dessa tre byggstenar har olika fokus för sin argumentering. *Ethos* beskriver författarna som en metod att övertyga genom personlighet och trovärdighet, *Logos* som ett sätt argumentera med fakta och förnuft samt slutligen *Pathos* som en strategi där man använder sig av känslor för att övertyga. Dessa tre delar har vi tagit fasta på i vår analys av resultatet i vår intervjuundersökning. Vi vill där bl. a diskutera och problematisera den strategi lärarna använder i sina bemötanden av främlingsfientliga åsikter. Är någon, och i så fall vilken, av dessa strategier mer vanligt förekommande i lärarnas bemötande av främlingsfientliga yttranden? Det är en av de frågor vi söker svar på i vår analys. Därför följer här en lite mer utförlig definition av de tre strategierna vi utgått ifrån.

Ethos lägger fokus på talarens/författarens egen personlighet och förmåga att väcka förtroende. Karlberg och Mral talar här om vikten för en talare att ge intrycket av att vara pålitlig och att detta ofta kan vara mer avgörande än sanningshalten i hans eller hennes påståenden. Hur gör då talaren för att skapa ett starkt *ethos*? Karlberg och Mral tar upp några olika grepp: Han/hon kan t ex genom hänvisanden, ordval, klädsel mm försöka att skapa en samhörighetskänsla med åhörarna och på så sätt inge förtroende. Talaren kan också välja att välja försöka roa publiken för att få den välvilligt inställd eller att genom ord och attribut framställa sig själv och sin karaktär på ett sätt som skapar trovärdighet. Ytterligare ett vanligt sätt är att använda sig av sin egen auktoritet genom att t ex hänvisa till kunskaper, erfarenheter

⁵¹ Marklund (2007), s.75

⁵² Marie Karlberg och Birgitte Mral, *Heder och påverkan – att analysera modern retorik*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm, 2003, s. 31ff

eller ställning. Just anspelningen på den egna auktoriteten var något vi inledningsvis trodde skulle visa sig vara en vanlig taktik bland lärarna. I analysdelen återkommer vi till om så verkligen var fallet eller inte.

Logos väddar enligt författarna istället till åhörarnas förnuft och kritiska omdöme⁵³. Här pekar de på att man vid en analys av talaren t ex kan titta på hur många och vilka fakta han/hon lyfter fram respektive döljer, samt även på vilken nivå presentationen läggs – huruvida talaren tar hänsyn till åhörarnas förkunskaper eller inte. I vår undersökning vill vi här titta närmare på lärarnas inställning till sin egen logos- förmåga. Känner de att de har tillräckliga kunskaper för att bemöta främlingsfientliga åsikter och argument? Återigen vill vi här påpeka att vi inte är ute efter att moralisera eller svartmåla, utan ge en beskrivning av verkligheten.

När det gäller *Pathos* handlar denna argumentationsteknik om att röra eller påverka åhörarnas känslor. För att åstadkomma detta kan talaren exempelvis anspela på känslosamma minnen eller situationer, visa starka bilder (både verbalt och visuellt) eller välja att själv visa sina egna känslor. Frånvaro av känslöyttringar hos talarna är som författarna nämner också ett sätt att väcka känslor hos publiken. I vårt fall vill vi här titta på om, och i så fall hur, lärarna använder sig av olika strategier för att till exempel väcka sympatier som ett led i sitt bemötande av främlingsfientlighet.

4.4 Undersökningsmetod

För att få svar på våra frågeställningar har vi som vi nämnt tidigare valt att göra en intervjuundersökning med ett fåtal lärare. Anledningen till att vi valde en kvalitativ undersökningsmetod var dels den begränsade tiden vi hade till förfogande, och dels att vi ansåg att vi genom att ägna mer tid åt ett färre antal respondenter skulle kunna gå mer på djupet och få en bättre bild av både problemen med främlingsfientlighet och lärarnas bemötande av detta. Vi har intervjuat tolv gymnasielärare från olika skolor i Göteborg. Åtta av lärarna undervisar i ämnen där arbete med rasism och främlingsfientlighet tydligt ingår i kursplanerna (t ex historia, samhällskunskap och religion). Resterande fyra undervisar i matematik, fysik, engelska och/eller svenska, där arbete mot främlingsfientlighet kanske inte på samma sätt ingår som en naturlig del, men genom värdegrunden ändå ska genomsyra undervisningen. Anledningen till denna uppdelning är att vi tror att främlingsfientlighet kan komma till uttryck i många sammanhang i skolans värld och något som alla lärare behöver kunna bemöta, men kanske har SO- lärarna mer erfarenhet och större kunskap inom området.

Urvalet av respondenter har gått till så att vi i första hand vänt oss till skolor som vi redan haft kontakt med, exempelvis genom VFU. För att få en större bredd valde vi sedan att via e-post kontakta ytterligare skolor. De åtta lärare av dessa som först svarade på vår förfrågan och kunde ställa upp på en intervju kom att bli våra respondenter.

Intervjuerna varade ungefär trettio minuter vardera, spelades in på kassettband och utgick från en på förhand konstruerad mall. Denna återfinns i fullständig form i bilaga 9.5, men vi vill här lyfta fram dess huvudteman.

De första frågorna vi ställde handlade om lärarnas reaktion på skolvalet 2006 (som vi beskrev i inledningen). Anledningen till detta var att vi ville veta lite om lärarnas inställning till

⁵³ Karlberg (2003), s.34

främlingsfientlighet överhuvudtaget – ser de det som ett problem? Har de funderat mycket kring det? Är de insatta i ämnet? – för att senare kunna koppla detta till andra svar. Skolvalet var dessutom om inte en konflikt så ändå en verklig konkret situation där lärarna ställdes inför problemet med främlingsfientliga yttranden.

Utifrån frågorna kring skolvalet kunde vi också fortsätta att ställa frågor både kring förekomsten av och arbetet med främlingsfientlighet på den aktuella skolan. Här var vårt syfte dels att få en bild av hur det ser ut på gymnasieskolor i Göteborg – Har de några problem med främlingsfientlighet? Jobbar man med det på något sätt? Finns det handlingsplaner och andra nödvändiga verktyg för att ge lärarna den kompetens de behöver? – och dels att ge oss ytterligare bakgrundsinformation för att bättre kunna analysera senare svar.

Nästa temaområde för våra frågor handlade om lärarnas själva – om deras egna erfarenheter av främlingsfientliga situationer i skolan samt om deras sätt att jobba med sådana frågor, både när det gällde förebyggande arbete och i konkreta situationer. Syftet bakom dessa frågor var givetvis att vi skulle få svar på våra frågeställningar om hur lärare bemöter främlingsfientlighet, men också att vi skulle få en bild av lärarnas vardag och deras erfarenheter och behov av att kunna handskas med problemet.

För att bli ännu mer konkreta valde vi sedan att tillämpa den s.k. vinjettmetoden. Metoden, som började utvecklas på 50-talet och som på senare år använts allt oftare i bl.a. sociologiska studier, går ut på att respondenter ställs inför beskrivningar av olika konkreta och verklighetsnära situationer som de sedan på olika sätt får reagera på. På så sätt kan man studera och analysera människors val och bedömningar. Ulla Jegerby gör följande definition av vinjetter:

Vinjetter är korta historier som beskriver en person, en situation eller ett skeende som försetts med karakteristika som forskaren kommit fram till är viktiga och avgörande i en val- eller bedömningsituation. Beskrivningen ska vara konkret och verklighetsnära för att uppfattas som trovärdig av respondenten.⁵⁴

I vinjettmetoden ingår enligt Jegerby ofta någon form av värderingsinstrument enligt vilket respondenternas svar kan standardiseras och kategoriseras. På senare år har metoden dock även kommit att användas i mer kvalitativa studier, där både frågorna och svarsalternativen varit mer öppna. I denna undersökning har metoden tillämpats på sätt att respondenterna ställs inför en vinjett utan att det funnits några andra följdfrågor att ta ställning till än ”Hur skulle du ha reagerat och agerat i denna situation?”. Anledningen till detta var att respondenternas spontana reaktion inte skulle gå förlorad genom att olika svarsalternativ styrts in dem i olika tankebanor.

Vinjetterna som lärarna fick ta ställning till utformades bland annat med hjälp av erfarenheter från verksamhetsförlagd utbildning och berättelser från olika lärare. Resultatet blev följande sex olika situationer i vilka främlingsfientlighet kan komma till uttryck i skolan (se även bilaga 9.5):

⁵⁴ Ulla Jegerby, *Att bedöma en social situation*, CUS-skrift 1999:3
Socialstyrelsen, Stockholm 1999, <http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/1999/3578/1999-9-3.htm> 2008-01-05, s.12

Vad gör du som klassföreståndare/studievägledare...

Vinjett 1: Korridoren

... om du råkar gå förbi i korridoren och hör en av dina elever ropa följande efter en muslimsk tjej: "Din jävla religion förnedrar kvinnor och gör dem mindre värda än grisar! Du korkad som låter en skitbok styra ditt liv!"

Vinjett 2: Matsalen

... om du råkar höra en diskussion i matsalen mellan en av dina elever och hans kompisar där följande uttrycks "problemet med vårt samhälle är blattar kommer hit och utnyttjar systemet och som tack ansvarar för en hög kriminalitet."

Vinjett 3: Natifa

... om Natifa, som du har i din klass, kommer till dig och uttrycker att hon upplever sig diskriminerad av en annan av dina elever på sin hudfärg. Denne har bl.a. kallat henne "neger".

Vinjett 4: Elevarbete

... om du får höra att en av dina elever i ett arbete som hon lämnat uttryckt in att "Välfärden vore mycket bättre om de åtta miljarder som Sverige lägger ut på flyktingpolitik istället skulle gå till skola och sjukvård", samt att "vi borde sluta ge bidrag åt arbetslösa invandrare".

Vinjett 5: Klassrumsdiskussion

... om en av dina elever i en klassrumsdiskussion om rasism uttrycker att han anser att många rasister har flera vettiga åsikter, med argumenten att "invandrare begår fler brott" samt att "invandrare inte vill anpassa sig till det svenska samhället utan tar med sig sina problem från sina hemländer - t ex hedersmord, kvinnoförtryck och intolerans mot yttrandefrihet".

Vinjett 6: Dolda åsikter

... om du misstänker att en av dina elever har rasistiska åsikter eftersom hon vid flera tillfällen upphöjt den svenska kulturen och indirekt beskrivit mångkultur som ett hot.

Genom att ställa lärarna inför dessa vinjetter skapades en möjlighet att se dels vilka av konflikttriangelns hörn lärarna främst skulle vilja arbeta med, och dels vilken metod de skulle föredra för att göra detta. I samtliga av vinjetterna finns möjlighet att både arbeta med samtliga av hörnen i konflikttriangeln och att tillämpa samtliga av argumentationsmetoderna.

Till sist ställdes i intervjuerna även några frågor kring lärarnas syn på sin egen kompetens – om de ansåg att lärarutbildningen gett dem någon hjälp för bemötande av främlingsfientlighet, om det fått någon fortbildning inom området samt om de själva kände något behov av någon sådan. Syftet med dessa frågor var att få svar på den frågeställning som handlar om just synen på den egna kompetensen.

4.5 Analysmetod

I analysen av intervjuerna har vi valt att utgå från en kombination av två analysmetoder som Steinar Kvale beskriver i boken *Den kvalitativa forskningsintervjun*, nämligen så kallade meningskategorisering samt meningskoncentration.⁵⁵ Med meningskategorisering menar Kvale att intervjun kodas i olika kategorier.⁵⁶ Metoden fungerar så att forskaren antingen i förväg eller under processens gång utvecklar olika kategorier i vilka respondenternas svar kan ordnas, för att på så sätt skapa en struktur och ge en överblick bl.a. för att en hypotesprövning ska kunna göras. I vårt fall har vi valt att kategorisera lärarnas svar dels utifrån våra frågeställningar och dels utifrån de teoretiska utgångspunkter som presenterades ovan, vilket givit upphov till följande fem huvudkategorier eller teman:

- Inställning till problematiken kring främlingsfientlighet i skolan,
- erfarenheter av främlingsfientlighet,
- syn på den egna kompetensen,
- konfliktlösningsstrategier samt
- argumentations taktik

Vi har sedan följt ett av Kvales exemel och gjort ytterligare kategoriseringar av svaren inom var och en av huvudkategorierna.⁵⁷ För att kunna göra detta har vi också tillämpat metoden meningskoncentration. Med detta menas att vi inom huvudkategorierna försökt att i några få ord fånga den väsentliga innebörden av vad varje lärare sagt. Resultatet blev sex tabeller som dels presenteras i löpande text i analyskapitlet och dels finns med som bilagor i bilaga 9.4. Det ska här nämnas att vår analys givetvis bara är en av många möjliga tolkningar av vår intervjuundersökning. Vi kan inte utesluta att andra forskare skulle gjort andra kategoriseringar än våra. Att läsaren ska få möjlighet att själv pröva något av trovärdigheten i våra tolkningar är en av anledningarna bakom att vi valt att i uppsatsen presentera ett sammandrag av varje intervju. I kategoriseringen har dock förutom vad lärarna faktiskt sade också sättet de sade det på vägts in. Detta perspektiv har läsaren tyvärr inte tillgång till. I nästa avsnitt tar vi upp mer om tolkningar och vår undersöknings trovärdighet.

När det gäller konfliktlösningsstrategier har vi som nämndes ovan använt oss av konfliktriangeln som analysmetod. Detta har vi gjort på så sätt att vi kategoriserat lärarnas svar på vinjetterna efter vilket hörn i triangeln de lade störst tonvikt vid. Hörnen definierades enligt följande: A- attityd, B- beteende och C- åsikter, och frågan vi ställde oss vid analysen var ”Vad vill lärarna förändra?”. Ett svar där läraren uttryckt att han/hon främst skulle ha bemött en elev som uttryckt sig främlingsfientligt genom att förbjuda ett sådant beteende placerades vid analysen i triangelns B- hörn. Detta eftersom läraren betonat att elevens beteende var det som först och främst skulle förändras. Ett svar där läraren istället sagt sig vilja få eleven att ompröva sina argument och åsikter placerades däremot i hörn C. De svar där ingen tydlig tonvikt på något hörn kunde urskiljas placerades inte i något hörn. Där lämnades istället ett tomrum i vår kategoriserings tabell. En tom rad kan också bero på att lärarnas svar varit svårtolkat eller på att de svarat att de skulle lämnat ärendet vidare, varför de egentligen inte själva bemött konflikten.

⁵⁵ Steinar Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund, 1997

⁵⁶ *Ibid.*, s. 174ff

⁵⁷ *Ibid.*, s.178ff

Inom temat argumentationsteknik gjorde vi på ett liknande sätt. Här kategoriserades lärarnas svar på vinjetterna i kategorierna ethos, logos och pathos efter vilken strategi lärarna betonade. Här ställde vi oss frågan ”Hur vill lärarna förändra det de vill förändra hos eleverna?”. Till ethos- kategorin räknade vi alla svar där lärarna framhöll sin egen utstrålning eller sina egenskaper i lärarrollen som det medel de skulle ha använt för att försöka få eleven att förändra attityd, beteende eller åsikter. Fokus lades inte på lärarens egen personlighet, utan på egenskaper kopplade till yrkesutövandet. På så sätt handlar ethos- kategorin i vårt fall mycket om lärarnas användande av sin auktoritet i egenskap av att vara lärare och i de flesta fall ansedd som mer kunnig än sina elever. Om läraren istället betonade kunskap som vägen till förändring placerades svaret i kategorin logos. Här hamnade exempelvis svar där läraren sagt att han skulle ”förklarat”, ”ifrågasatt elevens källor” mm. Svar som pekade på att läraren t.ex. skulle försökt få eleven att känna med utsatta elev placerades däremot i kategorin pathos.

När ingen tydlig tonvikt kunde utläsas ur svaret kategoriserades det inte alls. I de fall där lärarna svarat att de skulle ha startat en diskussion, antingen enskilt med en elev eller i en klassrumssituation, har vi placerat svaret i ytterligare en annan kategori. Detta eftersom man i en diskussion kan använda sig av både logos- (dvs. kunskaps-) och pathos- (dvs. känslö-) argument för att övertyga. Endast i de fall där lärarna tydligt angivit syftet bakom diskussionen har dessa svar placerats i någon av kategorierna ethos, logos eller pathos.

Här vill vi också nämna att vi ser våra respondenter både som informanter och representanter, dvs. både som vittnen och som föremål för analys. Detta innebär att vi vill studera det lärarna faktiskt säger, men också de mer latentia innebörder som kan tänkas ligga bakom deras uttalanden. Vi är alltså i första hand ute efter lärarnas egna uppfattningar exempelvis rörande kompetensen att hantera främlingsfientliga konflikter, men vill inte enbart begränsa oss till dessa utan dessutom anlägga en bredare syn på vårt material.

Till sist vill vi här också framhålla att man i samtliga vinjetter kan välja att arbeta med alla tre hörnen i konfliktriangeln, samt göra det genom samtliga tre argumentationsteknikerna. Lärarna fick aldrig frågan vilket hörn i konfliktriangeln de brukar betona eller vilken strategi de har vid argumentering ställd rakt ut. Detta hindrar emellertid inte dem att i sina svar visa på hur de skulle ha gjort. Tvärtom tror vi att det faktum att frågan hölls öppen ökar undersökningens trovärdighet, eftersom samtliga lärare annars förmodligen skulle ha velat arbeta så brett som möjligt.

4.6 Undersökningens trovärdighet och generaliserbarhet

Det finns flera invändningar man kan framföra gentemot kvalitativa undersökningar, och kanske särskilt när det gäller intervjubaserade sådana. Per- Gunnar Svensson tar i boken ”Kvalitativa studier i teori och praktik”⁵⁸ upp några av dessa som vi här ska ställa i kontrast till vår undersökning och analysen av denna.

Svensson lyfter t.ex. upp frågan om huruvida det finns något konstant objekt för intervjuundersökningar.⁵⁹ Med detta menar han att undersökningen kan påverkas av att respondenternas sinnestillstånd varierar. Han säger vidare att ”Därför bör reliabiliteten ses i

⁵⁸ Per-Gunnar Svensson och Bengt Starring, *Kvalitativa studier i teori och praktik*, Studentlitteratur, Lund 1996

⁵⁹ *Ibid.*, s. 210

sitt sammanhang, dvs. bedömas utifrån den situation som råder vid intervjutillfället”⁶⁰. I vår undersökning är denna felkälla emellertid av underordnad betydelse, då lärarna också i sin ordinarie undervisning kan finna sig i olika sinnestillstånd. Eftersom vi vill undersöka lärarnas bemötande i konkreta och verklighetstroga situationer är olika sinnestillstånd enbart en fördel för undersökningen.

Svensson tar också upp begreppet ”tolkande validitet”, vilket syftar på observatörernas förståelse av den egentliga innebörden i respondenternas svar.⁶¹ Han menar att det finns en risk att intervjuaren misstolkar eller missuppfattar vad respondenten egentligen säger. Detta är delvis ett högst aktuellt problem för denna undersökning, eftersom analysen i hög grad bygger på tolkningar. Lärarna kan till exempel ha uttryckt sig på ett sätt som vi tolkat som arbete med värderingar, medan han/hon egentligen menat arbete med åsikter. Å andra sidan kan denna ”feltolkning” i lika hög grad göras av de elever läraren bemöter, varför misstolkningar av lärarnas bemötandestrategier egentligen inte behöver innebära att lärarens konkreta bemötande missuppfattas.

Ett annat begrepp Svensson nämner i samband med kritik av intervjuundersökningar är ”begreppsvaliditet”. En undersökning är enligt Svensson begreppsvaliderad om begreppen som forskaren kommit fram till är ”meningsfulla i förhållande till det fenomen eller de förhållanden som studeras”⁶². I vår undersökning kan man här ställa sig frågan huruvida begreppen i konflikttriangeln samt argumentationsmetoderna ethos, pathos och logos verkligen kan åskådliggöras i lärarnas bemötanden. Denna problematik fick oss att efter de inledande intervjuerna omdefiniera begreppen i konflikttriangeln så att dessa bättre stämde överens med den verklighet lärarnas bemötanden sker i. Efter omformuleringen av hörnens innebörd anser vi det vara möjligt att arbeta med samtliga hörn i konflikttriangeln samt att använda sig av alla tre argumentationsmetoderna i varje vinjett.

Ytterligare en kritisk aspekt på undersökningen rör begreppet ”generaliserbarhet”. Ett sätt som Svensson lyfter fram för att åstadkomma detta i en intervjuundersökning är jämföra den framarbetade teorin mot annan samlad kunskap.⁶³ Han skiljer här också mellan yttre och inre generalisering, där han med yttre menar samhället i stort eller andra grupper än den undersökta medan inre generaliserbarhet enbart syftar den undersökta gruppen i allmänhet. I vår undersökning gör vi anspråk på inre generaliserbarhet och menar att resultatet mycket väl kan vara trovärdigt för gruppen gymnasielärare i allmänhet.

Ett sätt att göra en undersökning mer trovärdig är, enligt Svensson, triangulering, dvs. att man använder sig av olika metoder för att balansera felkällorna inom varje enskild metod.⁶⁴ Av denna anledning har vi använt oss av två olika analysmetoder och därigenom kunnat se tydliga mönster mellan dessa, vilket ökar trovärdigheten i varje enskild metod.

En sista möjlig kritik vi här vill lyfta fram gäller undersökningens objektivitet. Frågan här handlar om i vilken utsträckning andra forskare kan reproducera studien med samma resultat. I vår undersökning visar jämförelse med forskningsläge visar på objektivitet. Vi vill dock påpeka att vi är medvetna om att forskare i alla former av kvalitativa undersökningar alltid själva påverkar sitt resultat. De tendenser vi pekar på är dessutom i hög grad baserade på olika

⁶⁰ Ibid., s. 210

⁶¹ Per-Gunnar Svensson och Bengt Starring (1996), s. 214

⁶² Ibid., s. 214

⁶³ Ibid., s. 215

⁶⁴ Svensson 1996, s. 218

tolkningar, vilka aldrig kan vara objektiva. Av denna anledning ges läsaren också själv möjlighet att utifrån materialet dra sina egna slutsatser.

Slutligen vill vi här också lyfta fram att vi i första hand har studerat tendenser hos lärarna. Fokus har varit på att försöka se mönster och helhetsbilder snarare än att på att presentera konkreta svar på frågeställningarna.

5. Sammanställning av intervjuerna

Här kommer nu en sammanfattning av varje intervju att presenteras, för att, som vi nämnde ovan, ge läsaren möjlighet att själv dra egna slutsatser och kontrollera våra. Namnen som används på respondenterna är fingerade.

5.1 Agneta

Vår första respondent är en kvinnlig lärare vid en kommunal gymnasieskola i Göteborg. Vi kallar henne Agneta. Agneta undervisar i Matematik och har varit på skolan i många år. Skolan är relativt stor och har både studieförberedande och mer praktiskt inriktade program.

Reaktion på skolvalet

Som vi nämnt tidigare inleddes intervjun med några frågor om Sverige Demokraternas framgångar i Skolvalet samt i Ungt Val 2006. Agneta berättar att hon väntat en framgång för SD, och då inte bara bland ungdomar. Hon blev dock förvånad över att de fick så många röster, särskilt eftersom de ungdomar hon pratat med innan valet hade visat på en mycket negativ inställning till SD. Agneta har ingen teori kring orsakerna bakom valresultatet, men funderar över om det kanske hade att göra med missnöje i samhället överhuvudtaget- ”att man inte får jobb och så skyller man på invandrare... det är lätt att följa med där”⁶⁵, säger hon. Angående konsekvenser av valresultatet så uttrycker Agneta en viss oro inför framtiden, men säger att hon inte märkt av några förändringar på skolan. Det har emellertid blivit svårare att få elever att engagera sig i skolans årliga välgörenhetskampanj under de senaste åren, vilket Agneta kopplar samman med en bristande känsla av solidaritet med ungdomar som bor långt bort.

Agneta menar att det är viktigt att skolan inte blundar för problemen med främlingsfientlighet. ”Man får inte stoppa ner huvudet i sanden och låtsas som att problemet inte finns”, säger hon och menar att man nog gjort så lite grann, inte bara i skolan utan i hela samhället. Därför vore det enligt Agneta ”nog bra om ämnet togs upp till diskussion emellanåt”.

Främlingsfientlighet i skolan

På frågan om hon tror att det finns rasism på hennes skola svarar Agneta med ett relativt definitivt ”ja, det tror jag”. Hon har inte märkt så mycket av det själv, men vet att det finns. Problemet har varken ökat eller minskat under hennes tid på skolan, däremot har andelen elever med invandrarbakgrund minskat under de senaste åren.

När det gäller hur arbete med främlingsfientlighet integreras i skolverksamheten berättar Agneta om ett kontinuerligt arbete med värdegrunden- både vid separata diskussioner kring denna under t ex studiehandledartid, och integrerat med den vanliga undervisningen. ”Värdegrunden ska ju alltid finnas med” påpekar hon. Agneta nämner också att vissa av skolans lärare tar upp främlingsfientlighet i sin undervisning, samt att de i hennes arbetslag nyligen påbörjat ett mindre ämnesöverskridande projekt där främlingsfientlighet kommer in som en del. Under Agnetas egna lektioner kan det också hända att ämnet tas upp, ifall hon märkt av att problemet finns i klassen. Det inträffar enligt henne själv dock inte speciellt ofta.

⁶⁵ Citattecken används här och fortsättningsvis för att markera att det sagda är ett direktcitrat från intervjun.

Egna erfarenheter

Agneta kan inte påminna sig om att under de senaste åren varit med om att någon elev uttryckt sig främlingsfientligt. Hon minns dock några incidenter som inträffat för flera år sedan, bl.a. med en elev som ansåg sig bli illa behandlad p g a sin hudfärg. Lite senare i intervjun berättar hon också om en elev som varit med i ett nazistiskt parti, vilket skapat stora motsättningar i klassen. Vid något tillfälle fick hon då avbryta undervisningen och kalla in rektorn. Agneta beskriver situationen som väldigt jobbig, och säger bl.a. att elevens pojkvän ibland besökte skolan och att lärarna då ”faktiskt blev lite rädda”. För att hantera konflikten kom man i arbetslaget tillsammans med skolans elevhälsoteam överens om att göra ett schemabrytande projekt i klassen, som bl.a. berörde mobbning och rasism. Projektet medförde emellertid att den nazistsympatiserande eleven kände sig provocerad och slutade på skolan.

I övrigt tror Agneta att främlingsfientlighet är något som nog oftare ligger under ytan och som inte uttrycks när lärarna är närvarande. Själv ser hon inte mycket av problemet, och kan därför inte uttala sig om hur utbrett det är.

Främlingsfientlighet kontra andra typer av konflikter

På frågan om hon som lärare handskas annorlunda med konflikter där främlingsfientlighet ingår som en del jämfört med andra typer av konflikter svarar Agneta med ett ”kanske”. Hon säger sedan att hon alltid tycker att det är svårt att hantera konflikter. Därför brukar hon, om det inte är en akut situation, gå till sitt arbetslag och be om råd innan hon agerar. Hon lyfter upp vikten av att som lärare känna stöd från skolledning och kollegor samt att man arbetar med konflikten gemensamt i arbetslaget, t ex genom ämnesöverskridande projekt kring värdegrundsfrågor.

Vinjetter

Efter de inledande frågorna lät vi Agneta ta ställning till hur hon skulle ha reagerat och agerat i de olika vinjettsituationerna vi beskrivit ovan. Den första av dessa handlade om en situation i korridoren där en elev förnedrar en annan p g a dennas religion (vinjett 1). Här svarar Agneta att hennes agerande beror på hur väl hon känner eleverna i fråga, men att hon troligtvis först skulle prata med den kränkta eleven. Sedan avgör relationen om hon också pratar med den kränkande eleven eller om hon först går till skolledningen med problemet. Hon säger att det är lätt att man som lärare reagerar för starkt i en sådan situation, och kanske gör något överilat. Å andra sidan är det viktigt att ta tag i händelsen med en gång och visa för eleverna att ett sådant uppförande inte accepteras. Agneta framhåller också igen vikten av att inte ta i sådana här konflikter på egen hand om de är för stora, utan se till att man får hjälp från skolledning och kollegor.

Nästa situation vi lät Agneta ta ställning till var en diskussion där hon får höra någon av sina elever uttrycka sig fientligt mot invandrare (vinjett 2). Här berättar Agneta att hon har väldigt lätt för att gå fram till de diskuterande och börja ”käfta” med dem. Hon säger dock att detta oftast inte är en bra metod eftersom eleverna då kan känna sig provocerade. Denna typ av diskussioner behöver istället föras i andra sammanhang, t ex i en klassrumsdiskussion. Agneta menar att det är viktigt att man som lärare markerar att det eleven säger inte accepteras, men att man måste akta sig för att hamna i en situation där man varken kommer någonstans eller kan ta sig ur diskussionen. ”Man kommer inte vidare om man bara ställer sig där och argumenterar”, säger hon. Irritationen läraren nog ofta känner i sådana situationer gör också att det blir svårt att hitta klockrena motargument, menar Agneta. Hennes ideala lösning tycks vara att man som lärare kort markerar att elevens uttalande ogillas samt att man genom något

motargument visar att resonemanget inte håller, varefter man senare går vidare t ex genom klassrumsdiskussioner eller samtal med skolledningen.

Vinjett 3 handlar om en elev som kommer till läraren och uttrycker att hon upplever sig kränkt av en annan elev p g a sin hudfärg. Här säger Agneta att hon först och främst skulle ha frågat eleven hur hon vill att Agneta ska agera och handla efter det. Sedan talar hon återigen om vikten av att få stöd och hjälp från skolledning m.fl. Om eleven går med på det skulle hon föreslå ett samtal mellan alla tre parterna. På frågan om hon skulle känna sig trygg i att leda ett sådant samtal svar Agneta ”Ja, om jag inte själv befinner mig i nästan som en konflikt med [den kränkande] eleven”. I annat fall skulle hon be arbetslaget om hjälp.

När det gäller elevarbeten där främlingsfientlighet uttrycks (vinjett 4) anser Agneta att detta är något som ska lämnas över till skolledaren. Hon berättar om svensklärare på skolan som fått in uppsatser där elever visat att de inte mår bra, och att detta i en del fall lett till samtal med t.ex. kurator. Detta är emellertid något som hon tror att religions- och samhällslärare oftare får ta i.

Situationen där man som lärare bara misstänker att en elev hyser främlingsfientliga åsikter (vinjett 6) beskriver Agneta som svår. Det man kan göra är att vara extra lyhörd och uppmärksam, vilket är extra viktigt om man har någon elev med invandrabakgrund i klassen, menar hon. Man kan också prata med de elever man misstänker blir utsatta. Agneta berättar här om en incident i korridoren som hon tror hade främlingsfientliga inslag. Uppföljningen av denna har delvis runnit ut i sanden eftersom skolledningen inte fanns på plats då det inträffade. Agneta försöker nu att hålla ”lite extra koll” på den eleven, men säger att det är en svår situation eftersom hon inte vet om det bara är hon som har fördomar eller inte.

Den sista situationen vi ställde Agneta inför var en klassrumsdiskussion där en elev sakligt argumenterar för främlingsfientlighet (vinjett 5). Agneta uttryckte här en större säkerhet än i de tidigare situationerna, och säger själv att hon skulle känna sig trygg i en sådan situation. Hon tycks inte heller ha några svårigheter med att hitta motargument mot de fakta vi påstått att eleven kommer med, och nämner t.ex. statistik som visat att brottslingar med invandrabakgrund ofta döms hårdare än andra. Det faktum att många invandrare har svårt att få jobb är ett annat argument hon tycker att man kan ta upp i sammanhanget.

Syn på den egna kompetensen

Under intervjun uttrycker Agneta flera gånger att hon upplever konfliktsituationer som något svårt, och vi får intrycket att hon ser konflikter där främlingsfientlighet ingår som extra svåra att hantera, delvis eftersom de är ovanliga för henne. Agneta anser inte att hon genom sin utbildning fått med sig något som kan hjälpa henne i sådana situationer. Hon har inte heller under sin tid som lärare fått någon fortbildning som berör konflikthantering. Det är istället genom erfarenheter samt genom hjälp från andra i arbetslaget som hon fått den kunskap hon behöver. ”Man lär sig av det som händer” säger hon. I arbetslaget har de också pratat om olika situationer som kommit upp och hur dessa bäst kan hanteras. Mycket av hennes trygghet i sin lärarroll tycks komma ur denna arbetslagsgemenskap.

Agneta verkar inte känna något överhängande behov av fördjupad kompetens inom området, men säger att det kanske hade varit bra med lite mer kunskaper för att kunna bemöta främlingsfientliga argument. Hon menar också att hon upplever ett hinder i att hon inte är van vid att diskutera och argumentera i undervisningssituationer, eftersom det gör det svårt att våga låta eleverna få ventilera sina åsikter. Vid några tillfällen har de jobbat med

värderingsövningar i klasserna, vilket är ett nytt arbetssätt för Agneta och något hon ser som svårt. Det skulle hon gärna lära sig mer om. Ytterligare en svårighet Agneta ser och skulle vilja få mer kunskap inom ligger i detta att veta var gränsen går mellan vad man får säga och inte.

5.2 Birgitta

Birgitta är lärare i svenska och engelska på samma skola som Agneta. Även hon har arbetat som lärare på skolan under flera år.

Reaktion på skolvalet

Om skolvalet säger Birgitta ”som många andra så tyckte jag det [valresultatet] var förfärligt och förstod inte hur det kunde bli så”. Hon var alltså inte beredd på SD:s framgångar. Hon kan inte heller hitta någon trolig förklaring bortsett från en stor pr-satsning från partiets sida. Birgitta berättar här också att rasistisk propaganda i form av flygblad spridits på skolan innan valet (av någon utifrån skolan). Hon kan emellertid inte se att valresultatet fått några konsekvenser på skolan.

Främlingsfientlighet i skolan

På frågan om rasism så säger Birgitta att hon tror att det finns rasism på hennes skola, men inte mycket. Det kan finnas tendenser åt det hållet i någon klass då och då, och kanske har det varit lite mer tydligt de sista två åren. På frågan om de arbetar med främlingsfientlighet på skolan svarar Birgitta: ”inte mer än att det finns med i likabehandlingsplanen”. I den står det emellertid enligt Birgitta klart utsagt vad som gäller när det gäller främlingsfientlighet, och den finns aktuell i alla skolans arbetslag. Hon försöker också att själv ibland ta upp frågan under svensklektionerna, t.ex. genom värdegrundsdebatter eller genom att eleverna får läsa och diskutera olika böcker ur en invandrarsynvinkel.

Egna erfarenheter

Birgitta har varit med om att elever uttryck främlingsfientliga åsikter, och hon berättar bl.a. om eleven som var uttalad nazist (se ”Agneta”). Birgitta var till en viss del inblandad i den situationen eftersom hon hört eleven tala kränkande. Hon har även vid andra tillfällen hört nedsättande kommentarer i klasser, men säger att det absolut inte förekommer ofta. För att bemöta detta brukar Birgitta försöka ”säga något klokt”. Ibland har hon också märkt av i en klass att någon har ”de här tendenserna”. Sådana situationer är svårare att göra något åt eftersom man inte är helt säker. Hon säger t.ex. hon någon gång sett rasistiskt eller främlingsfientligt kladd på en skolbänk, men inte kunnat göra något eftersom hon inte var säker på vem som kladdat.

Främlingsfientlighet kontra andra konflikter

Birgitta tror att det finns en skillnad mellan hur man som lärare handskas med främlingsfientliga och ”vanliga” konflikter. I de senare försöker hon kanske mer att bara tala folk till rätta och bryta konflikten, medan hon i situationer där hon vet att eleven gjort eller sagt något olagligt, t.ex. uttalat sig främlingsfientligt och kränkt någon annan, så hade hon mer påtalat vad det är som gäller och sagt ifrån att detta beteende inte är tillåtet. Lite mer raka rör kanske man kan säga. Eftersom det inte inträffar särskilt ofta är det emellertid svårt för Birgitta att uttala sig kring om hon har någon mer speciell metod för att handskas med främlingsfientliga konflikter.

Vinjetter

När vi ställde Birgitta inför situationen där en elev kränker en annan på grund av hennes religion (vinjett 1) svarar Birgitta att hon troligtvis skulle ta med den kränkande eleven till rektorn. Hon tror inte att hon skulle känna någon osäkerhet inför situationen om den är klar och tydlig, så att man vet att eleven handlat fel.

När det gäller nästa situation, diskussionen i matsalen (vinjett 2), säger Birgitta att hon skulle ha gått fram och ställt en lugn och enkel fråga till eleven- "Hur vet du det?" eller "Har du funderat på varför?" - och sedan diskuterat saken med dem som satt vid bordet. Hon känner att hon har bra argument att sätta emot, åtminstone på den nivån, och är trygg eftersom hon är van att debattera. Hon säger också att hon skulle ha gjort något där och då, inte tagit upp det senare.

På frågan hur hon skulle göra om en elev som upplever sig ha blivit kränkt kommer till henne (vinjett 3) svarar Birgitta att hon skulle ha pratat med den kränkande eleven. Sedan beror det på hur det samtalet går om hon kopplar in rektorn eller inte. Det viktiga är enligt Birgitta att ta tag i det direkt. Även om hon aldrig varit med om en sådan situation tidigare säger hon att hon skulle ha känt sig trygg i att själv hantera den.

Angående arbeten med främlingsfientliga åsikter (vinjett 4) säger Birgitta att hon "alltid brukar kommentera det, typ som i situationen i matsalen, och ställa lite motfrågor- Hur vet du det? Var har du läst detta? etc." Eventuellt skulle hon gått vidare till skolledningen med det, men hon har aldrig själv varit med om något så tydligt fall. (Med "brukar" tidigare syftar hon troligtvis på en bredare situation, som avser arbeten med radikala åsikter överhuvudtaget, inte enbart främlingsfientliga.) Att fallet behöver vara tydligt för att man ska kunna göra något åt det är något hon återkommer till i situationen med misstänkt främlingsfientlighet (vinjett 6), som hon beskriver som den svåraste situationen. Det man kan göra då är att driva frågor kring främlingsfientlighet i allmänna klassrumsdiskussioner. Hon skulle antagligen försöka få in något sådant moment i undervisningen.⁶⁶

Syn på den egna kompetensen

Vid flera tillfällen under intervjun uttrycker Birgitta att hon skulle ha känt sig trygg i sitt agerande i en konfliktsituation med främlingsfientliga inslag. Tryggheten kommer enligt henne själv ur att hon känner sig trygg i sin lärarroll. Det gjorde hon emellertid inte som nyutexaminerad lärare. Hon minns inte riktigt vad som ingick i lärarutbildningen, varför hon inte kan säga om hon fått med sig något därifrån som kunnat hjälpa henne i konfliktsituationer, däremot har hon gått en vidareutbildning i konflikthantering senare. Något större behov av ytterligare kompetensutveckling inom området känner Birgitta inte.

5.3 Claes

Nästa respondent, Claes, är lärare i matematik och fysik vid en privat gymnasieskola i Göteborg. Karakteristiskt för skolan är bl.a. dess höga intagningspoäng samt att den har relativt få elever med invandrarbakgrund.

⁶⁶ Tyvärr har denna respondents svar på vinjett 5 inte kommit med vid ljudinspelningen av intervjun, varför det inte heller redovisas här.

Reaktion på skolvalet

Claes säger själv att han inte är så engagerad i politik överhuvudtaget och minns därför inte riktigt hur han reagerade på skolvalet. SD:s framgångar överraskade dock, men Claes har inte funderat över varför det gick så bra för dem. En förklaring ser han emellertid i att det ligger i ungdomars natur att göra revolt mot vuxen världen och SD är ett sådant parti som erbjuder möjligheten att revoltera. På skolan fick valresultatet ingen större uppmärksamhet vad Claes kan minnas. När det gäller valets konsekvenser säger Claes att resultatet indikerar att SD kan komma att fortsätta att växa och eventuellt komma in i Riksdagen.

På frågan om skolan i allmänhet bör satsa mer på att diskutera främlingsfientlighet och hur det bör bemötas svarar Claes att det på hans skola inte finns något behov av en större satsning. Han anser emellertid att skolan i allmänhet som uppgift att ge elever en god grund så att de kan vara kritiska, samt att skolan behöver förekomma eventuell rekrytering från främlingsfientliga grupper. Det kan den göra genom att ge eleverna möjlighet att själv bilda sig en uppfattning innan någon kommer och ”ger dem en sådan”.

Främlingsfientlighet i skolan

Claes säger att det inte finns *problem* med rasism på den skola där han undervisar. Han har inte heller märkt av valresultatet på något sätt. Detta kan dock bero på att Claes aldrig diskuterat frågor om invandring eller politik överhuvudtaget med sina elever. I enkätundersökning som nyligen gjordes på skolan framkom det att några få elever (2% av 150) sett en hitlerhälsning samt rasistiska symboler på skolan. Det förvånade Claes att det överhuvudtaget förekommit något sådant, själv har han aldrig märkt av några rasistiska tendenser. På frågan om det kan finnas rasistiska åsikter bland eleverna ”under ytan” svarar han att det i så fall ligger långt under ytan.

På skolan finns en handlingsplan mot kränkande särbehandling och mobbning, men specifikt mot främlingsfientlighet arbetar man inte aktivt enligt Claes. Claes ser inte främlingsfientlighet som något stort problem, men när det gäller mobbning är han väl insatt i hur skolan hanterar detta (handlingsplanen har emellertid aldrig satts i praktik).

Egna erfarenheter

Claes har aldrig varit med om att någon elev uttryck främlingsfientliga åsikter, vilket han tror beror på att skolans elevgrupp är mycket homogen, bl. a. p.g.a. höga intagningspoäng samt en profil som gör att vissa invandrargrupper ogärna söker sig dit. Han säger dock att det möjligtvis kan finnas elever som har främlingsfientliga åsikter, men detta är inget han har märkt av på skolan. På frågan om hur han skulle handskas med problemet om det uppkom svarar han att han skulle försöka debattera mot eleven och försöka få reda på vad hans/hennes åsikter beror på. Främlingsfientliga kommentarer under hans lektioner skulle resultera i en tillsägning av typen ”så får du faktiskt inte säga”. Vidare säger Claes att han inte anser det vara fel att hysa sådana åsikter så länge man inte kränker någon.

Främlingsfientlighet kontra andra konflikter

Enligt Claes är främlingsfientliga konflikter på sätt och vis svårare att hantera än andra sorters konflikter eftersom dessa åsikter ligger djupare rotade. Främlingsfientlighet, menar han, är något som man inte frisäger sig lika lätt som andra typer av kränkande åsikter. Istället krävs det en mer långdragen process för att denna attityd ska förändras. Eftersom det är svårare att ”diskutera bort” främlingsfientlighet kräver sådana konflikter också andra angreppssätt.

Vinjetter

Om Claes hade hört en av sina elever förnedrande en muslimsk elev p.g.a. dennas religion (vinjett 1) så hade han i första hand pratat med den förnedrande eleven, och sedan rapporterat händelsen till rektorn och låtit denne ta över ansvaret. Claes tar här god tid på sig innan han svarar och vi får intrycket att han känner en viss osäkerhet inför hur han skulle ha handskats med situationen.

Också i nästa situation (vinjett 2: Matsalen) uttrycker Claes osäkerhet. Han vet inte riktigt om han har tillräckliga argument för att kunna bemöta främlingsfientliga åsikter som uttrycks vid diskussioner. Han säger att han inte har några bra svar och därför inte vet vart diskussionen hade lett. Claes anser emellertid att det är viktigt att inte låta sådana åsikter stå oemotsagda, varför han hade satt sig ner och blandat sig i diskussionen om han hört en sådan. Han säger också att han inte tror att argument "biter på" främlingsfientlighet eftersom det inte är förankrat i teoretisk kunskap utan mer inom "maktkunskap", och menar att det är svårt att argumentera mot någon som bara skakar av sig fakta med ett "jag tycker så i alla fall".

I situationen med eleven som blivit kränkt p.g.a. sin hudfärg (vinjett 3) säger Claes att hade bemött situationen som en vanlig kränkande behandling, d.v.s. pratat med eleven, och därefter vidare befordrat ärendet till rektorn.

Angående elevarbetet (vinjett 4) säger Claes återigen att han inte har förmågan att bemöta sådana åsikter genom argumentation. Han pekar också på att det här är svårt att dra gränsen mellan vad som är tillåtet och inte. Claes anser inte att man kan förbjuda eleven några åsikter så länge ingen drabbas av dem.

Också i fallet med en misstanke om främlingsfientliga åsikter (vinjett 6) talar Claes för varje individs rätt till sin åsikt, och även här ser han ett problem i att dra en gräns för vad som kan anses som kränkande. Däremot bör främlingsfientliga åsikter utmanas i klassrumsdiskussioner, kanske framförallt inom samhällskunskapsämnet. När det gäller det konkreta agerandet i situationen säger Claes att han skulle ha pratat med kollegor, framförallt samhällslärare, för att få hjälp.

Den sista situationen Claes ställdes inför var en klassrumssituation där en elev uttrycker sympati med rasistiska åsikter (vinjett 5). Här säger Claes att han förmodligen inte hade tagit tag i konflikten i klassrummet utan försökt "ta bort" den situation som uppstått genom att ge eleven en tillsägelse och sedan pratat med honom efter lektionen. Han hade också rapporterat händelsen till rektorn. Denna situation ser Claes som mer tydlig eftersom uttalandet kan tänkas kränka andra elever i klassen, men han känner ändå en osäkerhet i sin förmåga att handskas med den.

Syn på den egna kompetensen

Claes kommer inte ihåg att främlingsfientlighet någon gång skulle ha diskuterats under hans lärarutbildning. Det enda han minns är en kort övning i bemötande av kunskapsnonchalans. Skolan har inte haft någon fortbildning som berört konflikthantering. Detta till trots känner han inget behov av kompetensutveckling inom området eftersom han inte ser främlingsfientlighet som ett problem i sin vardag. Dessutom anser han att det är rektorns ansvar att åtgärda sådana konflikter när de uppstår samt att skapa en god miljö för lärarna.

5.4 Desirée

Desirée är lärare i matematik och fysik, på samma skola som Claes. Hon har arbetat på skolan i flera år.

Reaktion på skolvalet

Desirée minns inte riktigt hur hon reagerade på resultatet i skolvalet 2006, men hon tror att det var med förvåning. Hon kommer inte ihåg att det skulle ha blivit några reaktioner på den egna skolan, men hoppas att valresultatet skapade en debatt på de skolor där SD fick många röster. ”Skulle jag ha jobbat på en sådan skola skulle jag ha tagit upp det till diskussion” säger hon. Hon vet emellertid inte hur stor andel av rösterna SD fick på den egna skolan. När det gäller orsaker bakom SD:s framgångar tror Desirée att det kan ha att göra med ett behov av syndabockar. Hon menar att ungdomar gärna vill ha allting i svart och vitt. Dessutom tycker hon att det under de senaste åren har hänt något i det allmänna klimatet i hela samhället – egoismen och självcentreringen har ökat och det egna ansvaret minskat. Det är det egna behovet som styr allt mer. Detta kan kanske göra att man på skolor med många invandrarelever skyller mycket på den gruppen, säger hon men tillägger att ”nu spånar jag bara fritt”. Den växande egoismen och att man lär sig att man ska satsa på sig själv ser hon i vilket fall som ett tydligt samhällsproblem.

Senare i intervjun framhåller Desirée att man i både på den egna skolan och inom skolväsendet i stort ofta gör definitionen av främlingsfientlighet för snäv, varför man kanske inte alltid ser behovet av att både lära sig mer om själva problemet och om hur det kan hanteras.

Främlingsfientlighet i skolan

På frågan om det finns rasism eller främlingsfientlighet på hennes skola svarar Desirée att det beror på hur man definierar ordet. Hon menar att det kan finnas misstro mot olika kulturella bakgrunder bland eleverna, men eftersom det inte går så många elever med invandrarbakgrund på skolan så är det svårt att se om det finns fientlighet mot olika etniska grupper. Desirée har emellertid svårt att tänka sig att ”det [rasism]skulle vara ett stort problem” möjligtvis kan det finnas under ytan i så fall. Hon säger dock att det säkert förekommer saker på skolan som inte hon vet om.

När det gäller skolans arbete mot främlingsfientlighet hänvisar Desirée till skolans kamratstödare som det forum där sådana tendenser primärt fångas upp. Detta system fungerar bra såvitt Desirée kan bedöma. Skolan har dessutom en handlingsplan mot kränkande särbehandling.

I en konkret situation kan skolans arbetslag fungera som hjälp för att få tips och idéer. Diskussioner i lagen har också hjälpt lärarna att hålla en gemensam linje för hur man handskas med olika situationer. Desirée säger dock att hon i första hand skulle försöka ta tag i problemet själv innan hon gick till arbetslaget med det.

Egna erfarenheter

Desirée har inte själv varit med om någon främlingsfientlig konfliktsituation, men berättar om att hon vid något tillfälle fått försöka stötta en elev som känt sig nedvärderad p.g.a. sin bakgrund. Då handlade det enligt Desirée emellertid mer om att eleven utifrån samhället kände en frustration över att inte kunna få jobb i framtiden, inte om att klasskamrater eller någon annan uttalat sig negativt om hans etnicitet.

Främlingsfientlighet kontra andra konflikter

Desirée säger att hon är mer ovan vid främlingsfientliga konfliktsituationer och därför skulle ha känt sig mer osäker i en sådan än i andra typer av konflikter. Skillnaden ligger dock mest i svårigheter med gränssättning. Hon säger att om hon känner sig säker på att en elevs beteende inte är acceptabelt så finns det ingen skillnad i hennes sätt att agera, men att det kan vara svårt att se var gränsen går, när man ”ska sätta ner foten”, när det gäller främlingsfientlighet. ”Jag vill ju säga till, det är ingen tvekan om det, men frågan är vad jag ska säga och när. Vad är främlingsfientlighet egentligen?” undrar Desirée. Hon tror att det främst är genom erfarenhet som man lär sig sådan gränssättning, liksom även hur man kan säga till på ett bra sätt.

Vinjetter

På frågan om hur hon skulle hantera situationen i vinjett 1, där en elev blir kränkt p.g.a. sin religion svarar Desirée att hon nog skulle försöka prata lugnt med den kränkande eleven, och frågat henne vad hon grundar sitt uttalande på. Helst skulle Desirée vilja ha ett enskilt samtal med eleven där och då, men hon vet att det ofta kan komma annat i vägen. Desirée lyfter även fram att det är väldigt avgörande hur väl hon känner eleven. Hon vill inte få rollen som ”ragata”, vilket kanske lättare händer om man inte känner eleven. Å andra sidan känner hon det som skvallrar att gå till någon annan lärare för att be denne prata med eleven istället.

Inför situationen i matsalen (vinjett 2) kommer Desirée tillbaka till sin osäkerhet kring hur man ska definiera främlingsfientlighet. Hon säger att diskussioner ofta kan gå höga och att det ingår i livet att bolla tankar mellan varandra. En del elever behöver öva sig i att prata med andra som har en helt annan åsikt, menar Desirée. ”Det är där jag inte vet – när går det över gränsen? Och sitter det någon där som kan ta en sådan diskussion?” är två frågor hon skulle ha ställt sig. På frågan om hon själv skulle kunna ta en sådan diskussion svarar hon med ett tveksamt ”nja, det beror på vem det är. Är det någon som är aggressiv skulle jag kanske bli tyst, eller så kan jag tända till rejält.”

I vinjett 3, där Natifa söker upp läraren och berättar att hon blivit kränkt, svarar Desirée att hon skulle ha känt sig osäker och därför söka hjälp, i första hand från skolledningen och därefter eventuellt skolans psykolog. Detta efter att först ha pratat med eleven och frågat om det är okej att gå vidare med till någon annan. Också när det gäller situationen med elevarbetet (vinjett 4) känner Desirée att hon skulle behöva hjälp från kollegor eller skolledning. Hon tror att en sådan situation skulle ha lett till en allmän diskussion i kollegiet kring hur detta skulle hanteras. Här kommer hon emellertid tillbaka till konflikten hon ser mellan att be om hjälp och att skvallra.

I en klassrumsdiskussion om rasism där en elev uttrycker rasistsympatier (vinjett 5) skulle Desirée ha agerat utifrån sin livserfarenhet. Hon säger att hon inte skulle ha försökt att förklara bort någon statistik, men hänvisat till individerna bakom siffrorna – ”vi kan inte dra alla över en kam”. Desirée säger emellertid att hon inte vet hur man ”rent professionellt” ska bemöta en sådan situation samt att hon skulle ha känt sig osäker på hur hon skulle agera. Det är viktigt med respekt för alla människor och deras åsikter, säger hon, också för den som kränker. Hennes konkreta agerande beror på hur irriterad hon blir. ”Ibland kan jag tända till och sedan ångra det efteråt, men ibland är det kanske det som behövs” säger hon, och fortsätter ”man lär sig genom erfarenheter”.

Den sista situationen, där man enbart misstänker främlingsfientlighet (vinjett 6), skulle Desirée försöka lösa genom att lyfta fram goda exempel och erfarenheter från andra kulturer.

Hon skulle vilja visa både den enskilda eleven och klassen på en annan mer positiv bild av mångfald.

Syn på den egna kompetensen

Desirée säger rakt ut att hon inte skulle ha känt sig trygg i någon av de situationer vi beskrivit. Hon har inget minne av att hon fått med sig något speciellt från lärarutbildningen, men har läst mycket om konflikthantering både på egen hand och som fortbildning genom skolan. Detta känner hon att hon har kunnat tillämpa i många situationer. När det gäller specifikt främlingsfientlighet känner hon framförallt ett behov av att bättre kunna känna igen vad främlingsfientlighet är, och vilka signaler man ska vara uppmärksam på.

5.5 Erik

Erik är lärare i samhällskunskap och historia på en privat gymnasieskola i Göteborg, dock ej samma som Claes och Desirée.

Reaktion på skolvalet

Erik tror inte att han reagerade så mycket på skolvalet eftersom resultatet enligt honom var ganska väntat. Han ser emellertid resultatet i första hand som en protesthandling, och först i andra hand som ett utslag av viss främlingsfientlighet. Hans tolkning är att rösterna på SD är ett tydligt finger mot vuxenvärlden och samhället, eftersom ungdomarna förmodligen inte röstade på SD:s partiprogram (vilket han inte tror att de känner till) utan snarare valde ett parti som etablissemangen ogillar.

Valresultatet gav inte upphov till någon större debatt på skolan. Det uppmärksammades emellertid och i kollegiet gjorde man en liknande tolkning som Erik av dess orsaker. Erik ställer sig frågande till huruvida man i lärarkollegiet kunde ha gjort något mer än så. ”Vi kunde ju inte gå in och tala om för eleverna att de tycker fel” säger han. Han anser att man istället får gå emot främlingsfientlighet när den yttrar sig i andra sammanhang. Erik nämner också att man vid tidigare tillfällen haft problem med främlingsfientlighet på skolan, vilket resulterat i specifika åtgärder, men att man valt att inte ”slå på larmet” den här gången.

Främlingsfientlighet i skolan

På frågan om det finns problem med rasism på den aktuella skolan svarar Erik med ett självklart ”Ja, det vet jag”. Han tror dock att problemet varierar från elevgrupp till elevgrupp och kan inte se någon tydlig trend vare sig åt en ökning eller åt en minskning. För tillfället tycker han att problemet med rasism främst förekommer i skolans praktiska program, där det i uttrycks på ett sätt så att eleverna alltid kan skylla på att det är jargong.

Erik skulle inte säga att skolan arbetar aktivt mot främlingsfientlighet. Det finns ordningsregler mm, och även en handlingsplan som behandlar ämnet, men enligt Erik är det inget som används. På sina egna lektioner tar han emellertid upp främlingsfientlighet både inom samhällskunskaps- och historieundervisningen. Inom samhällskunskapen är exempelvis ett av de långsiktiga målen att vidga elevernas normacceptans, t.ex. när det gäller homosexualitet mm. Dessutom kommer främlingsfientlighet in i kursen då man arbetar med temat ”Brott och straff” – genom en diskussion som antingen initieras av eleverna själva eller av läraren. På något sätt kommer det alltid in i undervisningen, menar Erik. I historieundervisningen sker detta främst när man pratar om rasismen. Några arbetslagsdiskussioner kring problemet har inte förekommit i Eriks arbetslag.

Egna erfarenheter

När det gäller erfarenheter av främlingsfientliga yttringar består dessa för Eriks del framförallt av elevers inlägg i ordnade klassrumsdiskussioner som han själv initierat. Det har då framkommit att flera elever haft en syn på invandrare såsom t.ex. brottsliga. Utanför lektionerna kommer främlingsfientligheten främst till uttryck som jargong, men Erik säger att det nog också händer mycket på rasterna som han inte vet om. Denna form av problemet ser han också som svårare, eftersom det är svårt att veta var gränserna går. ”Är det okej att kalla din kompis för svartskalle om ni har känt varandra länge?” frågar han retoriskt.

Främlingsfientlighet kontra andra konflikter

Erik säger att han inte har någon särskild ”främlingsfientlighetslämplighetsplan”, utan behandlar den typen av konflikter på samma sätt som andra situationer där elever säger något som är olämpligt. Han brukar då vara tydlig med att han ogillar det sagda, men inte dra upp det till någon stor diskussion, utan istället prata med eleven efter lektionen. Erik brukar inte prata om främlingsfientlighet i klassen på förekommen anledning.

Vinjetter

På frågan hur han skulle ha agerat i situationen i vinjett 1 (Korridoren) svarar Erik att han nog sannolikt skulle ha haft ett enskilt samtal med den kränkande eleven och fråga henne varför hon säger som hon gör om den andra elevens religion. Det skulle ha blivit ett längre samtal där huvudbudskapet är att eleven måste sluta med sina kränkningar. Om beteendet ändå upprepades, beror den vidare händelseutvecklingen på omständigheterna – elevens ålder mm. Som en yttersta möjlighet nämner Erik polisanmälan av eleven. Han menar dock att det ska väldigt mycket till innan han vidtar sådana åtgärder. När det gäller skolledningen har Erik inga förväntningar på att de skulle göra något i en sådan situation utan tycker att ansvaret vilar på honom som klassföreståndare, däremot skulle han känna ett informationsansvar gentemot skolledningen.

I situationen i matsalen (vinjett 2) skulle Erik ha satt sig ner vid elevernas bord och gjort det tydligt för dem varför eleven hade fel i sitt uttalande. På frågan om han skulle ha känt sig trygg i en sådan situation svarar Erik ”Ja, det tror jag, men det kanske är en falsk trygghet”. Det viktigaste, som Erik ser det, för att uppnå en trygghet som lärare är att snabbt lära känna eleverna så att man får en relation att utgå ifrån. Han menar också att argumentet ”du kan bättre än det här” är det som fungerar bäst i de beskrivna vinjettsituationerna. Ibland kan också ”skamgreppet”, dvs. att man som lärare anspelar på att man är besviken på sin elev, också fungera. När man hamnar i en ren faktadiskussion, t.ex. om invandrare och brottslighet, menar Erik att man istället får börja rota i orsakerna bakom att statistiken ser ut som den gör, och hamna någon annanstans än i rasismen. Eftersom han inte har någon rasistisk grundsyn tycker han inte att det är svårt att bemöta sådana faktaargument.

Situationen med Natifa (vinjett 3) ser Erik däremot som en svår situation, eftersom han då inte själv varit med och sett vad som har hänt. Detta gör att händelsen blir en utredningsfråga för skolledningen, och Erik nämner en mobbningsgrupp på skolan (bestående av ett antal lärare) som skulle ha kopplats in. Det skolan framförallt gör i en mobbningsituation är enligt Erik att de konfronterar den kränkande eleven och talar om att dennes beteende inte accepteras. Föräldrar kontaktas inte, och man frågar heller inte de mobbande om varför de beter sig på det sätt de gör.

Ett elevarbete med främlingsfientliga inslag (vinjett 4) skulle Erik bemöta på samma sätt som situationerna 1 och 2 ovan, d.v.s. föra ett enskilt samtal med eleven och diskutera dennes

argument. På frågan om elevens betyg skulle påverkas svarar Erik att det går att argumentera för något sådant, men att det inte skulle lösa några problem.

I en klassrumsdiskussion om rasism (vinjett 5) skulle Erik ha styrt så att den t ex. kommit att handla om orsakerna bakom exempelvis brottsstatistiken, eller om vilken typ av människor det är som lämnar sina hemländer. Alternativt skulle han ha hänvisat tillbaka till den diskussion som redan förts under Brott och straff - temat. Angående om han själv brukar styra mycket under klassrumsdiskussioner säger Erik att det beror på om han tycker att diskussionen är på väg åt rätt håll eller inte.

Klassrumsdiskussioner är också något som Erik skulle ha använt sig av för att komma åt problemet med främlingsfientliga åsikter som inte konkret kommer till uttryck (vinjett 6). Erik skulle inte ha konfronterat någon elev innan han haft en händelse att utgå ifrån. Istället skulle han ha försökt initiera konstruktiva diskussioner i klassrummet och hoppats på att dessa skulle leda till en utveckling som den eventuellt främlingsfientliga eleven är med på.

Syn på den egna kompetensen

Erik känner inte att han, vad han kan komma på, har fått med sig någon hjälp från sin utbildning när det gäller att hantera främlingsfientliga situationer. Han känner dock inget behov av någon vidare kompetensutveckling inom detta, eftersom han anser sig ha både långsiktiga och kortsiktiga strategier som fungerar. Han har emellertid aldrig stött på någon renodlad rasist bland sina elever, d.v.s. någon som på ideologiska grunder bejakar rasismen. Om det skulle hända skulle han "kanske behöva lite stöd", som han uttrycker det. Hur för man en diskussion med någon som står fast vid sina åsikter trots att det inte finns några faktamässiga belägg för dem? är en fråga han ställer sig.

När det gäller konflikthantering lite mer generellt säger Erik dock att han gärna skulle gå någon utbildning. Han tror också att det inom skolan generellt finns ett behov av ökad kompetens för att kunna bemöta främlingsfientlighet. En konflikthanteringskurs på den egna skolan "vore viktigt" enligt Erik, men han ser det inte som ett skriande behov.

5.6 Fredrik

Fredrik är lärare i samhällskunskap och geografi på en privat gymnasieskola i Göteborg.

Reaktion på skolvalet

Fredrik säger att SD vad han minns endast fick en till två röster i valet på hans skola, varför valresultatet inte blev någon officiell fråga där. Däremot diskuterades det en del kollegialt, inte minst samhällskunskapslärarna emellan. Han blev inte förvånad över att SD fick röster, eftersom erfarenheter visat att ungdomar ofta har extrema åsikter samt att det därför finns en stor spännvidd i den gruppen. Att SD fick så höga siffror var dock något som överraskade. Fredrik har ingen teori kring orsaker bakom ökningen, men han tolkar den som en samhällstrend och kan se kopplingar både till den uppmärksamhet SD fick i media innan valet och till att liknande partier är relativt stora i övriga Europa.

Ett problem när det gäller valresultatets konsekvenser som Fredrik lyfter fram är konflikten mellan skolans värdeuppgifter och alla individers rätt till sin åsikt. Han menar att man inte kan hindra eleverna från att rösta på SD, samtidigt som en del av det som SD står för hamnar i

kollisionskurs med den värdegrund skolan har i uppdrag att förmedla. Därför hoppas han att valresultatet på många skolor har aktualiserat arbetet med värdegrunden.

Främlingsfientlighet i skolan

På Fredriks skola arbetar man enligt honom själv mycket med värdegrunden, dels i projekt och nu den senaste tiden också alltmer integrerat i annan undervisning. För tillfället håller man på med en intern utbildning kring värdegrunden, ämnesintegration samt deliterativ undervisning (en samtalsorienterad undervisningsmetod). Fortbildningen har en bredare inriktning än specifikt arbete mot främlingsfientlighet, men berör ändå detta då den enligt Fredrik bl.a. syftar till att arbeta för jämlikhet, solidaritet mm. Ytterligare en del i skolans arbete mot främlingsfientlighet som Fredrik nämner är olika gruppövningar samt samtal och diskussioner kring förhållandet mellan olika "vi och dem – grupper" som man har med årskurs ett varje år. Här framhåller Fredrik också att det finns en poäng med att göra arbetet bredare och inte arbeta specifikt mot främlingsfientlighet eftersom en del elever vid mer specifikt arbete kan känna sig utpekade och tvingas representera en hel grupp människor. Skolan har också en ny likabehandlingsplan, som Fredrik säger täcker alla typer av felaktiga handlingar mot alla människor. Han menar också att planen är tydlig och direkt applicerbar på främlingsfientliga konflikter.

När det gäller rasism på skolan säger Fredrik att de på *ett* sätt inte har några främlingsfientliga elever, eftersom man inte hör några uttalade tydliga rasistiska åsikter, men att det ändå finns rasism bland eleverna, dock fint paketerad och dold bakom politisk korrekthet. Han säger att man när man jobbar med värdegrundsrelaterade frågor kan märka att en del elever närmar sig ståndpunkt som drar mot främlingsfientlighet. Även i klassgemenskapen kan man ibland märka att vissa elever har svårt att hantera sådant som de uppfattar som annorlunda eller avvikande hos andra. Att åsikterna finns där men inte uttalas gör att det enligt Fredrik blir viktigt att som lärare skrapa lite på ytan. Han berättar att han i sin undervisning letar åsikter bland eleverna, lyfter upp dessa samt granskar och arbetar med dem genom att t.ex. ställa åsikter mot varandra och låta alla komma till tals. Det är viktigt att främlingsfientliga åsikter tas på allvar, menar Fredrik. De ska tas upp och utsättas för samma typ av granskning som andra påståenden. Detta sätt att bearbeta åsikter är något som Fredrik låter genomsyra all sin undervisning. Han berättar också om mer specifika projekt såsom "Göteborgs sociala karta", där eleverna får ta ställning till och försöka utreda frågan om alla människor har samma förutsättningar att lyckas i livet. I detta sammanhang menar Fredrik att främlingsfientlighet alltid kommer in.

Egna erfarenheter

När det gäller Fredriks egna erfarenheter av främlingsfientliga konflikter och åsikter säger han att han på andra skolor där han tidigare arbetat mer tydligt stött på problemet. Vid något tillfälle hade han t.ex. en elev som var öppet nazistisk, som han engagerade sig i genom ett slags socialt projekt, vilket även innebar att de träffades efter skoltid. På skolan där Fredrik nu arbetar säger han att det är svårare att ta på problemet, men att man ändå kan känna av att det finns. Fredrik kallar det för en slags "soffrasism". Han berättar ett exempel med en klass förra året där det uppstått motsättningar mellan två tjejgrupper, varav det ena gänget bestod av elever med invandrarbakgrund. Konflikten hade aldrig arten av främlingsfientlighet, i alla fall inte så att detta på något sätt uttalades av eleverna, men Fredrik säger att han som lärare självklart funderade över varför grupperna såg ut just som de gjorde. Lärarna valde att arbeta med konflikten som med en "vanlig" gruppkonflikt, men Fredrik säger att de kunde ta hjälp av det tidigare omnämnda "vi- och dem- projektet" och knyta tillbaka till detta, även om man aldrig pratade om konflikten som främlingsfientlig.

Främlingsfientlighet kontra andra konflikter

Angående om det finns någon skillnad mellan konflikter av främlingsfientlig karaktär och andra typer av konflikter säger Fredrik lite tveakande att han tror att en främlingsfientlig konflikt väcker mer känslor hos läraren. Han menar att lärare som tycker att denna typen av frågor är viktiga nog har lätt att reagera både mycket och kraftfullt, kanske mer än när det gäller andra typer av kränkningar. Fredrik tror dock att hur situationen hanteras beror mycket på hur viktig läraren tycker att frågan är.

När det gäller specifika metoder för just främlingsfientliga konflikter har Fredrik inga sådana. På skolan där han nu arbetar har han aldrig varit med om någon konflikt mellan elever som haft den karaktären. Här har det istället handlat om att han själv fått ta initiativ och lyfta den här typen av frågor i klassrumsdiskussioner. På en tidigare arbetsplats där elever tvärtom ganska ofta yttrade sådana åsikter hade han emellertid strategin att alltid ta en konflikt varje gång problemet dök upp. Detta fick dock konsekvensen att eleverna ibland provocerade fram en diskussion för att de tyckte det var roligt och för att komma ifrån andra undervisningsmoment. På det sättet tycker Fredrik att det är bättre som de jobbar nu, där han som lärare konfronterar eleverna genom att "tvinga" dem att lufta sina åsikter, men där han inte behöver vara lika konfronterande i diskussioner.

Vinjetter

Situationen med kränkningen i korridoren (vinjett 1) skulle Fredrik ha hanterat genom att först och främst prata med den kränkande eleven. Huruvida han själv skulle ha tagit ett längre samtal med eleven eller om han överlät detta till någon annan lärare beror på hur väl han känner eleven. I samtalet hade Fredrik försökt att jobba med elevens uppfattning med hjälp av frågor av typen "Varför tycker du så här?" och "Finns det inom ramen för din grupp människor som stämmer in på den bild du försöker klistra på andra grupper?" Målet hade varit att få eleven att genom lärarens frågor ompröva på vilka grunder hon baserar sina åsikter.

Att jobba med frågor istället för med egna påståenden är en metod som Fredrik säger att han använder generellt, och även i situationen med diskussionen i matsalen (vinjett 2) hade han valt detta angreppssätt. Här berättar Fredrik också att han själv varit med om liknande situationer, och då satt sig ner vid bordet för att diskutera med eleverna. Fredrik tycker att det är viktigt att markera var man står för eleverna och att man vågar ta en diskussion, samtidigt varnar han för att eleverna kan sluta att ta dig på allvar om du som lärare alltid reagera väldigt starkt på allting. Man måste akta sig för att bli åsiktspolis säger han, och pekar återigen på konflikten i läraruppdraget mellan att lärare dels ska fostra elever till att själva genom kritisk granskning komma fram till sina egna ståndpunkter och dels verka för att de anammar de värden som framställs i skolans värdegrund. Fredrik menar att om dessa delar går tydligt på tvärs så är det en skyldighet för läraren att gripa in, men att det finns gråzoner som kan vara svåra att hantera. "Är det min skyldighet eller har jag ens rätt att aktivt gå in och pröva någons personliga uppfattning?" undrar han.

Fredrik har aldrig själv varit med om att någon sagt sig vara diskriminerad, men kan ändå känna igen situation 3 i andra typer av konflikter. Han säger att om den kränkta eleven är en "stark" person vill han gärna prata med alla inblandade parter samtidigt, men att lösningen får anpassas efter situationen. Fredrik har inte heller varit med om att någon lämnat in ett arbete med främlingsfientliga åsikter (vinjett 4), men säger att han nog skulle försöka använda sig av det i undervisningen om det hände. Inte genom att peka ut eleven men att se till att det blev ett perspektiv i förhållande till andra perspektiv i temat eleverna hållit på med i arbetet. Då får

eleven också med hjälp av gruppen möjlighet att ompröva sitt eget påstående. På frågan om han själv styr mycket i diskussionerna svarar Fredrik att diskussionerna väldigt ofta sker utan hans medverkan, t.ex. i smågrupper. Han brukar emellertid sammanfatta diskussionerna efteråt genom att låta varje grupp berätta vad de pratat om, och då kan diskussionen starta igen i helklass.

Faktapåståenden i klassrummet som är främlingsfientliga (vinjett 5) vill Fredrik hantera genom att man i klassen undersöker påståendet, i alla fall om det passar in i undervisningen som pågår. Han syftar då t.ex. på det omnämnda projektet "Göteborgs sociala karta". Poängen med det projektet är enligt Fredrik inte att eleverna ska hitta några rätta svar. Det de får med sig är istället en bild av att det finns olika perspektiv på den här typen av frågor, samt att varje perspektiv ger olika svar på orsaker till olika problem. Om påståendet däremot kommer i ett helt annat sammanhang där det är svårt att göra undervisning av det blir det svårare att avgöra hur seriöst påståendet är samt om och i så fall hur det behöver bemötas. Fredrik säger också att han inte kan, och inte heller tror att det är hans uppgift att i den stunden att kunna, representera all fakta och med hjälp av den argumentera emot eleven. Istället vill han vara en som i förhållande till elevens påstående väcker frågor som gör att eleven måste pröva sina grunder. Sedan är det ändå en svårighet att hitta rätt frågor i stunden och att kunna öppna upp för nya perspektiv.

Också den sista situationen, där främlingsfientliga åsikter inte syns men tros ligga under ytan (vinjett 6), kopplar Fredrik samman med undervisningen och det undervisningssätt han använder sig av. Han menar att han försöker skapa ett klassrumsklimat som är väldigt tillåtande för olika åsikter. Helst vill han att det blir en del av undervisningen att lösa upp "de här knutarna", som han säger, och skapa ifrågasättande situationer. Det han vill att eleverna ska ha med sig vid slutet av t.ex. den första samhällskunskapskursen är en förmåga att vara kritiskt tänkande och se att det finns många olika perspektiv. Detta ser han som grundbulten i sin undervisning.

Syn på den egna kompetensen

Situationer där det dyker upp åsikter i klassrummen som går stick i stäv mot värdegrunden beskriver Fredrik som en av de svåraste frågorna som han står inför. Hela hans undervisning bygger på att eleverna ska få uttrycka sina åsikter och att man sedan jobbar med dessa olika åsikter och perspektiv. Samtidigt har han som lärare ett normativt uppdrag att förmedla vissa värden, och detta går inte alltid ihop.

Detta till trots säger Fredrik att han med några år i ryggen och några erfarenheter av att hantera konflikter känner sig trygg i sin roll i de situationer vinjetterna beskriver. Han säger att han använder sig av en blandning av "hemmasnickrade" metoder och mer teoretiskt förankrade sådana. Han har också haft lite hjälp av sin fru som är socionom och håller på att utbilda sig till samtalsterapeut. Genom hennes kunskaper har han kunnat vidareutveckla t.ex. metoden att jobba mycket med frågor, vilken han fått med sig från lärarhögskolan. Vidare menar han att tryggheten i situationer som dessa inte kan ligga i rena faktakunskaper utan snarare i pedagogiska och didaktiska utgångspunkter, och berättar att det tagit tid för honom att komma fram till det förhållningssätt han nu använder sig av.

Fredrik tycker att lärarhögskolan ändå gav honom relativt lite hjälp med att hantera främlingsfientliga konflikter, men att han däremot fått en del utbildning senare. För två år sedan hade de t.ex. en konflikthanteringskurs på skolan, och för tillfället pågår också en fortbildning i mentorskap, där bitar som dessa också kommer in. Det förekommer även att

diskussioner kring exempelvis konflikthantering kollegorna emellan. Fredrik känner således att han för tillfället har och får vad han behöver i kompetensutveckling, men menar att på det stora hela är främlingsfientliga konflikter en viktig fråga som man hela tiden måste forstätta att arbeta med.

5.7 Gunnar

Gunnar är inne på sitt tredje år som samhällskunskaps- och historielärare på en privat skola, vilken kännetecknas av höga intagningspoäng samt av elever som kommer från välbärgade områden.

Reaktion på skolvalet

Gunnar anser att SD:s framgångar är något beklagligt men inte obehagligt eftersom han inte tror att partiet för tillfället växer särskilt mycket. En tydlig tillväxt för partiet skulle han däremot finna obehaglig. Valresultatet var ingen överraskning för Gunnar eftersom SD är väldigt regionala och deras framgångar är som *”en jämn kurva uppåt”*. Han tror att SD lyckades så bra eftersom integrationspolitiken har misslyckats, framförallt *”fysiskt”*, och marknadsekonomin orsakat en större segregation.

Gunnar ser både positiva och negativa konsekvenser av SD:s framgångar. De positiva är att problematiken kan tas på större allvar eftersom resultatet visar att rasismen i Sverige både är utbredd och strukturerad, något som skapar ojämlikhet i samhället för invandrare. Det negativa med valresultatet är att den organiserade och destruktiva främlingsfientligheten kan få fler anhängare, något som Gunnar säger är dåligt eftersom denna bygger på osann fakta om att invandrare ställer till problem och kostar mycket för samhället.

Främlingsfientlighet i skolan

Gunnar har inte upplevt någon främlingsfientlighet på sin skola. Han säger dock att många av hans elever är ovana att umgås med invandrare och att det därför finns en viss misstro och okunskap gentemot personer med utländsk härkomst. Eleverna försöker emellertid alltid att vara politisk korrekta, varför Gunnar inte har hört några fientliga uttalanden.

På Gunnars skola jobbar lärarna aldrig specifikt med främlingsfientlighet. De försöker istället att integrera ämnet i andra moment, t ex inom historia och internationella konflikter. Under Gunnars tid som lärare har ämnet aldrig varit föremål för studiedagar eller konferenser, men det har diskuterats i arbetslagen i samband med politiska diskussioner och valresultat.

Egna erfarenheter

Gunnar har som sagt inga egna erfarenheter av främlingsfientlighet, bortsett från den nämnda misstron gentemot invandrare, att dessa skulle vara konstiga eller annorlunda, som han kan känna hos många elever. Han säger också att exkludering av vissa grupper förekommer en hel del. För att förhindra detta jobbar Gunnar under sina lektioner mycket med demokratifrågor, inkludering/exkludering, gruppstillhörighet, synen på andra osv.

Vinjetter

Om Gunnar hade hört någon av sina elever förnedra någon p.g.a. dennas religion (vinjett 1) hade han försökt prata med båda två och fått dem att prata med varandra. Han hade också meddelat rektorn och klassföreståndaren. Eventuellt hade han lagt in ett extra moment i

undervisningen där den kränkande eleven fått skriva ett arbete om de olika synen som finns på problematiken.

Skulle Gunnar höra en diskussion där en elev uttrycker främlingsfientliga åsikter (vinjett 2) hade han frågat ut eleven och bett denne motivera hur han/hon vet det han påstår. Gunnar säger också att det finns tillfällen under lektionstid att behandla sådana frågor och de tillfällena är mer givande än en argumentation där och då, eftersom förändring av åsikter är en långsam process som behöver goda kunskapsgrunder. Han hade alltså försökt bemöta eleven genom sin undervisning.

Hade Gunnar fått in ett arbete där en elev uttrycker främlingsfientliga åsikter (vinjett 4) så hade han pratat med eleven och förklarat att sådana resonemang inte kan godkännas på gymnasienivå. Han säger att eleven skulle ha blivit tvungen att motivera sig väl, vilket är svårt när det gäller de påståenden som lyfts fram i vinjetten. Som Gunnar säger: ”Sverige hade inte kunnat bäras upp med en sådan ekonomi och ett sådant samhälle”. Gunnar hade därför förmodligen krävt ett muntligt förhör med eleven där denne fått utveckla sina tankegångar utifrån ekonomiska resonemang och etiska ställningstaganden. Gunnar anser även att det är viktigt att föra en diskussion med eleven kring de värderingar som denne uttrycker i sitt arbete.

Om en elev uttryckt något främlingsfientligt mitt under en av Gunnars lektioner (vinjett 5) så hade Gunnar bett eleven att utveckla sitt resonemang och förklara vilka belegg han har. Gunnar säger att argumenten brukar falla ganska fort när man pressar eleven att bevisa sina påståenden. Gunnar hade också låtit det bli en diskussion i hela klassen. Vidare hade han inlett en diskussion kring gruppering av människor, samt kring om det verkligen är förnuftigt att se alla invandrare som en grupp när exempelvis invandrarkvinnor inte är särskilt representerade i brottstatistiken och ungdomar oavsett bakgrund är överrepresenterade.

Skulle Gunnar misstänka att en elev har främlingsfientliga åsikter (vinjett 6) hade han inte pratat med eleven direkt utan istället försökt se om eleven bekräftar hans misstankar när ämnet behandlas under lektionerna.

Synen på den egna kompetensen

Gunnar anser att lärarutbildningen i princip inte gav honom någonting när det gäller dessa frågor. Inte ens någon konflikthantering där detta kan integreras i. Han tycker att en fortbildning inom detta vore definitivt välkommen men han känner ingen skridande behov med de elever skolan har idag, dock kan det vara aktuellt om han får in elever med främlingsfientliga åsikter.

5.8 Hanna

Hanna är lärare inom samhällskunskap, historia och internationella relationer på en privat skola.

Reaktion på skolvalet

Hanna säger att hon inte blev förvånad över SD:s framgångar i valet och nämner att SD fick 17 % av elevernas röster på hennes skola under skolvalet 2002.

Hanna tror att det framförallt är unga män med arbetarklassbakgrund som röstar på SD, eftersom de är ”*de mest konservativa som finns i vårt samhälle*” samt eftersom de känner sig hotade av andra grupper i samhället på ett sätt som högutbildade inte behöver göra. Vidare säger hon att detta till stor del beror på arbetslöshet samt att arbetarklassen är mer medveten om landets bidragssystem och mindre generösa eftersom de har mindre resurser.

Hon tror inte valresultatet kommer att få några nämnvärda konsekvenser för framtiden, samt att SD kommer att vara ett marginaliserat parti så länge inget annat parti vill samarbeta med dem. Hanna säger också att om andra partier börjar acceptera SD:s retorik och frågeställningar så kan det få negativa konsekvenser. Hon tror dock inte att SD kommer att bli tillräckligt stort för att komma in i riksdagen.

Främlingsfientlighet i skolan

Hanna säger tydligt att hon har märkt av ”massor av främlingsfientliga åsikter” på sin skola. Trots det har skolan inget generellt sätt arbeta mot det. Hanna nämner dock lagen om kränkande behandling som ju givetvis tillämpas på skolan, men säger att den inte är till mycket nytta i vardagliga fall utan att skolan utöver den också behöver ha en principiell hållning i dessa typer av frågor, vilket hennes skola inte har. Hon berättar emellertid också att skolan i enstaka fall har vidtagit specifika åtgärder, bl.a. när en elev har varit väldigt öppen med sina främlingsfientliga åsikter samt när en lärare blivit avskedad för att, som hon uttrycker det, ”*ha gått över gränserna*”.

Egna erfarenheter

Hanna brukar diskutera främlingsfientlighet då hon tar upp flyktingpolitiken som ett ämne under sina lektioner. Denna diskussion uppstår i sin tur oftast genom att någon elev under lektionstid skriker ”*kasta ut blattarna*” eller något liknande. Hanna säger att detta är något som händer ganska ofta och att hon då i första hand försöker diskutera problematiken i hela klassen, för att därefter diskutera enskilt med eleven. Hon säger att hon i något fall tagit upp problemet med elevens föräldrar men annars brukar hon inte gå vidare med det.

Vinjetter

I korridorssituationen (vinjett 1) hade Hanna i första hand pratat med de två eleverna och frågat eleven som kränkt den andra vad hon grundar sina påståenden på, samt hur hon tänker. Hon hade förmodligen också gått vidare med ärendet till skolledningen.

I vinjett 2 (matsalen) säger Hanna hur hon agerar beror mycket på ”vad jag har för dag”, hon skulle kunna låtsas som att hon inte hörde något, men hade tagit upp det med eleven någon gång när tillfället gavs. Hon skulle också ha arbetat vidare med vad eleven sagt när hon undervisat om invandrar-, integrations- och flyktingpolitik. Hennes uppfattning är att sådana påståenden oftast är ”väldigt svävande” och att faktakunskaperna ofta är ganska svaga. Ett bemötande argument desarmerar därför eleven direkt och påbörjar en process att förändra värderingarna, även om dessa inte påverkas direkt.

Hanna säger att hon är väldigt bekant med främlingsfientliga påståenden från eleverna under lektionstid, i elevarbeten (som i vinjett 4) är sådana däremot inte lika vanliga. Skulle hon få in ett sådant arbete skulle hon ha skrivit kommentarer, och där t.ex. frågat eleven hur rikt han/hon tycker att ett land ska vara för att bistå andra länder.

I klassrumssituationen (vinjett 5) hade Hanna pratat med klassen om hur vi skapar våra kunskaper utifrån de normer som finns i samhället samt fört en diskussion om hur vi betraktar

det som är avvikande. Vidare hade hon diskuterat kring generaliseringar och vilken förenklat bild av verkligheten sådana ger.

I vinjett 6 (dold främlingsfientlighet) hade Hanna inte gjort något.

Synen på den egna kompetensen

Hanna har vid sidan av sin lärarutbildning läst en magisterkurs i pedagogik. Hon säger att hon varken då eller i sin ordinarie utbildning inte har fått med sig något som kunnat hjälpa henne att bättre bemöta främlingsfientlighet eller hantera konflikter. Under utbildningen har hon dock fått möjlighet att diskutera värdegrundsfrågor utifrån läroplanen.

Hanna anser sig vara i behov av fortbildning inom detta område. Hon tycker att det är en brist att dessa frågor blivit begränsade till lärare som har ämnen där främlingsfientlighet berörs i kursinnehållet, och anser att man på i många skolor vet mycket lite om problemet och hur det kan bemötas. För att man ska kunna ha någon framgång i kampen mot främlingsfientlighet menar Hanna att alla skolor här bör ha en gemensam hållning och ett gemensamt arbetssätt.

5.9 Ingrid

Ingrid är lärare inom samhällskunskap och historia på en kommunal gymnasieskola.

Reaktion på skolvalet

Ingrid tycker att det är otäckt att så många ”går på” SD: s budskap och hon anser att det till stor del beror på okunskap. Vidare tror hon att anledningen till varför många röstar på SD är vanmakt, att mindre välbärgade människor känner sig hotade trots att de egentligen inte är det. Hon tror att SD lyckades bra bland ungdomar eftersom unga brukar ha en radikalare inställning än sina föräldrar och gärna vill visa att de inte tänker som andra gör. Denna inställning är något som Ingrid tror att man växer ifrån.

Främlingsfientlighet i skolan

Ingrid anser att det finns väldigt lite främlingsfientlighet på hennes skola. Hon påstår att det snarare är så att många är emot sådana åsikter eftersom dem har erfarenheter av mobbning. Eftersom skolan inte upplever främlingsfientlighet som ett problem har den inget specifikt sätt att arbeta mot det. Ingrid säger även att om någon hade uttryckt sådana åsikter på denna skola så hade den personens kamrater varit de första som tillrättaviserat honom/henne, vilket Ingrid anser är det mest rätta.

Ingrid själv arbetar med främlingsfientlighet på så sätt att hon anknyter till nutid när hon undervisar om fascism och nazism. Hon förklarar vikten av att undervisa på det sättet genom att referera till hur väst- och östtyskland bearbetat sin historia med skilda resultat. Hon anser även att det är oerhört viktigt hur man i skolan undervisar om olika politiska partier, att man klargör varifrån de får sina idéer samt ger en bakgrund till varför partier som SD finns.

Egna erfarenheter

När det gäller egna erfarenheter av främlingsfientlighet berättar Ingrid att sådana åsikter kan komma upp just vid undervisning om politiska partier. Då elever försöker tänka sig in i hur man resonerar i partier med sådana åsikter kan de ibland komma fram till att de anser att dessa har rätt i vissa avseenden. Ingrid bemöter sådant genom att ställa motfrågor till eleverna.

Vinjetter

Ingrid skulle ha blivit väldigt arg om hon hört en elev förnedra en annan (vinjett 1). Hon säger att hon skulle ha tagit med båda två eleverna till ett annat rum och där pratat med dem, samt därefter vidarebefordrat ärendet till verksamhetschefen för att därigenom kraftigt markera att beteendet inte tolereras.

När det gäller situationen i matsalen (Vinjett 2) berättar Ingrid att åldrarna 15 till 30 år är överrepresenterade i brottstatistiken, och det är i den gruppen majoriteten av invandrare befinner sig. Brottstatistiken är därför svårtolkad, vilket hon hade förklarat för eleven. Hon hade också samtidigt förklarat att det är en liten grupp som begår brott. Ingrid fortsätter sitt resonemang med att dra en parallell till hur det var när hon var ung och svenska tjejer hade dålig rykte utomlands. Då tog hon illa vid sig av andras fördomar och därför känner hon en sympati med människor som blir stigmatiserade för att de tillhör en sådan bred grupp som gruppen "invandrare" är. Ingrid hade alltså suttit ned och diskuterat med den eleven kring vilka belägg han/hon har för att sedan bemöta dessa.

Situationen med Natifa (vinjett 3) hade Ingrid hanterat situationen på ungefär samma sätt som den i vinjett 1. Hon förklarar att hon har varit med en liknande situation, och att ärendet då gick hela vägen till kuratorn. Hon tror att det är bra om någon "proffsig" hanterar ärendet.

Skolarbetet (vinjett 4) hade Ingrid hanterat genom att direkt ha ett enskilt samtal med eleven. Detta eftersom hon anser att det är väldigt lätt att bemöta elevens påståenden rent sakligt. Om eleven vill så kan man också diskutera problemet i hela klassen Ingrid, men om man gör det utan elevens samtycke kan det få motsatt effekt. Ingrid tycker också att det är viktigt att ta upp frågor som anknyter till elevens påståenden under samhällskunskapslektionerna. Hon fortsätter med att berätta lite om sina egna åsikter, i synnerhet om hur viktigt hon anser det är att alla invandrare snabbt får ett jobb för integreras och må bra. Vidare anser hon att Sverige tagit emot fler flyktingar än vad man egentligen klarar av, samt att man inte skall se flyktingar som några som behöver tas hand om eftersom de kan ta hand om sig själva.

I klassrumssituationen (vinjett 5) anser Ingrid att samtliga av de punkter eleven tar upp är värda en diskussion i hela klassen. Det är viktigt att ta reda på hur man har hamnat här säger Ingrid och syftar då på vad som fått eleven att tänka och känna som han gör. Sedan fortsätter Ingrid att berätta om sina egna åsikter, här om att invandrare måste acceptera den svenska lagen samt om att särbehandling p.g.a. etnisk tillhörighet inte bör förekomma.

I den sista situationen (vinjett 6) säger Ingrid att hon hade inte gjort så mycket. Hon tycker inte heller att det är särskilt bra att vara misstänksam.

Synen på den egna kompetensen

Ingrid berättar att på främlingsfientlighet på hennes tid inte var ett lika aktuellt ämne som det är nu, varför hon inte fick någon utbildning som berörde bemötandet av detta. På grund av eget intresse så har hon dock gått flera fortbildningskurser inom detta område och det har gett henne flera bra perspektiv. Hon känner själv ingen vilja att lära sig mer eftersom hon bara har två år kvar tills pensionen, men tror samtidigt att många lärare kan behöva mer fortbildning inom detta.

Slutligen säger Ingrid att hon önskar att det fanns fler mötesplatser för olika kulturer och religioner, och att hon finner segregationen i samhället som något olyckligt. Hon säger dock att hon kan förstå varför segregation finns, eftersom de flesta människor gärna vill bo nära sin egen grupp. Här refererar hon till svenskarnas invandring i Amerika (!).

5.10 Jonas

Jonas är lärare inom samhällskunskap, historia samt idé- och kultur historia vid en privat gymnasieskola i Göteborg.

Reaktion på skolvalet

Jonas anser att SD: s framgångar i skolvalet beror på ökade ekonomiska klyftor i samhället. Han menar att den ekonomiska politik som förts i Sverige de senaste 15 till 20 åren har skapat en rotlös och missnöjd arbetarklass, något som resulterar i att de ”*sparkar på dem som kom sist*”. Detta eftersom deras plats och identitet har ”*naggats i kanten*” samt att de inte längre känner sig betydelsefulla. Jonas verkar säker på sin sak och det märks att han har en tydlig uppfattning.

Vidare säger Jonas att han inte oroas av SD: s framgångar utan ser det som något övergående. Missnöjespartier har nämligen ingen förmåga att etablera sig och kan inte heller föra förståndiga debatter. Han menar att de inte är farliga men att de ändå bör tas på allvar. Han tycker också att samhället bör lägga en större vikt på problematiken med främlingsfientlighet.

Främlingsfientlighet i skolan

Jonas säger tydligt att främlingsfientlighet har förekommit och förekommer på hans skola, främst i form av åsikter som uttrycks i debatter. Han oroas emellertid inte över detta. När sådana fientligheter inträffar så diskuteras incidenten ofta i arbetslagen och lärarna kommer tillsammans överens om hur problemet skall åtgärdas. Han nämner ett exempel där en elev uttryckt rasdiskriminerande åsikter i sitt arbete, där konsekvensen blev att de berörda lärarna vägrade att ge honom något betyg på arbetet samt att eleven blev kallad till rektorn. Skolan har ingen specifik handlingsplan mot sådana åsikter, vad han vet, men har en antimobbningsplan samt följer givetvis jämlikhetslagen. Jonas menar också att det stora antalet elever med invandrarbakgrund motverkar främlingsfientlighet, eftersom det gör att eleverna ”inte kan säga vad som helst”.

Problemet med främlingsfientlighet tas upp under Jonas lektioner då han undervisar i de moment som berör temat, det kan vara både i samhällskunskap och inom historia. När ämnet tas upp så förklarar Jonas att han uttryckligt brukar markera sin position för eleverna och inte vara rädd för att bemöta fientliga åsikter. Han misstänker emellertid att hans tydliga sätt att vara kan resultera i att eleverna inte alltid vågar uttrycka åsikter som går emot hans.

Det finns enligt Jonas inget behov av ”specialinsatser” mot främlingsfientlighet på hans skola.

Egna erfarenheter

Jonas har erfarenheter av elever som uttryckt främlingsfientliga åsikter. Han tycker här att det är skönt att ha läroplanen att ”luta sig på” och säger att han när han bemöter sådana åsikter talar om vad läroplanen säger samt klargör sina egna uppfattningar. På detta sätt vill Jonas att eleven skall förstå att motargumenten inte enbart är Jonas inställning utan en mer allmän

sådan. Han menar emellertid att han också hade klargjort för eleven att denne dock har rätt till sina åsikter.

På frågan om egna erfarenheter återkommer Jonas också till exemplet med eleven som uttryckte sig rasdiskriminerande i ett arbete, och säger att den eleven har blivit tillsagd att han inte får skriva sådana saker om han vill kunna få något betyg i ämnet. Någon diskussion eller åsiktsutmaning har däremot inte förekommit i detta fall.

Vinjetter

Om Jonas hade hört någon av sina elever förnedra en annan p.g.a. dennes religion (vinjett 1) hade han tagit med eleven till rektorn och förklarat händelsen, samt eventuellt suttit ned med båda eleverna för att diskutera situationen. Händelsen hade förmodligen vidarebefordrats till kuratorn eller en av de två fritidspedagoger som jobbar på skolan. Däremot kommer angriparens främlingsfientliga åsikter inte att bemötas på något intellektuell plan, utan Jonas säger att det enda utmaningen personen kommer få är den som ingår i hans vanliga klassrumsundervisning.

Vid nästa situation (vinjett 2), där läraren får höra en elev uttrycka främlingsfientliga åsikter vid en diskussion, säger Jonas att han inte hade gjort något just då, utan istället samtalat med andra lärare och frågat dem om de vet något om den elevens åsikter. Han hade dock eventuellt pratat med denna elev vid något annat tillfälle och försökt föra en lugn diskussion kring varför han/hon innehar dessa åsikter, samt därefter visat på att elevens förklaringar är för triviala.

Ifall en elev uttrycker främlingsfientliga åsikter i något ett arbete (vinjett 4) så hade Jonas markerat de delar innehållande sådana åsikter, samt kommenterat arbetet med frågor till elevens om dennes belägg och källor. Han hade dels klargjort vad som är elevens åsikt och vad som är den allmänna åsikten och dels försökt starta en diskussion kring elevens åsikter.

Om en elev yttrar något främlingsfientligt under en lektion (vinjett 5) så hade Jonas bemött eleven med argument som skulle få eleven att se problematiken ur ett större perspektiv, med avseende på dess orsaker, istället för att endast vara fokuserad på det lilla och synliga.

Skulle Jonas misstänka att en elev har främlingsfientliga åsikter (vinjett 6) så skulle han ha fört en diskussion med klassen kring vad mångkultur är och tydligt förklarat vad begreppet står för. Han skulle förmodligen inte bemöta eleven direkt. Om problemet hade förvärrats skulle Jonas ha lämnat ärendet vidare till rektorn.

Syn på den egna kompetensen

Jonas anser att den lärarutbildning han fick var bra men han minns inte att problemet med främlingsfientlighet eller konflikthantering togs upp, detta trots att studenterna önskade det. Han har däremot själv läst en kurs angående just rasism. Jonas önskar också att det skulle finnas en fortbildningskurs för lärare inom detta.

5.11 Krister

Krister är lärare inom samhällskunskap och psykologi på en privat skola som kännetecknas av höga intagningspoäng och elever som oftast kommer från välbärgade områden. Han har utbildning både som lärare och socionom och har varit verksam som lärare i 27 år.

Reaktion på skolvalet

Krister tror att SD: s framgångar i skolvalet beror på att ”*ungdomar gärna vill spetsa till det och hamna på kanterna*”. Han tycker att det var tråkigt men blev inte förvånad. Han tror också valresultatet gör SD mer rumsrena och ”*skärper*” konflikterna, speciellt i skolor där sådana konflikter äger rum. Med det menar han att SD, samt deras åsikter, kommer bli mer vanligt förekommande på den allmänna arenan. På hans skola märks dock inga sådana konflikter.

Främlingsfientlighet i skolan

Skolan har enligt Krister ingen specifik handlingsplan gentemot främlingsfientlighet, detta eftersom den är förskonad från sådana problem.

Egna erfarenheter

Krister har inga erfarenheter av främlingsfientliga konflikter. Vid ett moment i undervisningen, som kallas för ungdomsparlamentet, har det dock hänt att elever lyft fram åsikter om hur man kan *minska* främlingsfientligheten i samhället. (Ungdomsparlamentet fungerar ungefär som ett rollspel där eleverna får skriva resolutioner angående olika politiska företeelser inom EU.) Krister säger att eleverna har en stor tilltro till att information är det bästa bekämpningsmedlet mot främlingsfientlighet och har svårare att se hur sociala faktorer, såsom inkomstklyftor, spelar in.

Främlingsfientlighet kontra andra konflikter

Om Krister hade varit med om att någon elev agerat främlingsfientligt så skulle han prata med den personen direkt. Han kan också tänka sig att skulle ha tagit upp problemet i hela klassen och t.ex. fått eleverna att skriva personliga reflektioner kring det. Krister betonar det faktum att han hade tagit tag i problemet, då sådana åsikter sårar andra.

Vinjetter

Skulle Krister höra att en svensk tjej förnedrar en muslim p.g.a. dennas religion (vinjett 1) så säger han att han skulle ”*bli galen*”. Han skulle tagit med den kränkande eleven till ett annat rum och där samtalat med eleven, samt påtalat att sådana kränkande uttalanden inte tolereras på skolan.

Situationen där en elev uttrycker främlingsfientliga åsikter i en diskussion med sina vänner (vinjett 2) tycker Krister är svårare att angripa. Han skulle förmodligen lämnat eleven i fred just då för att sedan ta upp ämnet på någon samhällskunskapslektion, och där förklara sambanden mellan kriminalitet och andra faktorer på ett mer vetenskapligt sätt. Han anser att elevens åsikter måste bemötas. Krister berättar här även att han har en video om det politiska partiet *Ny Demokrati*, där liknande åsikter uttrycks. Denna brukar han visa för eleverna i årskurs ett, och då brukar sådana uttalanden bli utskrattade av eleverna, som finner dem ”*urlöjliga*”. Denna inställning gentemot främlingsfientliga åsikter som finns bland hans elever tror Krister gör att personer som har sådana inte vågar yttra sig i klassrummet.

Krister säger att han brukar tala om för eleverna att de inte ska uttrycka personliga eller politiska åsikter i arbeten eftersom han inte kan betygsätta sådant. Om Krister ändå hade fått in ett arbete där en elev uttryckt främlingsfientliga tankar (vinjett 4) så skulle han bett eleven att komplettera sitt arbete, eftersom påståendet är förenklat. Eleven bör alltså undersöka orsaker och samband mer. Krister säger också att nog inte direkt skulle ha påstått att eleven har fel.

Om en elev skulle uttrycka främlingsfientliga åsikter mitt under en lektion (vinjett 5) så tror Krister att det skulle medföra väldiga protester från övriga elever i klassen. Själv hade han försökt resonera med eleven kring vad svenskar kan göra åt problemen, samt redovisat statistik kopplad till området och diskuterat bakomliggande orsaker. Krister anser att de problem som eleven nämner i detta sammanhang finns och bör tas på allvar men att man bör vara försiktig med dra förhastade slutsatser.

Skulle Krister misstänka att en elev har främlingsfientliga åsikter (vinjett 6) så skulle han ha fört en diskussion med den eleven vid utvecklingssamtal och liknande, och då lagt fokus på hur eleven tror att andra uppfattar honom/henne samt vikten av respekt.

Syn på den egna kompetensen

Krister tycker att hans socionom utbildning har gett honom en mycket bättre grund för att arbeta med dessa typer av frågor än hans lärarutbildning. Han känner ett behov av fortbildning inom området, främst för att bättre kunna komma i kontakt med invandrarelever. Krister anser också att skolan och samhället i stort bör satsa mer på bemötande av främlingsfientlighet. Han säger att det är farligt att ”ha det som det är ” och att det lätt kan uppkomma akuta problem.

5.12 Linda

Linda är lärare i svenska, historia och aerobics på en relativt nystartad privat gymnasieskola med idrottsprofil. Skolan har enligt Linda höga intagningspoäng och få elever med invandrarbakgrund.

Reaktion på skolvalet

Linda kände inte till SD:s framgångar i skolvalet. Hon blev överraskad av att SD lyckades så bra och undrar hur ett sådant parti med så extrema åsikter har lyckats få så många röster bland ungdomar. Linda ser det som skrämmande och funderar över hur eleverna hört talas om SD. De flesta är nämligen inte alls intresserade av politik. Hon känner oro över SD:s framgångar eftersom hon tror att ungdomarna kan komma att ta med sig sina åsikter och rösta SD in i riksdagen samt sprida främlingsfientligheten. Främlingsfientlighet överhuvudtaget tror Linda beror mycket på okunskap och oförståelse. ”När man inte har mött andra kulturer så är man ofta oförstående, och respekterar inte att människor är olika”, säger hon.

Främlingsfientlighet i skolan

Innan intervjun började berättade Linda att de på skolan ”har problem med främlingsfientlighet, det kan jag säga direkt, och det har vi haft hela tiden.” Detta är något hon kopplar samman med att de har så få elever som inte ser ut som alla andra. ”Här är det väldigt mycket så att man ska se ut på ett visst sätt, och då kan det bli problem i och med att vissa känner att de inte ser ut på det sättet”, säger hon och tycks mena att större variation i härkomst, klädstil mm skapar större förståelse för olikheter. Hon säger också att främlingsfientligheten har minskat de senaste åren eftersom fler elever med invandrarbakgrund börjat på skolan. De senaste åren har Linda inte upplevt några större problem.

Linda menar alltså att främlingsfientlighet tydligt förekommer på skolan. Skolledningen vill dock inte erkänna problemets existens, detta för att skolan ska betraktas som attraktiv berättar

Linda. Om problemet däremot blir aktuellt, tex. genom att en tydlig konflikt uppkommer, försöker skolledningen att åtgärda det.

På frågan hur de arbetar med främlingsfientlighet förklarar Linda att skolan har en generell syn på konflikter, och således jobbar med olika typer av sådana på liknande sätt, tex. genom att i klasserna diskutera kring varför problemet finns och prata om vikten av att respektera varandra. Linda själv behandlar under sina svensklektioner frågor rörande förståelse och trivsel i klassen varje år, oavsett om problem med detta dyker upp eller inte. Hon tycker även att skolan har en duktig samhällskunskaps lärare som är bra på att bemöta sådana typer av konflikter.

Skolan har ingen specifik arbetsplan mot främlingsfientlighet, men har ordnat antirasistiska temadagar. Enligt Linda jobbar man på skolan med att försöka slå hål på olika fördomar hos eleverna. Här varnar hon emellertid för att man som lärare i sina goda föresatser kan ge elever etiketter av utanförskap. Att ta upp problem kan nämligen ibland medföra att dessa uppförstoras samt att vissa elever pekats ut eller att läraren signalerar att vissa elever är mer speciella än andra.

Egna erfarenheter

När det gäller egna erfarenheter av främlingsfientlighet berättar Linda att hon i sin klass har en adopterad tjej (här syftar hon på att eleven har annan etnicitet än svensk) som hamnat i konflikt med några ishockeykillar. Hon ger också ett annat exempel där två invandrartjejer fått byta till en annan skola eftersom de blev trakasserade p.g.a. sin härkomst.

Skulle Linda vara med om att någon elev yttrar sig främlingsfientligt skulle hon bemöta det direkt. Om problemet blir större skulle hon vända sig till rektorn och till andra lärare.

Vinjetter

Linda förklarar att situationen med en elev som förnedrar en muslimsk tjej i korridoren (vinjett 1) aldrig skulle ha inträffat på hennes skola. Om det ändå hade hänt skulle Linda ta tag i problemet direkt och prata med den förnedrande eleven om respekt, samt om vad den eleven skulle tycka om någon förnedrade hans/hennes religion. Linda hade också tagit upp händelsen på någon konferens för att lärarna på så sätt skulle kunna göra en gemensam ansträngning för att få eleven att inte upprepa beteendet. Om problemet ändå hade fortsatt skulle ärendet ha vidarebefordrats till rektorn, som bl.a. skulle ha kontaktat elevens föräldrar.

Om Linda hade hört främlingsfientliga åsikter framföras i en diskussion mellan elever (vinjett 2) så skulle hon ha blandat sig i diskussionen. Hon skulle försökt få eleven att förklara hur denne tänker och resonerar för att sedan bygga diskussionen på det.

Skulle Linda få in ett arbete innehållande främlingsfientliga åsikter (vinjett 4) så skulle hon prata med eleven om vad denne baserar sina slutsatser på, varför han/hon tycker så samt om hur eleven tror att ett samhälle med sådana åsikter hade sett. Linda förklarar att de på hennes skola är noggranna med källhänvisningar, men säger ändå vid flera tillfällen att hon anser att en situation som denna är ett väldigt svårt problem.

Hade en elev uttryckt främlingsfientliga åsikter under en lektion (vinjett 5) skulle Linda låta det leda till en diskussion i hela klassen, eftersom hon vet att det finns elever som är strängt emot sådana åsikter. Linda hade aldrig låtit sådana uttalanden komma undan utan sett till att den eleven fått en lämplig utmaning. Linda själv hade satt elevens åsikter angående

invandrare i kontrast till svenskars uppförande utomlands för att visa på att svenskar inte heller är perfekta.

Skulle Linda misstänka att en av hennes elever har främlingsfientliga åsikter (vinjett 6) hade hon diskuterat med eleven och försökt få reda på varför han/hon tycker så. Hon hade försökt ta reda på hur den eleven tycker mer konkret för att kunna bemöta honom/henne.

Synen på den egna kompetensen

Linda är kritisk mot den utbildning hon fått eftersom den inte gett henne någon hjälp inom detta område. Hon har däremot fått utbildning inom konflikthantering och i frågor kring respekt, men anser sig ändå vara ”*handlingsförlamad*” när det kommer till främlingsfientlighet.

Hon känner ett klart behov av fortbildning inom området p.g.a. hur det ser ut på hennes skola. Hon vill gärna lära sig övningar och få tips på hur man kan motverka främlingsfientlighet. Linda anser också att alla lärare bör få mer sådan utbildning och hoppas att lärarutbildningen har förbättrats inom området.

6. Analys

I nedanstående resultatredovisning har lärarnas svar och reaktioner analyserats utifrån de aspekterna vi fann vara betydelsefulla för att kunna redogöra hur lärarna bemöter främlingsfientlighet. Stor vikt har lagts på att bearbeta vinjetterna med utgångspunkt i Marklunds konfliktriangel samt Karlberg och Mrals argumentationsmetoder.

6.1 Lärarnas reaktioner på Ungt Val och Skolvalet

För att få en bild av hur respondenterna och de skolor de är verksamma på agerar i situationer där främlingsfientlighet uppmärksammas har vi bland annat valt att undersöka lärarnas reaktion på Ungt Val och Skolvalet. Som nämntes i inledningen blev båda dessa val en stor seger för det främlingsfientliga partiet SD. Utifrån detta ställde vi frågor i syfte att undersöka vad lärarna kände inför SD:s framgångar, vad de tror är orsakerna till SD:s framgångar samt vilka konsekvenser de tror att valresultatet kan medföra. I efterhand valde vi även att titta på om valresultatet på något sätt uppmärksammats på skolorna. De svar vi erhöll ska här analyseras utifrån analysmetoderna meningskategorisering och meningskoncentration. En schematiskt redovisning av svaren finns i bilaga 9.1.

Vad det gäller de känslor som lärarna gav uttryck för inför valresultatet så fick vi många olika svar. Fyra lärare uttryckte att de kände oro eller fann SD:s framgångar otäcka. Två andra lärare kände emellertid inget alls av detta. De övriga lärarnas uttalanden kunde vi här inte kategorisera eftersom de inte var tillräckligt specifika. (I fortsättningen kommer lärarna som inte uttalat sig eller inte givit något kategoriserbart svar inte att redovisas, läsaren antas istället förstå att de lärare som saknas i redogörelsen tillhör denna grupp.) Vidare uttryckte fem lärare att de blev förvånade, varav två tror sig minnas att de blev förvånade, medan sex andra istället menade att valresultatet inte överraskat dem. Sammanlagt var det endast sju lärare som angav ”negativa” adjektiv, såsom t. ex. otäckt, tråkigt, beklagligt och oroande, i samband med beskrivningen av hur de känt och känner inför SD:s framgångar.

I fråga om vad lärarna tror är orsakerna bakom SD:s framgångar så nämnde enbart tre lärare (uttryckligen) att de ansåg det bero på okunnighet från väljarnas sida, dock sa ingen lärare något som kan uppfattas gå emot detta påstående. Att vi här använder ordet ”enbart” hänger samman både med litteraturstudier som visat att främlingsfientlighet ofta ses som grundat i just okunskap, och med den senare analysen av vinjetterna där lärarna lägger stor vikt vid att arbeta med just kunskapsförmedling i bemötandet av främlingsfientlighet.

Tre andra lärare ansåg att SD:s framgångar istället beror på att arbetarklassfamiljer känner sig hotade och en röst på SD är ett sätt för dessa att ge utlopp för sina känslor. Ingen av de övriga lärarna gav något svar där valresultatet direkt kopplades till elevernas ekonomiska bakgrund, däremot nämnde en lärare marknadsekonomins negativa inverkan på segregationen och ytterligare två lärare förekomsten av missnöje i samhället som orsaker bakom SD:s höga siffror.

Hälften av lärarna menade också att ungdomar ofta är mer radikala än vuxna, vilket de bland annat kan uttrycka genom att rösta på SD. Erik säger t.ex. att han ser valresultatet som ”ett tydligt finger mot vuxenvärlden”. Fyra lärare angav orsaker som inte kan kategoriseras i

någon av de nämnda grupperna, bland dessa finns t.ex. Claes, som pekar på den ökade egoismen i samhället och Fredrik som lyfter fram medias påverkan.

När det kommer till frågan om vad lärarna tror konsekvenserna av SD:s framgångar bland unga kan bli tillfrågades endast åtta lärare om detta. Av dessa svarade tre att de ser SD:s uppgång som en tillfällig och övergående fas utan nämnvärda konsekvenser. De, samt även ytterligare en lärare, säger också uttryckligen att de inte tror att SD någon gång kommer att kunna ta sig in i Riksdagen. Fyra av de andra respondenterna tror emellertid att främlingsfientligheten kommer att öka och att SD:s väljarstöd kommer blir större.

Slutligen uttryckte ingen av lärarna att den skola där de är verksamma på något sätt följt upp valresultatet. Tre lärare sa dock att de på sina respektive skolor diskuterat valet i arbetslagen, men ingen av dem menade att skolledningen eller skolan i stort vidtagit någon särskild åtgärd.

Sammanfattningsvis kan man se att de flesta lärarna ger intrycket av att de ser valresultatet främst som beroende på faktorer som elever växer ifrån, som exempelvis okunnighet eller en radikal inställning. Detta till trots menar hälften av de tillfrågade lärarna att problematiken med främlingsfientlighet kommer att fortsätta växa. Att valresultatet i så stor utsträckning ändå inte har följts upp på respondenternas skolor gör denna motsägelsefulla bild än mer komplex.

6.2 Synen på främlingsfientlighet i skolan

En annan faktor vi finner intressant är att ställa lärarnas bemötande av främlingsfientlighet i kontrast till i vilken grad och på vilka sätt de upplever främlingsfientlighet på sina respektive skolor. För att göra en sådan jämförelse frågade vi respondenterna om de anser att främlingsfientlighet förekommer på deras skolor, om skolan arbetar mot det på något sätt samt om de själva arbetar emot det. Lärarnas personliga erfarenheter av främlingsfientlighet är också intressant i sammanhanget, men kommer att behandlas mer i nästa kapitel- "Lärarnas syn på den egna kompetensen".

De svar vi fick valde vi att särskilja beroende på om det gällde skolan i sin helhet eller om det endast berörde läraren i fråga. Därefter kategoriserade vi svaren efter de karaktärsdrag vi är intresserade av, se bilaga 9.2.

När det gäller förekomsten av främlingsfientlighet på de aktuella skolorna så svarade fyra av lärarna att det inte finns någon främlingsfientlighet på deras skolor. Det är emellertid enbart Krister som går så långt att han säger att skolan är "förskonad från sådana problem". Claes, Ingrid och Gunnar menar istället att det inte är något stort problem, men att det kan tänkas finnas under ytan. Gunnar lyfter t.ex. fram att många av hans elever är ovana att umgås med invandrare, vilket givit upphov till misstro mot personer med utländsk härkomst. Fredrik ser samma problem och kallar det "soffrasism". När det gäller Claes är det också intressant att Desirée, som arbetar vid samma skola, svarar att "det beror på hur man definierar ordet" på frågan om främlingsfientlighet förekommer på skolan.

Tre av lärarna säger att främlingsfientlighet förekommer, men inte i särskilt hög grad. Hit hör förutom Desirée och Fredrik även Birgitta som säger att hon tror att det finns rasism på hennes skola, "men inte mycket". Här kan vi återigen jämföra med en annan lärare på samma

skola – Agneta verkar ha sett mer av problemet, eller vara mer medveten om det, och säger att hon vet att det förekommer.

Övriga fem lärare svarar samtliga att problemet finns, och några av dessa beskriver det med ord som ”tydligt” (Jonas och Linda), ”ja, det vet jag” (Erik), ”massor av främlingsfientliga åsikter” (Hanna). Linda berättar att hon haft elever som fått byta skola p.g.a. sådana trakasserier, och flera av lärarna har haft elever med öppet nazistiska sympatier.

Främlingsfientlighet tycks alltså förekomma på åtta av de tolv undersökta skolorna, dock i varierande omfattning. När förekomsten väl konstaterats kommer följdfrågan hur man på skolorna ser på problemet. Här ser vi av svaren att tio av lärarna (elva lärare svarade på denna fråga) menar att de skolor de är verksamma på inte betraktar främlingsfientlighet som ett problem. Samtliga av de nio skolor på vilka främlingsfientlighet förekommer hör till denna grupp där problemet inte tillkännages. Linda berättar t.ex. att skolledningen inte vill erkänna problemet eftersom man vill framhålla skolan som attraktiv. Claes och Desirée säger att skolan de arbetar på har för få elever med utländsk bakgrund för att främlingsfientlighet ska kunna uppkomma. De tycks alltså mena att främlingsfientlighet endast är ett problem när konflikter uppstår, och verkar anse att frånvaro av konflikter är det samma som frånvaro av främlingsfientliga åsikter. Sättet att se på främlingsfientlighet som ett problem enbart då konflikter uppstår verkar även finnas hos andra lärare och skolor (se t.ex. Jonas), och kommer att problematiseras vidare i diskussionskapitlet. Här är det också intressant att jämföra dessa lärares tankar med Lindas, som istället hävdar att den på senare år ökade andelen invandrarelever bidragit till att minska främlingsfientligheten.

Ingen av skolorna hade heller någon särskilt handlingsplan mot främlingsfientlighet.

Vad det gäller lärarna själva så säger fem, av de tio som uttryckte sig i detta sammanhang, att de inte ser främlingsfientlighet som ett problem på deras skola. Agneta och Birgitta verkar dessutom mena att om det överhuvudtaget är ett problem så är det inte särskilt stort. Av dessa sju lärare var det bara tre som själva hade erfarenheter av främlingsfientlighet. Att själv någon gång ha varit med om en sådan konflikt tycks således vara en förutsättning för att kunna se främlingsfientlighet som ett problem på skolan. Av de fyra lärare som inte har några sådana erfarenheter svarar samtliga att de inte ser det som ett problem. Bland de åtta med egna erfarenheter av problematiken säger hälften att de ser det som ett problem, två att problemet inte är så stort, och en ger inget konkret uttalande i frågan.

Eftersom skolorna inte tycks se främlingsfientlighet som ett problem är det särskilt förvånansvärt att man på ingen av de undersökta skolorna har någon handlingsplan eller generell arbetsmetod för att specifikt förebygga främlingsfientlighet. Två av lärarna (Agneta och Fredrik) säger dock uttryckligen att man på deras skolor arbetar med värdegrundsfrågor och Linda berättar att de arbetar klassvis med frågor kring respekt samt att de haft temadagar om rasism (detta var dock i samband med en konflikt). Övriga nio lärare säger emellertid att skolan inte har något förebyggande arbete. Värt att poängtera här är att fem av dessa också säger att främlingsfientlighet förkommer på deras skolor.

När det gäller lärarna själva är undersökningens resultat mer positivt. Hälften av dem säger att de arbetar förebyggande med främlingsfientlighet genom att integrera problematiken i sina ämnen, till exempel genom att undervisa om rasismens historia eller diskutera demokratifrågor. Fyra lärare nämner också något om att de arbetar med värdegrunden och

respekt under sina lektioner. Övriga två lärare säger att de inte bedriver något sådant förebyggande arbete, båda dessa (Claes och Desirée) är dock NO-lärare.

Sammanfattningsvis kan vi inte se någon klar koppling mellan förekomsten av främlingsfientlighet och förebyggande arbete. Oavsett om främlingsfientlighet förekommer på skolan eller inte så arbetar ingen skola, förutom möjligtvis Frediks, konkret med just denna problematik. Inte heller mellan förekomsten av främlingsfientlighet och skolans eller lärarnas syn på problematiken tycks det finnas något tydligt samband. Av de nio lärare som uttryckt att främlingsfientlighet förekommer på deras skolor så tycks fem av dessa hålla med skolan om att främlingsfientlighet inte är ett problem där, medan övriga fyra antog en motsatt position och menade att det är ett problem.

6.3 Lärarnas syn på den egna kompetensen

En av de frågor vi ställde till lärarna under intervjun handlade om deras behov av fortbildning för att bättre kunna handskas med främlingsfientliga konflikter. Även svaren på andra frågor kan kategoriseras under temat lärarnas syn på sin egen kompetens när det gäller bemötande av främlingsfientlighet - tex. frågan om de känner sig trygga i sådana situationer, vilka redskap de ansåg att lärarutbildningen givit dem samt även här vilka erfarenheter de själva har av främlingsfientlighet i skolan. En sammanställning av dessa svar finns i bilaga 9.3 och kommer även att presenteras i texten här nedan.

Av de tolv lärarna var det två som svarade att de under sin tid som lärare aldrig stött på främlingsfientlighet hos någon elev. Det var Claes och Desirée, som för övrigt arbetar på samma skola. Ytterligare två lärare gav nekande svar på frågan om egna erfarenheter och menade att problemet finns, men endast under ytan. Gunnar säger tex. att det finns en viss misstro mot personer med utländsk härkomst, men att eleverna döljer detta bakom politiskt korrekthet. Fredrik är inne på samma spår då han talar om en slags "soffrasism" bland sina elever. Han verkar dock se detta som främlingsfientlighet och svarar ja på frågan om egna erfarenheter, varför kanske även Gunnar kan räknas till dem som har sådana. Övriga åtta lärare säger samtliga att de själva varit med om främlingsfientliga konflikter. Det tycks alltså vara relativt vanligt att man som lärare tvingas bemöta främlingsfientlighet någon gång under sin yrkeskarriär.

Av dessa åtta menar de flesta att främlingsfientlighet främst kommit till uttryck då de själva startat diskussioner kring temat, eller som jargong bland eleverna. Hanna, Linda och Fredrik har dock vid flera tillfällen varit med om att elever uttryckt sig främlingsfientligt även utanför sådana klassrumssituationer. Linda nämner att hon haft elever som fått byta skola pga sådana trakasserier, och Hanna säger sig ganska ofta vara med om att elever kastar ur sig främlingsfientliga åsikter under lektionstid. Både Fredrik, Agneta och Birgitta (Agneta och Birgitta syftar dock på samma elev) har haft elever som varit öppet nazistiska.

Hälften av respondenterna fick frågan om de skulle ha känt sig trygga i en främlingsfientlig konfliktsituation, och här var resultatet sådant att hälften av dessa (tre personer) ansåg sig vara trygga medan hälften gav uttryck för oro och osäkerhet. Även Linda, som tillhörde gruppen som inte rakt ut fått frågan, säger att hon känner sig "handlingsförlamad" och mycket osäker på vad hon skulle göra i sådana situationer. Den största anledningen till oro tycks vara ovana och brist på erfarenhet av denna typ av konflikter, både Agneta, Claes och Desirée lyfter fram just detta som orsak till att de känner sig osäkra på hur de ska agera. Svårigheten att dra

gränser mellan tillåtna och otillåtna beteenden lyfts också fram som en orsak till otrygghet. ”När går det över gränsen?” undrar Desirée. Grunden för trygghet tycks vara olika för var och en av de tre ”trygga” lärarna – Birgitta framhåller här sin trygghet i lärarrollen, Erik sin relation med eleverna och Fredrik sin erfarenhet av främlingsfientliga konflikter.

Det visade sig också vid sammanställningen att tio av de tolv lärarna inte ansåg sig fått någon hjälp för bemötande av främlingsfientlighet från sin lärarutbildning. Övriga två lärare kom inte ihåg vad utbildningen innehållit. Linda och Hanna menade emellertid att de under utbildningen diskuterat värdegrundfrågor samt tagit upp konflikthantering, vilket knyter an till främlingsfientlighet. Med detta som undantag tycks undersökningen ändå visa på att lärarna upplever en brist i utbildningen. När det gäller fortbildningskurser gav dock vår undersökning ett mer positivt resultat. Fem lärare svarade att de fått någon form av fortbildning som de kan knyta an till främlingsfientliga konflikter, även om ingen av dem uttryckligen nämnde begreppet främlingsfientlighet som temat för någon kurs. Något som är intressant i sammanhanget är också att Claes och Desirée som arbetar på samma skola gav två helt olika svar på frågan om vidareutbildning. Claes angav att han inte fått någon sådan som kan knyta an till temat för vår undersökning, medan Desirée istället sade att hon gått flera kurser inom konflikthantering. Desirée sade också att lärarna på den aktuella skolan själva fick välja sina fortbildningskurser.

Med bakgrunden att många lärare inte känt något stöd från sin utbildning, samt att flera av dem uttrycker en känsla av osäkerhet och otrygghet, kan man tänka sig att flera lärare känner ett behov av fortbildning för att bättre kunna handskas med främlingsfientlighet. Över hälften av respondenterna svarade emellertid nej eller ”nja” på denna fråga (en av dem dock med reservationen att hon bara har två år kvar till pensionen). Gunnar säger att en fortbildning vore ”definitivt välkommen” men att han inte känner något skriande behov med tanke på de elever skolan har idag. Agneta, Birgitta och Claes tycks vara inne på samma spår och menar att eftersom främlingsfientlighet inte är något aktuellt problem på deras skolor så finns heller för tillfället inget större behov av någon fortbildning i hur man kan bemöta det. Erik lyfter fram det faktum att han aldrig haft någon elev som varit renodlad rasist och verkar alltså även han mena att problemet inte är aktuellt varför en fortbildning vore överflödigt. Om han skulle få en sådan elev skulle han däremot ”kanske behöva lite stöd”, som han uttrycker det.

Det tycks alltså finnas en tendens till stark nutidsfokusering bland många av lärarna, vilket kommer att problematiseras vidare i diskussionskapitlet nedan. Fredrik anger däremot en redan pågående fortbildning som skäl till att han inte har behov av ytterligare sådan. Utbildningen som pågår behandlar emellertid inte främlingsfientliga konflikter direkt, utan handlar om mentorskap och problem man kan möta som mentor.

De lärare som svarat att de har ett behov av fortbildning gör det av olika anledningar- Desirée vill bli bättre på att känna igen främlingsfientlighet, Hanna eftersöker gemensamma förhållningssätt och arbetsmetoder bland alla skolor när det gäller detta, Krister ser ett behov av att själv få en bättre kontakt med invandrarelever och Linda uttrycker att situationen på hennes skola kräver kompetensutveckling för lärarna. Också Hanna svarar att fortbildning behövs, men anger inget särskilt skäl.

Sammanfattningsvis tycks det finnas ett behov hos lärare av att kunna bemöta främlingsfientlighet, eftersom sådana konflikter förmodligen kommer att uppstå någon gång. Detta behov verkar emellertid till viss del vara dolt för de intervjuade lärarna, kanske p.g.a. att konflikterna är sällsynta och att det var länge sedan den senaste incidenten inträffade.

Förhållandet återspeglas i det faktum att de flesta respondenterna ser det som en brist att främlingsfientlighet inte behandlats under utbildningen, men ändå inte uttrycker något behov av fortbildning inom området. Slutsatsen ”problemet finns inte i särskilt stor utsträckning (i alla fall inte just nu på min skola), alltså behövs inte kompetensen att bemöta det” tycks vara relativt vanlig. Synen på den egna kompetensen tycks på så sätt vara dubbel bland många lärare. Som Erik uttrycker det ”jag känner en trygghet, men det kanske är en falsk trygghet”. Brist på erfarenhet av främlingsfientliga konflikter ger hos flera lärare upphov till osäkerhet och otrygghet när de inträffar. De flesta av lärarna verkar emellertid känna att de har tillräcklig kompetens för att bemöta främlingsfientlighet på ett i jämförelse med behoven tillräckligt bra sätt.

6.4 Vilka hörn i konfliktriangeln betonar lärarna?

För att utforska lärarnas bemötande av främlingsfientlighet har svaren i vinjettsituationerna analyserat med hjälp av Galtungs konfliktriangel. Följande tabell är en sammanställning av det resultat vi fick vid denna analys. Tabellens innehåll kommer även att presenteras i efterföljande text, samt förklaras och tolkas.

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1	F, L, G	I, L, C, G, K, A, H, E	F, D, G, H
2	I, C, H	A, E	F, I, J, B, C, G, K, A, H, E
3		I, B, C, E	
4	I, L, G, H	G, K, I, J	F, I, J, L, B, C, G, K, E
5	I, L, D, G, K, A, H, E	C, K	F, I, J, L, G, K, A, H, E
6	F, D, K	K, A	F, L, C
Allmänt	J, L, C, G	B, D, E	F, I, L
Summa	25	25	38

Tabell 1: Sammanställning av lärarnas svar i vinjetterna i förhållande till betonade hörn i konfliktriangeln

Förklaring: Varje lärare representeras av den första boksaven i hans/hennes figurerade namn. ”Summa” avser det totala antalet lärare som någon gång betonade detta hörn. Observera att varje lärare kan välja att betona fler än ett hörn. Då lärarna inte gav något tydligt svar kategoriserades de inte alls, därav de tomma fälten.

6.4.1 Vinjett 1: Korridoren

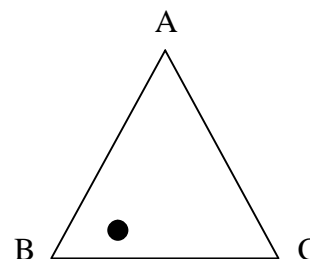
I den första vinjetten, situationen i skolkorridoren, visar de flesta (åtta pers.) av lärarna på att de främst vill att elevens beteende ska förändras. De lägger alltså fokus på hörn B i konfliktriangeln. Det är dock tveksamt om man kan säga att de verkligen vill *jobba* med elevens beteende. Istället lyfter de fram det faktum att beteendet inte tolereras och menar att de skulle ha påtalat detta för eleven. Ingrid säger t.ex. att hon ”skulle bli väldigt arg av att höra något sådant” och genom att vidarebefordra ärendet till verksamhetschefen ”kraftigt

markera att detta beteende inte tolereras”. Också de andra lärarna som vi här kategoriserat under B-hörnet pratar om att de genom att vända sig till en högre instans vill göra en sådan markering.

När det gäller de andra hörnen i triangeln är det endast fyra lärare som tycks vilja bemöta bakomliggande åsikter hos eleven, dvs. jobba med C-hörnet, och endast tre som säger att de vill arbeta med elevens attityd. Det senare innefattar t.ex. att lärarna vill att eleven ska få en större respekt för och en bättre inställning till andra grupper. C-hörnet kan representeras av Fredrik, som säger att han vill arbeta med frågor för att få eleven att ompröva sina åsiktsgrunder.

En lärare, Gunnar, nämner angreppssätt som pekar på arbete med alla tre hörnen och ytterligare tre andra säger att de arbetar med fler än ett hörn. Två lärare har inte uttryckt något som pekar mot fokus på något specifikt hörn.

Figuren till höger visar hur respondenternas betoning av de olika hörnen i konflikttriangeln ser ut i vinjett 1.

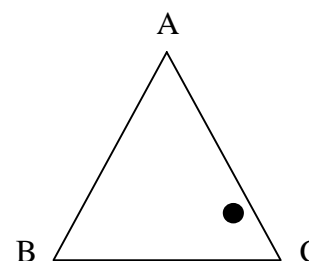
Figur 2: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, vinjett 1

6.4.2 Vinjett 2: Matsalen

I situationen i matsalen lägger de flesta av lärarna (tio pers.) istället stor vikt vid elevens åsikter och vid att dessa bemöts. Fredrik pratar här igen om att vilja få eleven att kritiskt granska sina belägg för åsikterna, och Krister säger t.ex. att han under någon lektion skulle ha förklarat sambandet mellan kriminalitet och andra faktorer och visar således på att han vill leda eleven till nya kunskaper.

När det gäller beteendet pratar flera av lärarna här om åsiktsfrihet och att det är viktigt att bolla tankar med andra. Elevens beteende accepteras alltså i stor utsträckning. Agneta verkar dock mena att elevens uttalanden inte riktigt gillas i sammanhanget. Hon vill att eleven ska ta upp sådana åsikter i klassrumsdiskussioner istället för i matsalen. Även Erik pekar på att han vill att elevens beteende ska förändras. Han pratar t.ex. om ”skamgreppet” och menar att man genom att tala om för eleven att ”du kan bättre än så här” kan få honom att sluta komma med sådana uttalanden.

Två lärare säger något som pekar på att de vill jobba med elevens attityd, t.ex. att de vill försöka väcka sympatier samt utmana elevens värderingar. Också Claes kan räknas till dem som betonar A-hörnet eftersom han påpekar att teoretiska argument inte biter på främlingsfientlighet och efterfrågar andra angreppssätt. Något som är intressant här är också att samtliga av de lärare som placerats i A- respektive B-hörnet också förordar arbete med elevens åsikter.

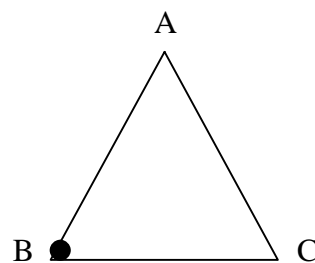

Figur 3: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, vinjett 2

Två lärare nämner inget specifikt hörn och ingen lärare anger arbete med samtliga. Figur 3 beskriver lärarnas sammantagna betoning i vinjett 2.

6.4.3 Vinjett 3: Natifa

Den tredje vinjetten, där Natifa upplevt sig diskriminerad, ställdes endast sju av lärarna inför. Av dessa var det tre som inte gav något tydligt svar. Resterande fyra angav dock att de skulle ha lagt tonvikten vid att bemöta och förbjuda elevens beteende. Erik berättar t.ex. om skolans handlingsplan vid mobbning som bl.a. föreskriver att man enbart tillrättavisar eleven och inte ställer frågan varför han/hon beter sig som han gör. Claes säger att ha skulle ha pratat med eleven och sedan vidarebefordrat ärendet till rektorn, vilket kan tolkas som en tillrättavisning samt som att fokus läggs på elevens beteende. Ingen av lärarna nämner något som visar på att de skulle försökt bemöta elevens attityd eller åsikter. Claes talar här istället om att man inte kan förbjuda eleven några åsikter så länge ingen drabbas av dem.

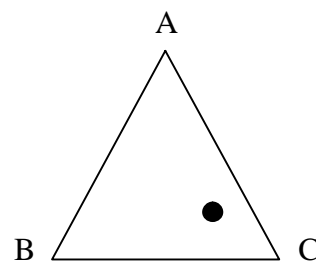

Figur 4: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, vinjett 3

6.4.4 Vinjett 4: Elevarbete

I situationen med främlingsfientliga åsikter i ett elevarbete syns återigen en tydlig tonvikt hos lärarna på bemötandet av elevens åsikter. Vid en kategorisering av deras svar hamnar nio av dem vid hörn C. De säger t.ex. att de vill få eleven att inse felaktigheten i sina påståenden, öka sin förståelse för orsaker och samband, ompröva sina åsikter och förstå att olika källor har olika tillförlitlighet.

Fyra av dessa nio visar också på att de även vill att elevens beteende ska förändras, vilket i detta fall främst handlar om att de inte skulle godkänna arbetet p.g.a. de åsikter som uttrycks där. De tycks alltså vilja att eleven helt enkelt ska sluta att uttrycka sig på det sättet. En av dem, Ingrid, tycks emellertid vilja att beteendet istället förändras på så sätt att åsikterna flyttas från uppsatsen till en klassrumsdiskussion.

Figur 5: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, vinjett 4

Endast fyra lärare nämner här något om att vilja förändra elevernas attityd. De talar då om att hjälpa eleven till en omprövad syn på flyktingpolitik, nya värderingar, ökad förståelse för integrationsproblem samt minskad trångsynthet.

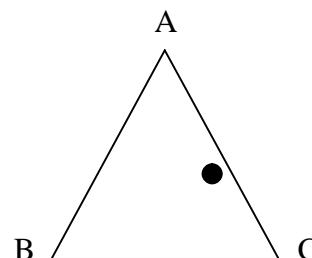
Två lärare nämner inget specifikt hörn, medan två andra nämner arbete med samtliga. Sammanlagt pekar fem lärare på att de skulle ha arbetat med konflikten på mer än en nivå.

6.4.5 Vinjett 5: Klassrumsdiskussion

I situationen där en elev uttrycker främlingsfientlighet i en klassrumsdiskussion betonar lärarna arbete med både A- och C- hörnet, dvs. med både attityd (åtta pers.) och åsikter (nio pers.). När det gäller A- hörnet lyfter de bl.a. fram att de vill att elevens perspektiv ska vidgas, t.ex. i synen på vad som är avvikande och på vad generaliseringar och grupperingar av människor kan medföra. Man vill att attityden ska bli mindre destruktiv och att inställningen till t.ex. flyktingar ska förändras genom en ökad förståelse. Desirée talar t.ex. om att hon skulle vilja visa eleven på att mångfald är något positivt.

I C-hörnet handlar det också mycket om vidgade perspektiv. Lärarna vill att eleven får nya kunskaper och hjälp att ompröva sina åsikter och dess grunder. Agneta talar om olika motargument man kan lyfta fram som lärare, och verkar mena att det går att överbevisa eleven om att han har fel och på så sätt förmå honom att överge sina åsikter.

Endast två av lärarna nämner något om att elevens beteende bör förändras. Krister vill få eleven att inte enbart klaga över problem som invandrare för med sig utan inse att svenskar faktiskt kan göra något åt dem. Claes talar istället om att han vill "ta bort" situationen som uppstått, han vill alltså att eleven ska sluta upp med att uttrycka sådant under hans lektioner.

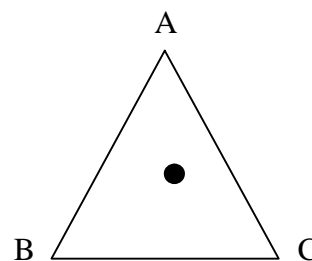
Figur 6: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, vinjett 5

För övrigt kan vi här se att de flesta lärarna (sju pers.) svarar med att betona arbete med både attityder och åsikter. Krister skulle dessutom ha arbetat med samtliga hörn. En lärare har inte gett något tydligt svar i frågan.

6.4.6 Vinjett 6: Dolda åsikter

I den sista situationen där läraren endast misstänker främlingsfientliga åsikter är fördelningen mellan konflikttriangelns tre hörn mycket jämn. Emellertid är det bara sju lärare som ger tydliga svar. (Två av de sju lärarna har betonat fler än ett hörn.) Fem lärares svar saknas alltså. När det gäller A-hörnet pekar lärarna här på att de vill att elevens attityd ska bli mer öppen och att de vill jobba med att han/hon får en positivare inställning till mångfald samt en ökad respekt för olika grupper.

Angående B-hörnet så lyfter Krister fram att han vill prata med eleven om hur denne tror att andra uppfattar honom/henne, vilket kan tolkas som att han vill att elevens beteende förändras i enlighet med medmänniskors önskan. Agneta visar också på att fokus sätts på elevens beteende genom att hon "håller lite extra koll" på eleven och dennes uppförande. De tre lärare som betonat C-hörnet pratar om att de vill utmana elevens åsikter och hjälpa eleven till ett mer kritiskt tänkande.

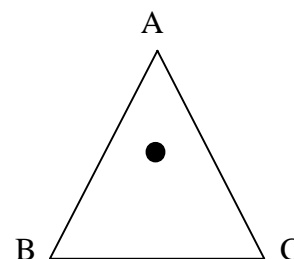

Figur 6: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, vinjett 5

Att så få lärare överhuvudtaget ger något konkret svar på hur de skulle ha handlat i denna situation kan indikera på ett kortsiktigt tänkande, där aktuella konflikter överskuggar förebyggande arbete.

6.4.7 Allmänt

Lärarna hade under intervjun möjlighet att även genom de övriga frågorna visa på vid vilket hörn i konflikttriangeln de lade störst tonvikt. När dessa övriga svar kategoriserades blev fördelningen även här mycket jämn, dock med en svag betoning på arbete med elevernas attityder. Fyra lärare nämner något som har med A-hörnet att göra. Det handlar då om att man vill minska elevens misstro och oförståelse gentemot andra grupper samt jobba med att förändra dåliga attityder.

Figur 7: Sammantagen betoning i konflikttriangeln, före vinjetter

Tre lärare nämner innan vinjetterna något om att elevernas åsikter behöver bemötas. Det rör sig då främst om att de vill att eleverna ska få nya kunskaper samt möjlighet att ompröva sina åsikter och vidga sina perspektiv. När det gäller beteendet så pratar de tre lärare som lägger tonvikten här främst om att de inte skulle acceptera att främlingsfientliga åsikter uttrycktes. Birgitta säger t.ex. att hon skulle ha ”påtalat vad det är som gäller och sagt ifrån att detta beteende inte är tillåtet” vid en främlingsfientlig konfliktsituation, och Erik menar att han i en sådan skulle vara tydlig med att han ogillar det sagda.

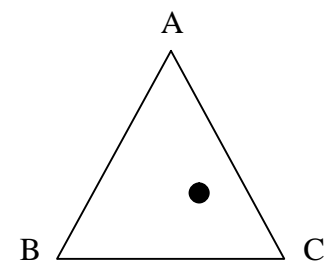
Tre lärare har här inte gett något tydligt svar, medan Linda säger att hon vill jobba både med attityder och med åsikter.

6.4.8 Helhets intryck

Vid en övergripande blick på diagrammet ovan kan man se att lärarna tenderar att lägga tonvikten på att bemöta elevers åsikter då en främlingsfientlig konflikt uppstår (se t.ex. ”summa”). Detta stämmer alltså inte överens med vad lärarna sade sig vilja arbeta med innan de ställdes inför vinjetterna. Det stämmer inte heller med den bild vi hade innan undersökningen, nämligen att lärarna troligtvis skulle lägga störst vikt vid att elevens beteende bör förändras. Det framkommer också att lika stor vikt läggs vid arbete med attityder som med beteende, vilket även det var annorlunda än vad vi väntat.

Det är bl.a. i vinjett 2 och 4 som fokus framförallt sätts på åsiktsförändring. Båda dessa vinjetter beskriver situationer där eleven inte kränker någon direkt. Om elevens uppförande inte skadar någon tycks alltså lärarna nöja sig med att ge honom/henne enbart en intellektuell utmaning. I diskussionen återkommer vi både till eventuella konsekvenser av detta och betydelsen av att fokus i så hög grad sätts på elevers åsikter.

I vinjett 1 och 3 ser vi istället en tydlig betoning på att elevens beteende inte tolereras. Det verkar alltså som att om främlingsfientlighet uttrycks i syfte att kränka någon så är lärarna framförallt intresserade av att stoppa kränkningen. Det faktum att gärningen ogillas i så hög grad tycks överskugga arbete med andra aspekter på konflikten, såsom elevens bakomliggande åsikter och attityder.

Figur 8: Sammantagen betoning i konflikttriangeln i studien totalt

6.5 Vilka argumentationsmetoder använder lärarna sig av?

I detta avsnitt har vi analyserat lärarnas bemötande i vinjettsituationerna utifrån argumentationsmetoderna ethos, logos och pathos, vilka presenterades under ”Teori och metod”. Följande tabell är en sammanställning av det resultat vi fick vid denna analys. Tabellens innehåll kommer även att presenteras i efterföljande text, samt förklaras och tolkas. Angående tabellen vill vi också påpeka att många lärare svarat att de skulle ha bemött situationerna genom diskussioner. Då detta inte kunnat kategoriseras, eftersom ordet ”diskussion” kan referera till samtliga eller ingen av argumentationsmetoderna, har dessa svar placerats i en egen kolumn. Eftersom vi fann ”diskussion” vara en relativt innehållslös beskrivning av bemötandet kommer dessa kolumner inte att behandlas ytterligare.

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)	Enskild diskussion	Klass- diskussion
1	L, G	I, J, L, B, C, G, K**, A, H, E	F, D, G, H, E	D, E, F, J	
2	I, E	F, A, E	F, I, J, L, B, C, G, K, A, H, E		A
3		I, B, C, E		A, B, F	
4	L, G, H	I, J, B, G, K, A	I, J, L, B, C, G, K, E		F
5	E, L	C, D*	F, J, D, G, K, A, H, E		F, L, I
6	D, K		J		C, E, F, J
Allmänt		J, L, B, D	F, I, G, H	H, E	H, F
Summa	11	29	35	9	11

Tabell 2: Sammanställning av lärarnas användning av de olika argumentationsmetoderna Pathos, Ethos, Logos

Förklaring: Varje lärare representeras av den första boksaven i hans/hennes figurerade namn. ”Summa” avser det totala antalet lärare som någon gång betonade ett bemötande grundat på den specifika argumentationsmetoden. Observera att varje lärare kan välja att betona fler än en bemötande. Då lärarna inte gav något tydligt svar kategoriserades de inte alls, därav de tomma fälten.

6.5.1 Vinjett 1: Korridoren

De flesta lärarna (tio pers.) betonar när det gäller situationen i korridoren ett bemötande som grundar sig i lärarens auktoritet (ethos) gentemot eleven. Det handlar då framförallt om att eleven tas till skolledningen eller får tillsägelser, men vissa lärare hade även uttryckt ilska. Ingrid säger till exempel att hon ”skulle bli väldigt arg av att höra något sådant”, och Krister menar att han skulle ”bli galen”.

Fem lärare säger att de hade utmanat elevens åsikter på ett intellektuellt plan (logos), bland annat genom ifrågasättning och extra undervisning. ”Vad grundar du ditt uttalande på?” tycks vara en fråga som de flesta av dessa skulle vilja ställa till eleven. Två av dessa fem verkar enbart fokusera på logos, medan de andra tre också använder sig av sin auktoritet och/eller av att försöka väcka känslor hos eleven.

Bara två lärare säger något som indikerar att de skulle ha bemött eleven på ett känslomässigt plan (pathos). En av dessa är Linda som visar att hon, genom att ställa frågan ”Vad skulle du tycka om någon förnedrade din religion?”, vill hjälpa den kränkande eleven att förstå den andras perspektiv.

Kombinationen av ethos och logos, vilken kan tolkas som att eleven får en intellektuell förklaring på varför hennes beteende ogillas, syns bara hos Erik och Hanna. Kombinationen av ethos och pathos, vilken på samma sätt kan tolkas som att eleven får en känslomässig dimension av varför hennes uppförande inte accepteras, finns endast hos Gunnar. Det är också bara hos honom som samtliga bemötandestrategier finns representerade.

6.5.2 Vinjett 2: Matsalen

Samtliga lärare förutom Desirée hade vid en diskussion i matsalen bemött eleven som yttrat sig främlingsfientligt genom faktaargumentation. De sätter alltså elevens intelligens i fokus, vilket främst tas sig uttryck i form av diskussioner kring elevens påståenden. Lärarna verkar anse att en ingående förklaring av olika bakgrundsfaktorer till det eleven säger är det bästa sättet att få honom att inse felet i sina argument. Birgitta säger t.ex. att hon helt lugnt skulle ha frågat eleven ”Hur vet du det?” eller ”Har du funderat på varför?” Vissa lärare säger också att de även hade använt sig av sin undervisning för att bemöta elevens åsikter, vilket även det kan knytas till logos- metoden

Till skillnad från den tidigare vinjetten är det här bara tre av lärarna som förklarar att de skulle ha utnyttjat sin position som lärare (ethos), detta genom att utgå ifrån sin relation med eleven eller att tydligt markera sin egen position i frågan. Samtliga av dessa tre använder sig även av logos, något som kan ses som att deras roll som auktoritet förtydligas i det intellektuella bemötandet av elevens åsikter.

Två lärare hade känslomässigt bemött eleven, Erik genom att visa besvikelse och Ingrid genom att dra paralleller till hur eleven skulle ha hanterat andras fördomar. Båda dessa hade också använt sig av andra argumentationsmetoder, varav Erik utnyttjar samtliga av de tre metoderna. Desirée är osäker på hur hon skulle agera och verkar mena att hon kanske inte skulle ha gjort något alls.

6.5.3 Vinjett 3: Natifa

Av de sju som besvarade frågan om den diskriminerade eleven Natifa var det bara fyra som uttryckte sig tydligt nog för att svaren skulle kunna kategoriseras. Dessa använder sig enbart av ethos, framförallt genom att ta eleven till skolledningen men också genom att ge eleven tillsägelser. Ingen lärare hade alltså försökt att känslomässigt påverka eleven eller bemött denne på ett intellektuellt plan. Den diskriminerande elevens attityd, värderingar och åsikter hade endast utmanats genom ett förtydligande av att dennes uppförande inte tolereras i skolan.

6.5.4 Vinjett 4: Elevarbete

I situationen med elevarbetet visar sex lärare på användning av sin auktoritära position gentemot eleven (ethos). Det gör de genom att ta denne till skolledningen, inte betygsatta arbetet eller klargöra att åsikterna han/hon uttryckt inte är förenliga med vare sig den allmänna åsikten eller klasskamraternas.

Åtta lärare hade utmanat elevens argument på en intellektuell plan genom att ställa motfrågor, förklarat olika samband, klargjort källornas betydelse, haft en enskild diskussion med eleven kring dennes påståenden eller bett eleven komplettera arbetet. Av dessa säger fem att de också hade utnyttjat sin position som lärare. Återigen ser vi alltså en kombination av ethos och logos, där lärarna bland annat använder sig av fakta och kunskaper för att visa eleven att dennes åsikter inte "passar in".

Endast tre lärare säger något om att de skulle bemöta eleven känslomässigt. De talar framförallt om att försöka vidga elevens perspektiv genom att hjälpa denne att sätta sig in i andras situationer. Hanna, som är en av dessa tre, visar på ett bemötande på enbart ett känslomässigt plan. Huruvida hennes elev förstår att hans/hennes sätt att skriva sitt arbete på är fel kommer således att mestadels bero på eleven själv. Inte heller Linda, som också hon tillhör denna grupp, pekar på att elevens uppförande skulle ha påtalats som negativt. Linda hade dock även bemött eleven genom en intellektuell utmaning.

Två lärare gav inte något tydligt svar på vilken bemötandestrategi de skulle ha använt sig av, varav Fredrik tydligt uttryckte att han medvetet skulle ha valt en passiv roll och låta eleven utmanas av sina klasskamrater. Endast Gunnar säger något som visar på användning av samtliga metoder.

6.5.5 Vinjett 5: Klassrumsdiskussion

I klassrumssituationen säger åtta lärare att de skulle försökt förmedla kunskaper till eleven, dvs. använt sig av logos, två lärare att de hade använt sin auktoritet och lika många att de hade försökt ge eleven känslomässiga insikter. Den intellektuella utmaningen hade främst skett genom att läraren förklarat statistiska data och problem med tolkning av dessa, kommit med andra sorters faktaargument och/eller fört ett samtal med klassen kring grupperingar, generaliseringar samt olika perspektiv på samhällsproblem.

Claes och Desirée som utnyttjar sin position som lärare gör det genom att visa ilska eller ta eleven till skolledningen. Erik och Linda som bemöter eleven på ett känslomässigt sätt gör det genom att vidga elevens perspektiv och få denne att förstå flyktingars situation.

En lärare, Desirée, hade både utnyttjat sin roll som lärare samtidigt som hon hade utmanat elevens intelligens, vilket igen kan uppfattas som att eleven ska förstå att hans/hennes åsikter ogillas också av förnuftsensliga anledningar. Erik använder sig istället av både av pathos och logos, och försöker alltså påverka eleven emotionellt och intellektuellt, men tycks mena att han inte skulle ha utnyttjat sin lärarauktoritet om diskussionen inte gått åt "fel håll". Två lärare angav inget specifikt sätt att hantera problemet på och ingen lärare nämnde samtliga sätt.

6.5.6 Vinjett 6: Dolda åsikter

I den sista vinjetten valde majoriteten av lärarna (åtta pers.) att inte åtgärda denna situation, bland annat med argument som att misstankar är otillräckliga som grund för något agerande eller att det inte är bra att vara misstänksam. Lärarna visar således på en fokusering av nuet, och tycks inte se den möjliga konsekvensen att eleven, om dennes åsikter inte bemöts, kan stärkas i sina ståndpunkter till en högre grad av främlingsfientlighet. En lärare, Jonas, hade dock bemött eleven intellektuellt, inte på så sätt att han direkt konfronterat eleven utan genom diskussioner inom den ordinarie undervisningen.

Två lärare hade också försökt påverka eleven känslomässigt genom att lyfta fram goda aspekter av mångfald eller diskuterat med eleven om hur denne vill bli sedd av andra. Ingen lärare hade bemött eleven genom att utnyttja sin position som lärare, utom möjligtvis Agneta, som säger att hon skulle hålla ”extra koll på eleven”, vilket kan tolkas som ett utnyttjande av lärarauktoriteten. Att näst intill ingen här arbetar med ethos kan visa på en osäkerhet hos lärarna kring definitionen av främlingsfientlighet, dvs. att de inte vågar ”sätta ned foten” eftersom de inte är säkra på att eleven gått över gränsen till vad som kan anses vara kränkande. Ingen lärare angav mer än ett sätt att bemöta situationen på.

6.5.7 Allmänt

Liksom när det gäller konfliktriangeln hade lärarna möjlighet att även tidigare under intervjun uttrycka vilka argumentationsmetoder de främst skulle ha använt sig av vid en främlingsfientlig konfliktsituation. Ingen av lärarna sa här något som kan uppfattas som ett bemötande grundat på ett känslomässigt plan. Detta kan tolkas som att elevernas djupt liggande värderingar och synsätt inte prioriteras.

Fyra lärare gav av frågorna före vinjetterna intrycket att de endast använder sig av sin roll som auktoritet vid bemötande av främlingsfientlighet, detta genom tillsägelser, gränssättning eller betygssättning. Eleven får av dessa lärare således klargjort för sig att hans/hennes åsikter orsakar konflikter, men hans ställningstagande utmanas varken intellektuellt eller känslomässigt.

Vidare sa fyra lärare att de enbart hade använt sig av logos, genom att förmedla kunskaper, ställa motfrågor, eller t.ex. leda diskussioner om demokratiska faktorer. Vikten läggs av dessa lärare alltså på att eleven förstår att han/hon har fel i sina argument. De nämner inget om att de genom sin roll som auktoriteter och förebilder skulle ha visat att eleven betar sig illa. Frånvaron av känslomässig utmaning, samtidigt som intellektuellt och auktoritärt bemötande sker, kan också ge intrycket av att åsikter bemöts och visas vara olämpliga men att elevens underliggande värderingar förbises.

Av de tolv tillfrågade lärarna var det bara åtta vars svar kunde konkretiseras i någon av de tre angreppsmetoderna, resterande fyra lärare svarade på ett sätt som inte innehöll tillräckligt med information. Ingen lärare angav heller mer än ett sätt att bemöta eleven på.

6.5.8 Helhetsintryck

Sammantaget kan vi se att lärarna verkar föredra ett bemötande grundat på logos, dvs. att främlingsfientlighet bemöts med fakta och kunskap. Detta stämmer överens med mycket av den litteratur vi tagit del av som behandlar främlingsfientlighet överhuvudtaget, där just

kunskap ofta framhålls som det främsta vapnet mot främlingsfientliga åsikter.⁶⁷ Vi ser också att väldigt få lärare arbetar med pathos, dvs. med ett bemötande på ett känslomässigt plan. När det gäller ethos ser vi som vi väntat en tydlig betoning på användandet av auktoritet. Till sist kan vi också konstatera att fördelningen i ett helhetsintryck också stämmer relativt bra med det allmänna intryck lärarna gav innan de fick ta del av vinjetterna.

Andra mönster vi ser är t.ex. att lärarna både i vinjett 1 och 3 lägger stor vikt vid ethos, dvs. sin egen auktoritet, i bemötandet av konflikten. Detta kan tyda på att dessa situationer väcker starka känslor hos lärarna, vilket gör att många av dem här utnyttjar sin position som auktoriteter i syfte att förbjuda elevens uppförande. Betoningen i vinjett 2 och 5, dvs. de båda diskussionssituationerna, läggs istället till stor del på logos. Igen kan vi här koppla detta till litteratur som pekar på att främlingsfientlighet ofta ses som något som i första hand övervinns genom fakta och kunskaper.

6.6 Sammanfattning av analyserna

Vid en sammanställning av våra analyser har vi kunnat iaktta följande tendenser i lärarnas bemötande av främlingsfientliga konfliktsituationer:

- I situationer där elever tydligt kränks lägger lärarna stor vikt på att bemöta den kränkande elevens beteende.
- I diskussionssituationer ligger tonvikten hos lärarna istället på att bemöta och förändra elevernas åsikter.
- Ett känslomässigt bemötandet saknas i många fall.
- Generellt betonar lärarna ett intellektuellt bemötande av eleverna.
- Främlingsfientlighet jämföras ofta med "vanliga" konflikter.
- Lärarna upplever ofta en konflikt mellan åsiktsfrihet och värdegrund.
- Lärarnas är framförallt fokuserade på nuet och på situationen på den egna skolan. Det större perspektivet saknas ofta.

⁶⁷ Se t.ex. Bo Swedins inledning i boken *Rasismens varp och trasor- en antologi om främlingsfientlighet och rasism*, Statens invandrarverk, Värnamo 1995

7. Diskussion

Syftet med detta kapitel är att problematisera de tendenser i lärarnas bemötande av främlingsfientlighet som vi sett i analysen, främst utifrån eventuella konsekvenser dessa kan ha men också vad de kan tänkas bero på.

Våra utgångspunkter tar vi i Karlberg och Mrals betoning av vikten av att användandet av både ethos, logos och pathos för på bästa sätt övertyga någon samt i Marklunds påpekande att samtliga hörn i konfliktriangeln har stor betydelse i arbetet med konflikter. Av denna anledning kommer vi att lägga stor vikt vid att diskutera vilka konsekvenser avsaknad av en eller flera av dessa faktorer kan ha i arbetet med främlingsfientlighet. Detta kommer att medföra en tonvikt på negativa aspekter av lärarnas arbete, vilket dock ur vår synvinkel ses som fördelaktigt eftersom vi framförallt vill uppmärksamma vilka behov och brister som finns i deras arbete.

7.1 Tydlig kränkning medför fokus på beteende

En tendens vi har kunnat iakttä är att lärarna i situationer där någon elev tydligt kränks ofta betonar användandet av sin auktoritära position för att förändra den diskriminerande elevens beteende. Detta synliggjordes dels i situationen där en elev förolämpas i korridoren (vinjett 1) och dels i situationen där Natifa talar om för sin lärare att hon blivit diskriminerad (vinjett 3).

Det faktum att lärarna i huvudsak inte bemöter den kränkande eleven på ett känslomässigt och intellektuellt plan, samt inte heller försöker förändra bakomliggande åsikter och attityder, kan få allvarliga konsekvenser. Detta kan nämligen skapa en frustration hos eleven eftersom han/hon alltjämt kan anse sig ha rätt i det han hävdar och därför känna sig orättvist behandlad då han inte får uttrycka det. Som nämndes i avsnittet ”Teori och metod” konstaterar Marklund att de flesta forskarna är överens om att konflikter beror på otillfredsställda behov och/eller känslor. Varför frustrationen, i samband med att elevens värderingar inte på något sätt utmanats, i sin tur kan leda till att eleven blir än mer hängiven och radikal i sina åsikter. Det är alltså mycket möjligt att tillsägelsen får motsatt effekt än vad läraren avsett.

Givetvis bör den kränkande elevens beteende inte tillåtas, men att det endast förbjuds kan inte ses som någon långsiktig lösning på konflikten. Detta inte minst eftersom det kan vara obehagligt för en elev med invandrarbakgrund att gå i samma skola som en elev med främlingsfientliga åsikter.

En anledning till att lärarna i så hög grad enbart tycks fokusera på beteendet kan vara att situationen där en elev så tydligt kränks av en annan väcker starka känslor hos lärarna. Flera av lärarna bekräftar detta genom att tala om att de skulle ha blivit upprörda eller arga, som Krister säger: ”jag skulle bli galen”. De starka känslorna kan medföra att lärarna reagerar väldigt starkt och direkt på händelsen, vilket kan hindra dem från att se att situationen som ett resultat av flera bakomliggande faktorer. Ilskan gör således att det blir svårt för lärarna att bemöta eleven känslomässigt och intellektuellt, det blir istället mer naturligt för dem att falla tillbaka på sin auktoritet.

7.2 Diskussionssituationer bemöts främst med kunskap

I situationen med matsalsdiskussionen (vinjett 2) ser vi istället en tydlig betoning på förändring av elevens åsikter genom ett kunskapsfokuserat bemötande. Det lärarna vill tycks här framförallt vara att motbevisa elevens argument, däremot är de inte särskilt angelägna att försöka förstå och bemöta de värderingar som gör att eleven använder sig av de argument som han gör. En konsekvens av detta kan vara att eleven betraktar konflikten som en ren argumentation, och även om eleven förlorar argumentationen har han således inte fått bekräftat att det är fel att uttrycka främlingsfientlighet. Detta, i samband med att eleven fortfarande har kvar sina värderingar, kan göra att han söker nya sätt att uttrycka sin främlingsfientlighet på.

Här ska dock nämnas att inte alla lärare ser en argumentation som den bästa lösningen på matsalssituationen. Gunnar lyfter istället fram att förändring av åsikter är en långsam process, varför undervisning är mer givande än en ren debatt.

Något annat som är anmärkningsvärt i vinjett 2 är att endast två lärare väljer att jobba med elevens beteende. De flesta tycks istället anse att det är helt acceptabelt för en elev att uttrycka något sådant i matsalen. Ett argument de lyfter fram för detta är t.ex. som Desirée säger att ”det ingår i livet att bolla tankar med varandra”. Här kan konsekvensen emellertid bli att eleven uppfattar sitt eget uppförande som en tillgång, vilket kan göra att han fortsätter att kasta ur sig liknande påståenden, också i andra sammanhang där dessa kanske inte kan bemötas och är ännu mer olämpliga. Att eleven sprider sina åsikter kan dessutom medföra att de som lyssnar till honom uppmärksammar hans påstådda invandrarproblematik mer och dessutom utifrån felaktiga synvinklar.

Läroplanen visar också att lärarna inte bör förbise situationen, såsom en hel del av respondenterna faktiskt gör. Här kan t.ex. följande citat ur Lpo 94 nämnas:

Alla som arbetar i skolan skall.. medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen, i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta grupper både i och utanför vårt land och aktivt motverka trakasserier mot och förtryck av individer och grupper.⁶⁸

Även i vinjett 5, vilken berör eleven som uttrycker främlingsfientliga åsikter i en klassrumsdiskussion, lägger många av lärarna stor vikt vid ett intellektuellt bemötande av elevens åsikter (här lyfts emellertid också arbete med attityder upp.) Våldigt få lärare väljer i denna situation att jobba med elevens beteende, vilket även återspeglas i att en del av dem också tycks se beteendet som helt acceptabelt. Ingrid säger t.ex. att elevens åsikter är ”värda en diskussion i klassen” och Desirée säger att man även bör respektera den kränkande elevens åsikter.

Ingen av lärarna, utom Claes, verkar här ta hänsyn till att det kan finnas andra elever i klassen som kan ta illa upp av det eleven säger. Man skulle kunna hävda att en motbevisning av elevens påståenden är ett sätt att tillfredställa klassens andra elever, men få lärare har uttryckt en sådan avsikt. Det de flesta av dem vill här ”diskutera problematiken”, bland annat säger Krister att de av eleven yttrade problemen verkligen finns och bör tas på allvar. Ingrid säger något liknande samtidigt som hon går vidare med att förklara vikten av att invandrare

⁶⁸ Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94, www.skolverket.se, 2008-01-21, s. 12 till 13

accepterar svensk lagstiftning och inte särbehandlas. Frågan som bör uppmärksammas här är hur elever med utländsk bakgrund upplever en situation där de eventuellt stundtals betraktas som tillhörande en påstådd enhetlig och problemfylld grupp, ofta ("nästan alltid" vore förmodligen mer korrekt) utan minsta samhörighet med de kännetecknen som sätts på personer i den hävdade gruppen.

Ett känslomässigt bemötande, i syfte att exempelvis skapa sympati hos diskrimineraren för dem han diskriminerar och/eller att synliggöra konsekvenserna av elevens värderingar, skulle kunna förhindra en stor del av den ovannämnda problematiken. Även i diskussionssituationer märks emellertid en stor avsaknad av känslomässigt bemötande från lärarnas sida. "Vi och dem"- mentaliteten mellan eleven (eller eleverna) och den påstådda gruppen kan således ostörd finnas kvar.

7.3 Liten betoning på känslomässigt bemötande

Som vi nämnt tidigare finns det många anledningar till varför det är betydelsefullt att bemötanden av elever även sker på ett känslomässigt plan. I synnerhet kan det uppfattas som viktigt för att åskådliggöra för eleven vilka konsekvenser dennes värderingar har för honom/henne själv och för samhället, samt för att skapa en gemenskap med (eller sympati för) de människor han/hon visar intolerans gentemot.

Som vi såg i analysdelen så är det dock få lärare som bemöter på ett känslomässigt plan. En situation som tydliggör detta är vinjett 4, där en elev skriver ett arbete innehållande främlingsfientliga ståndpunkter. Trots att det är tydligt att eleven som skriver arbetet inte har någon sympati med personer med utländsk härkomst bemöts han/hon inte känslomässigt av fler än tre lärare. Lärarna uppmärksammar inte heller elevens värderingar i särskilt hög grad. De tycks inte se andra aspekter, såsom bakomliggande agg, av det eleven påstår än de mest uppenbara. Eleven får alltså inte det bemötande som hon uttrycker att hon är i behov av, dvs. av att få hjälp i arbetet med den negativa attityd hon har gentemot personer med utländsk bakgrund. Trots att hon kanske motbevisas i sina argument och lär sig att det inte är tillåtet att uttrycka sig på det sätt hon gjort, så kommer hennes känslor och attityder gentemot invandrare därför eventuellt att finnas kvar och följa med henne vidare genom livet.

En lärare, Hanna, bemöter dock eleven enbart på ett känslomässigt plan. Hon säger att hon skulle ha kommenterat arbetet med frågor som t.ex. "Hur rikt ska ett land vara för att bistå andra länder". Inte heller Hanna jobbar emellertid med elevens människosyn. Det är bara Gunnar som säger något som kan tolkas som någon form av arbete med detta. Detta är en tydlig brist, inte minst eftersom läroplanen tydligt uttrycker att ett av skolans uppdrag är att "*Skolan skall sträva mot att varje elev... respekterar andra människors egenvärde och integritet*"⁶⁹.

En mer komplex aspekt av denna problematik som kan lyftas fram här är elevernas bakgrund. Det finns goda skäl att tro att vissa ungdomar, som låter sig lockas av främlingsfientliga och antidemokratiska budskap, lever i problematiska förhållanden. De kanske inte har ett hänsynsfullt hem som förmår lära dem vikten av respekt och tolerans, och kanske är våld och hat rent av en del av deras vardag. Oavsett om så är fallet eller inte så finns det här många argument för att ett känslomässigt bemötande kan vara av stor vikt vid hantering av

⁶⁹ Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94, www.skolverket.se, 2008-01-21, s. 12

främlingsfientliga åsikter. Ungdomar med besvärliga bakgrunder kan kanske, i förståelse av andra människors uppförande, även se sig själva och finna medkänsla. I detta sammanhang är det då viktigt att lärarna försöker skapa goda förutsättningar för en sådan utveckling, något som kan vara svårt enbart utifrån användandet av auktoritet eller kunskapsförmedling.

7.4 Övergripande fokusering på intellektuellt bemötande

I analyskapitlet framgår det tydligt att lärarna i högre grad vill förändra elevens åsikter än dennes attityd eller beteende, samt att de fokuserar mycket mer på ett intellektuellt bemötande än de andra på de övriga bemötandestrategier vi presenterat. En anledning till detta kan vara att lärarna i större utsträckning ser sig själva som kunskapsförmedlare än som förmedlare av värderingar, trots att även det senare ingår i lärarens uppgifter. Kanske kan detta i sin tur bero på att en gammal tradition och kunskapssyn fortfarande präglar skolväsendet.

Läroplanen stödjer delvis lärarna i denna fokusering av elevens intellekt, då den betonar kunskap som det främsta vapnet gentemot främlingsfientlighet. ”*Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser*” heter det i Lpf94⁷⁰. Som vi nämnt tidigare lyfter även mycket av den litteratur där förslag på åtgärder mot främlingsfientlighet tas upp fram just kunskap som det bästa motmedlet.

Vi har tidigare diskuterat, utifrån både Marklunds samt Karlbergs och Mrals teorier, konsekvenserna av att en alltför ensidig fokusering på någon del i konflikten. Av denna anledning kan det finnas goda skäl till att förhålla sig kritisk gentemot den betoning som både lärarna själva och litteraturen framför. Kunskapsförmedling kan måhända vara den viktigaste delen i arbetet mot främlingsfientlighet, men detta får inte hindra att också andra aspekter av eleverna som individer tas med i bemötandet av konflikter. Annars finns risken att man istället för att så att säga gå till botten med problemet endast ”flyttar” främlingsfientliga elevens beteende, dvs. får dem att söka nya sätt att ge utlopp för sina attityder och värderingar istället för att verkligen bearbeta dem.

Det finns även grund för rädslan att främlingsfientlighet ibland kan vara fanatisk och att man då inte någon högre grad kan påverka den med kunskap (jämför med religiös fanatism). Professorn, och grundaren av Fred Nu rörelsen i Israel, Amon Oz är en av dem som beskriver denna aspekt av främlingsfientlighet⁷¹. I sin bok *Hur man botar en fanatiker*⁷², som till största delen handlar om konflikten mellan Israel och Palestina, menar han att rasism grundar sig på en avsaknad av förmågan att se en omständighet från något annat perspektiv än sitt eget (samt avsaknaden av humor). Han säger också att rasism bäst bekämpas bäst genom ökad förståelse, och refererar här bland annat till sina egna upplevelser. Oz själv övergav nämligen sin fanatiska främlingsfientlighet gentemot palestinier genom att lära känna dem och bättre försöka förstå deras situation⁷³.

⁷⁰ Lärarens handbok, lärarförbundet, Solna 2002, s. 37

⁷¹ <http://www.aftonbladet.se/bocker/intervjuer/article430832.ab>, 2008-01-21

⁷² Amon Oz, *How to cure a fanatic*, Princeton University Press, 2006

⁷³ <http://www.dagensbok.com/index.asp?id=3080>, 2008-01-21 och http://www.st.nu/noje/kultur.php?action=visa_artikel&id=575472, 2008-01-21

7.5 Främlingsfientlighet jämföras ofta med ”vanlig” kränkning

I situationen med Natifa (som i vinjett 3 blir diskriminerad pga. sin etnicitet) uttrycker Claes och Erik att konflikten ses som en ”vanlig kränkande behandling”(Claes). Också i andra svar framgår det att flera av lärarna inte ser någon skillnad mellan främlingsfientlighet och andra typer av konflikten, varken i konfliktens natur eller i sitt sätt att hantera den.

Det kan diskuteras huruvida främlingsfientlighet verkligen kan kategoriseras under rubriken ”vanlig kränkning”. I många fall kan emellertid främlingsfientlighet och andra former av kränkande behandling skiljas åt eftersom de kan ha olika grunder. Främlingsfientlighetens fundament är värderingar som medför att en stor grupp människor direkt döms till diskriminering enbart på grund av sin härkomst. Kränkande behandling i allmänhet behöver däremot ofta inte något sådant ”värderingsfundament” utan kan exempelvis uppkomma ur konflikter där båda parter är aktiva. I ”vanliga” mobbningsituationer känner förövaren dessutom ofta offret, medan så inte alls behöver vara fallet när det gäller främlingsfientlighet. Vid exempelvis sökande av arbete eller bostad kan personer med utländsk härkomst diskrimineras enbart på grund av sin etnicitet. Främlingsfientlighet är dessutom något som sprider sig vidare till samhället utanför skolan, t.ex. på arbetsplatser, i politiken etc., på ett sätt som vanlig mobbning sällan gör.

En annan möjlig skillnad mellan de två konfliktformerna är att det i fall med ”vanlig” mobbning ibland räcka med att kränkningarna upphör för att offret ska må bra, medan någon som blivit kränkt p.g.a. sin etnicitet också behöver känna att han/hon blir sedd som en likvärdig människa för att trivas. Således räcker det inte att bemöta främlingsfientliga konflikter genom att enbart förbjuda elevens beteende, så som t.ex. Erik säger att de gör när de bemöter mobbning på hans skola. Enbart vetskapen av att andra elever har främlingsfientliga åsikter kan göra att elever med annan etnisk bakgrund än svensk känner obehag, även om detta inte uttrycks i form av kränkningar.

7.6 Konflikt mellan åsiktsfrihet och värdegrund

I de situationer där ingen elev tydligt kränks uttryckte många lärare att de känner sig osäkra på förhållandet mellan åsiktsfrihet och skolans värdegrund - Vad bör tillåtas i enlighet med åsiktsfriheten och vad bör med anledning av skolans värdegrund bemötas eller kanske till och med förbjudas? Detta var mest tydligt i vinjett 4, där en elev lämnar in ett arbete med främlingsfientliga påståenden. Krister och Gunnar säger exempelvis att de inte hade betygsatt arbetet om eleven inte plockat bort dessa påståenden. Erik anser däremot att betygsättning inte är något bra bemötande och Krister skulle inte ens tala om för eleven att denne har fel.

Denna problematik fick för ett tag sedan mycket medieuppmärksamhet, i samband med att några elever på Ytterbyskolan i Kungälv på grund av sina främlingsfientliga åsikter inte fick godkänt i ämnet samhällskunskap⁷⁴. Skolan argumenterade då för sin betygsättning genom att ta upp delar av kursplanen samhällskunskapsämnet och läroplanen, där främlingsfientlighet tydligt motsätts. Efter en granskning av Skolverket fick de rätt i sitt beslut, men samtidigt påpekade Skolverket att det är elevens kunskaper och förmåga som ska bedömas vid betygsättning, inte dennes åsikter och beteende⁷⁵.

⁷⁴ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_317666.svd, 2008-01-21

⁷⁵ http://www.sverigemotrasism.nu/templates/svNormal____3641.asp, 2008-01-21

Skolverkets beslut kan tolkas på olika sätt; Å ena sidan skall individens åsiktsfrihet inte påverka betygssättningen men å andra sidan kan hans/hennes åsikter visa på okunskap inom områden som är avgörande för betyget. Resonemanget kan utvidgas till många andra aspekter av lärarnas bemötande av främlingsfientlighet - bör lärarna eftersträva en eliminering av sådana åsikter hos elever eller ska de istället låta dessa vara så länge ingen kränks?

Som vi påpekade i inledningen så har lärarna enligt läroplanen ett tydligt ansvar att fostra sina elever till fungerade samhällsmedborgare med demokratiska värderingar. Ett sätt att utföra denna uppgift kan vara att tydligt markera för elever med främlingsfientliga åsikter att deras ståndpunkter inte accepteras, dels på grund av den värdegrund samhället vilar på och dels på grund av en allmän opinion emot sådana åsikter. Ett sätt att göra en sådan markering kan t.ex. vara att inte betygssätta eleven.

En sådan markering kan leda till att eleven förstår att främlingsfientliga åsikter är destruktiva för både samhället och eleven själv. Markeringen skulle emellertid också kunna medföra att eleven anser sig orättvist behandlad, och mena att lärarna använder sig av odemokratiska metoder för att undanröja hans åsikter. Därmed kanske eleven istället blir mer frustrerad och arg i sitt ställningstagande.

Än en gång kan här Marklunds betoning av att varje hörn i konflikttriangeln är viktigt i bemötande av en konflikt påpekas. Genom arbete med elevens attityd, beteende och åsikter kan man minska riskerna för en negativ utveckling i mycket större omfattning än om man enbart begränsar eller förbjuder beteendet.

Problematiken mellan åsiktsfrihet och värdegrund blir också synlig i vinjett sex, där läraren misstänker att en elev har främlingsfientliga åsikter eftersom denne är tydligt nationalistisk. Här säger både Hanna och Ingrid uttryckligt att de inte skulle ha gjort något åt situationen. Vi ser här också en övergripande passivitet hos lärarna (bara hälften tydliggjorde vad hos eleven de vill förändra och ännu färre beskrev vilka åtgärder de skulle ha vidtagit för att uppnå en förändring), som delvis tycks bero på osäkerhet kring var gränserna för vad som kan anses främlingsfientligt går. Ignoreringen av problematiken kan även ses som en negligering av det ansvar läroplanen beskriver läraren ha.

En konsekvens av ovannämnda passivitet kan vara att eleven inte får det intellektuella bemötande som han/hon är i behov av och som han/hon bör få utifrån läroplanen. Därmed kan eleven fortsätta att utvecklas i sina ställningstaganden så att dessa blir än mer destruktiva för både honom själv och omgivningen.

7.7 Nutidsfokusering

Som vi visat i inledningen är främlingsfientlighet för närvarande ett stort problem. Dessutom visar flera prognoser på att problemet växer. En indikation på detta (i synnerhet för skolorna) var skolvalet 2006 och ungt val. Trots både detta och det faktum att främlingsfientlighet förekom i de flesta skolor vi undersökte, var det ingen av de undersökta lärarnas skolor som tycktes betrakta främlingsfientlighet som ett problem. Ingen av skolorna hade heller någon specifik handlingsplan gentemot problematiken, och ingen av dem följde upp resultatet i Skolvalet och/eller Ungt Val på något konkret sätt.

Det var inte heller många lärare av lärarna själva som såg främlingsfientlighet som ett problem på deras skola, varför flera av dem inte heller gav uttryck för något behov av kompetensutveckling inom detta område.

Det tycks alltså vara så att de flesta av lärarna och skolorna har en mycket nutidsfokuserad inställning, där man endast ser främlingsfientlighet som ett problem om eller när en sådan konfliktsituation uppstår. Det stora perspektivet, där man ser skolan som en del i samhället och där eleverna är en del också av andra sammanhang saknas alltså till stor del. Någon framförhållning gentemot kommande elever med eventuella främlingsfientliga sympatier tycks inte heller finnas i någon nämnvärd grad.

I sin helhet kan lärarnas och deras respektive skolors inställning till problematiken kring främlingsfientlighet illustreras med liknelsen "Ge mig en simkurs om jag faller överbord". Denna slutsats ses som något av det viktigaste vi kommit fram till i vår undersökning, vilket också ger oss en insikt i hur det kommer sig att främlingsfientligheten fortsätter att öka i samhället.

8. Referenser

Otryckta källor:

Respondent Agneta vecka 47 2007
Respondent Birgitta vecka 47 2007
Respondent Claes vecka 47 2007
Respondent Desirée vecka 47 2007
Respondent Erik vecka 47 2007
Respondent Fredrik vecka 48 2007
Respondent Gunnar vecka 48 2007
Respondent Hanna vecka 48 2007
Respondent Ingrid vecka 48 2007
Respondent Jonas vecka 48 2007
Respondent Krister vecka 48 2007
Respondent Linda vecka 48 2007

Böcker:

Brottsförebyggande rådet, *Hatbrott 2006*, Rapport 2007:17

Colnerud, Gunnel (red.), *Skolans moraliska och demokratiska praktik*, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings Universitet, 2004

Hällgren, Camilla, Granstedt, Lena, och Weiner, Gaby, *Överallt och ingenstans – Mångkulturella och antirasistiska frågor i svensk skola*, i *Forskning i fokus* nr 32, Myndigheten för skolutveckling, 2006

Jegerby, Ulla, *Att bedöma en social situation*, CUS-skrift 1999:3, Socialstyrelsen, Stockholm 1999

Karlberg, Maria och Mral, Birgitte, *Heder och påverkan – att analysera modern retorik*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm 2006

Kulturdepartementet, *Begreppet invandrare - användningen i lagar och förordningar*, Departementsskrivelse Ds 1999:48, Regeringskansliet, www.regeringen.se, 1999

Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund, 1997

Lindström, Anders, *Inte har dom gjort mej något, En studie av ungdomars attityder till invandrare och flyktingar i två mindre svenska lokalsamhällen*, Pedagogiska institutionen Umeå Universitet, 2002

Läraryrket, *Att motarbeta rasism och nazism i skolan*, Solna, 2006,

Läraryrket, *Lärarens handbok*, Solna, 2002

Marklund, Linda, *Skolmedling i teori och metod*, Uppsala Universitet, 2007

Oz, Amon, *How to cure a fanatic*, Princeton University Press, 2006

Raundalen, Magne och Lorentzen, Gustav, *Barn och rasism*, studentlitteratur, Lund, 1996

Svensson, Per-Gunnar och Starring, Bengt, *Kvalitativa studier i teori och praktik*, Studentlitteratur, Lund, 1996

Statens, invandrarverk, *Rasismens varp och trasor- en antologi om främlingsfientlighet och rasism*, Värnamo 1995

Internetkällor:

Aftonbladet:

<http://www.aftonbladet.se/bocker/intervjuer/article430832.ab>, 2008-01-21

Dagens bok:

<http://www.dagensbok.com/index.asp?id=3080>, 2008-01-21

Dagens Nyheter:

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=655915>, 2008-01-21

(The) European Union Agency for Fundamental Rights:

<http://fra.europa.eu>, 2008-01-21

Expo:

http://expo.se/2006/48_1711.html, 2008-01-21

Forum för levande historia:

<http://intolerans.levandehistoria.se>, 2008-01-21

Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94):

www.skolverket.se, 2008-01-21

Nationalencyklopedin:

<http://www.ne.se>, 2008-01-21

Skolval2006:

<http://www.skolval2006.nu>, 2008-01-21

<http://www.ungdomsstyrelsen.se/skolvalet>, 2008-01-21

Sundsvalls tidningen:

http://www.st.nu/noje/kultur.php?action=visa_artikel&id=575472, 2008-01-21

Svenska dagbladet:

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_325346.svd, 2008-01-21

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_317666.svd, 2008-01-21

Sverige mot rasism:

<http://www.sverigemotrasism.nu>, 2008-01-21

Sveriges Radio ekot:

<http://sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=958844>, 2008-01-21

Den Nationella temagruppen asyl & integration (NTG)

<http://www.temaasyl.se/Documents/IV/Integrationsbarometer%202007.pdf>, 2008-01-21

<http://www.temaasyl.se/Documents/IV/Integrationsbarometer%202007.pdf>, 2008-01-21

Sveriges Riksdag:

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1999:131>, 2008-01-21

9. Bilagor

9.1 Tabell över lärarnas reaktioner på Skolval2006 och Ungt Val

Lärare	Känslor	Orsaker	Konsekvenser	Skolans uppföljning
Ingrid	Otäckt	Okunnighet Arbetarklassen känner sig hotad Ungdomar är radikala	Ungdomar kommer växa ifrån det	Ingen uttalad uppföljning
Linda	Överraskad Oförståendet Orolig	Okunnighet Oförståelse	Spridd främlingsfientlighet Bl.a. till riksdagen	Ingen uttalad uppföljning
Krister	Tråkigt Ej förvånad	Ungdomar är radikala	SD blir rumsrena Ökar konflikter	Ingen uttalad uppföljning
Jonas	Ej orolig	Ökade ekonomisk klyftor Missnöjd och hotat arbetarklass Arbetarklassen känner sig hotad	Övergående Ingen fara	Ingen uttalad uppföljning
Hanna	Ej förvånad Ej orolig	Konservativ unga arbetarklass Arbetarklassen känner sig hotad	Troligtvis inga SD når inte riksdagsnivå	Ingen uttalad uppföljning
Gunnar	Beklagligt Ej behagligt Ej överraskad	Marknadsekonomi ger misslyckad integration Okunnighet	SD kommer ej att växa Positivt: problemet tas på allvar Spridd främlingsfientlighet	Arbetslags diskussioner om valresultaten
Agneta	Förvånad Orolig	Missnöje i samhället Ungas ökade egoism	Frågan ej ställd	Inget

Birgitta	Förvånad Otäckt Oförstående	Stor satsning från SD	Frågan ej ställd	Ingen uttalad uppföljning
Claes	Minns inte Tror förvånad	Ungdomar är radikala	SD kan växa	Ingen uttalad uppföljning
Desirée	Minns inte Tror förvånad	Behov av syndabocker Ungdomar är radikala Ökat ego i samhället	Frågan ej ställd	Inget
Erik	Ej förvånad	Ungdomar är radikala	Frågan ej ställd	Arbetslags diskussion Valt att inte uppfölja
Fredrik	Ej förvånad	Ungdomar är radikala Samhällstrend Kopplingar till övriga Europa Medias uppmärksamhet	Konflikten mellan värdegrunden och yttranderätten kommer aktualiseras	Arbetslags diskussion Valt att inte uppfölja

9.2 Tabell över lärarnas svar angående främlingsfientlighet i skolan

Lärare	Förekomsten av Främlingsfientlighet	Förebyggande arbete	Bemötande av F.F. i konflikt	Syn på problemet
Ingrid	I skolan Personliga erfarenheter	Väldigt lite Uppstår i diskussioner	Inget Integrering i ämne (bl.a. historiskt bakgrund till SD)	Ej problem Inget uttalat
Linda	I skolan	Förekommer tydligt Elever bytt skola	Arbetar klassvis i diskussioner om respekt	Erkänner ej existensen av problemet
			Skolledning åtgärddar Temadagar Samhällsläraren tar ansvar	

	Personliga erfarenheter	Erfarenhet av konflikter	Arbetar med förståelse och trivselregler	Bemöter direkt Eventuellt går till skolledningen	Problem
Krister	I skolan	Inget	Inget	Inget uttalat	Ej problem
	Personliga erfarenheter	Inget	Integrering av liknande i ämnen	Konfronterar direkt Ev. samtal i hela klassen Extra uppgifter till eleven	Ej problem
Jonas	I skolan	Förekommer Uppstår i diskussioner	Inget	Arbetslagsdiskussioner – gemensam åtgärddning	Problem om konflikter uppstår
	Personliga erfarenheter	Uppkommer i vissa situationer	Integrering i ämnen	Klargör skolans värdegrund Bemöter med egna åsikter	Ej problem
Hanna	I skolan	Väldigt mycket	Inget	Skolledning åtgärddar	Inget principiellt
	Personliga erfarenheter	Ofta	Integrering i ämnen	Klassdiskussioner Enskilt diskussion	Upplevs som ett stort problem
Gunnar	I skolan	Misstro mot invandrare Exkludering av grupper	Inget	Inget uttalat	Ej problem
	Personliga erfarenheter	Inget	Undervisning om demokrati, grupperingar mm.	Inget uttalat	Ej problem
Agneta	I skolan	Förekommer	Arbetar med värdegrunden	Vid extrema fall startas projekt	Ej problem
	Personliga erfarenheter	För länge sedan	Arbetar med värdegrunden	Inget uttalat	Inget stort problem
Birgitta	I skolan	Förekommer	Inget	Inget uttalat	Inget uttalat
	Personliga erfarenheter	Förekommer	Arbetar med värdegrunden Synliggör invandrarna	Bemöter med ”kloka” svar	Inget stort problem
Claes	I skolan	Inget	Inget	Inget uttalat	Ej problem (p.g.a. få invandrare)

	Personliga erfarenheter	Inget	(Inget)	Tillsägning	Ej problem (p.g.a. få invandrare)
Desirée	I skolan	Inget men misstro finns	Inget	Arbetslagsdiskussioner	Ej problem (p.g.a. få invandrare)
	Personliga erfarenheter	Inget	(Inget)	Inget uttalat	Ej problem (p.g.a. få invandrare)
Erik	I skolan	Förekommer tydligt	Inget	Tillsägelse	Inget särskilt
	Personliga erfarenheter	Uppstår under vissa lektioner	Integrering i ämnen	Enskilt diskussion	Är ett problem
Fredrik	I skolan	Förekommer dolt	Arbetar med värdegrunden	Klargör tydligt likabehandlingslagen	Ej problem
	Personliga erfarenheter	Uppkommer i vissa situationer	Arbetar med värdegrunden Integrering i ämnet Har vissa projekt	Tillsägelser	Dolt problem

9.3 Tabell över lärarnas svar angående den egna kompetensen

Lärare	Erfarenheter av främlingsfientlighet	Känsla av trygghet	Utbildning givit något?	Behov av mer utbildning?	Intryck från vinjetterna
Ingrid	Lite, i diskussioner om politiska partier		Nej, men fortbildning	Nej – 2 år kvar till pension	Säker, trygg
Linda	Ja, elever blivit trakasserade	”handlingsförlamad”, osäker, ingen strategi	Inte om f.f. men konflikthantering	Ja, klart behov pga situationen	Osäker, vinjett 4 svar
Jonas	Nja, kanske i politiskt rollspel		Nej, men genom socionomutbildn.	Ja, kontakten med inv. elever	Säker, trygg
Krister	Ja, främst i debatter, i ett arbete		Nej, minns ej, kurs om rasism	Ja, vill ha fortbildning	Säker, trygg
Hanna	Ja, elever kastar ur sig åsikter emellanåt		Nej, diskuterat värdegrunden	Ja, gemensamt förhållningssätt	Svårt att säga, osäker?
Gunnar	Nej, misstro finns men pol. korrekthet, Exkludering finns		Nej, inte ens konflikthantering	Välkommet, men inte stort behov idag	Svårt att säga, trygg?
Agneta	Inte under det senaste åren, tidigare sett lite, Haft nazistisk elev	Otrygg- ovanliga situationer. Konflikt alltid svårt. Arbetslag ger trygghet	Nej, inte heller någon fortbildning	Inget stort behov, mer fakta o övning vore dock bra	Osäker i flera situationer, säker i vinjett 5
Birgitta	Ja, ser tendenser och klotter emellanåt, Haft nazistisk elev	Trygg – känner trygghet i rollen som lärare	Minns ej, fortbildning i konflikthantering	Inget större behov	Säker, trygg. Vinjett 6 svårast

Claes	Nej, aldrig	Osäker – inga erfarenheter	Nej, liten övning ej fortbildning	Nej - på skolan inget problem	Osäker
Desirée	Nej	Osäker – ovanligt, svårt med definition	Nej, minns ej, fortbildning konfl.	Ja- vill kunna känna igen f.f.	Osäker, otrygg
Erik	Ja, jargong bland elever samt i diskussioner	Trygg – att känna eleverna ger trygghet	Nej, inte vad han minns	Nej- har bra strategier, inget problem idag	Säker, trygg
Fredrik	Ja, i diskussioner. Mer på tidigare skola, Haft nazistisk elev	Trygg – några år som lärare samt erfarenheter ger trygghet	Relativt lite, men fortbildning konflikthantering och mentorskap	Nej, fortbildning pågår redan	Säker, trygg

9.4 Tabell över varje enskild lärares svar utifrån analysmetoderna

Lärare Agneta

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Auktoritet -vänder sig till skolledning och kollegor	
2		Auktoritet – markering, vänder sig till skolledning	Givit motargument, klassdiskussioner
3			
4		Överlämnar ärendet till skolledning	
5			Faktaargument
6			
Allmänt			

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1		Elevens uppförande accepteras ej	
2		Uttalandet ogillas, bör istället uttryckas i klassen	Få eleven att inse resonemangets brister
3			
4			
5	Eleven inse invandrarnas svårigheter i samhället		Eleven överge sina åsikter
6		Beteendet följas upp	
Allmänt			

Lärare Birgitta

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1			
2			Åsikternas grund omprövas
3		Beteendet accepteras ej	
4			Åsikternas grund omprövas
5			
6			
Allmänt		Förändra elevens beteende	

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Auktoritet – tagit eleven till rektorn	
2			Debatterat med eleven kring påståendena
3		Auktoritet – tillsägelse, vidarebefordrat till rektor	
4		Eventuellt gått till skolledning	Ställt motfrågor kring elevens grunder
5			
6			Klassdiskussioner om främlingsfientlighet
Allmänt		Tillsägelser	

Lärare Claes

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1		Beteendet accepteras ej	
2	Förändring av elevens synsätt		Elevens uppfattningar förändras
3		Beteendet accepteras ej	
4		Beteendet accepteras	Eleven ompröva sina åsikter
5		Beteendet accepteras ej	
6			Elevens åsikter utmanas
Allmänt	Elevens attityd förändras		

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Auktoritet – tillsägelse, rapportering till rektor	
2			Givit motargument och diskuterat
3		Auktoritet – gått till rektorn med ärendet	
4			Argumenterat
5		Auktoritet – tillsägelse, gått till rektorn	
6			Klassrumsdiskussioner
Allmänt			

Lärare Desirée

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1			Eleven ompröva sina påståendens grunder
2		Beteendet accepteras i regel	
3			
4			
5	Eleven skall inte generalisera		
6	Eleven få en positivare inställning till mångfald		
Allmänt		Beteendet accepteras emellanåt inte	

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1			Enskilt samtal, ifrågasatt åsikters grunder
2			
3			
4			
5		Eventuellt visa ilska	Förklara brister inom statistik
6	Lyfta fram goda erfarenheter av mångfald		
Allmänt		Tillsägning och gränssättning	

Lärare Erik

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1		Eleven måste sluta kränka andra	
2		Eleven bli mer försiktig i sina uttalanden	Få eleven att inse felaktighet i påståenden
3		Beteendet accepteras ej	
4			Få eleven att inse felaktighet i påståenden
5	Elevens inställning till flyktingar		Elevens perspektiv vidgas
6			
Allmänt		Beteendet ogillas	

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Tillsägelse, visa auktoritet	Ifrågasatt elevens åsiktsgrunder
2	Visat besvikelse alternativt tilltro	Bygger på sin relation till eleven	Förklarar orsaker bakom statistik
3		Auktoritet, tillsägelse	
4			Diskuterat enskilt kring elevens argument
5	Fått eleven att inta flyktingars perspektiv		Diskuterat orsaker bakom statistik
6			
Allmänt			

Lärare Fredrik

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1	Eleven skall inte generalisera		Att eleven omprövar sina åsikters belägg
2			Få eleven att kritiskt granska sina ståndpunkter
3			
4		Beteendet tycks accepteras	Att eleven omprövar sina åsikter och perspektiv
5		Beteendet tycks accepteras	Eleven ser fler perspektiv och omprövar grunder
6	Eleverna skall ha en öppen attityd	Beteendet accepteras	Hjälpa eleven tänka kritiskt
Allmänt		Beteendet tycks accepteras	Eleven ompröva sina åsikter, vidga perspektiv

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1			Jobbar med frågor rörande elevens belägg
2		Markerar sin egen ståndpunkt	Utmanar elevens åsikter
3			
4		Låter klassen bemöta åsikten	
5			Väcker frågor, pekar på andra perspektiv
6		Konfronterar inte, skapar öppet klassrumsklimat	Utmanar genom ifrågasättande situationer
Allmänt		Undviker konfrontation	Skapar klassdiskussioner och ställer frågor

Lärare Gunnar

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1	Förändrad inställning till andra grupper	Beteendet tolereras ej	Elevens trångsynthet vidgas
2		Beteendet accepteras	Förändrade åsikter med motiverad bakgrund
3			
4	Nya ställningstaganden och värderingar	Arbetet godkänns ej	Förändrade åsikter med motiverad bakgrund
5	Förståelse för gruppering av människor	Beteendet accepteras	Elevens trångsynthet vidgas
6			
Allmänt	Minskad misstro, förstå grupperingar		

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1	Få eleven att inta andra perspektiv	Auktoritet – meddelat rektor och klassmentor	Extra undervisningsmoment
2			Utmaning genom undervisning
3			
4	Eleven ska fundera kring etiska ställningstaganden	Auktoritet – betygsättning	Förklarar samhälliga och ekonomiska samband
5			Klassdiskussion, samtalat om grupperingar
6			
Allmänt			Undervisning/diskussion om demokrati mm.

Lärare Hanna

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A (attityd)	Hörn B (beteende)	Hörn C (åsikter)
1		Beteendet tolereras ej	Åsikternas grund omprövas
2	Elevens värderingar omprövas	Beteendet förbises emellanåt	Eleven får nya faktakunskaper
3			
4	Omprövad syn på flyktingpolitik		
5	Elevens syn på det som är avvikande vidgas		Elevens trångsynthet vidgas
6		Beteendet accepteras	
Allmänt			

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Auktoritet – hänvisar till skolledning	Diskussion kring hur eleven tänker
2			Använda faktaargument i undervisning
3			
4	Ställer reflekterande frågor		
5			Diskussion kring hur normer skapar kunskap
6			
Allmänt			Klassdiskussioner och enskilda samtal

Lärare Ingrid

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A	Hörn B	Hörn C
1		Beteendet tolereras ej	
2	Väcka sympati, arbeta med fördomar		Eleven få nya kunskaper
3		Beteendet tolereras ej	
4	Öka förståelse för integrationsproblem	Eleven skall uttrycka sig i en klassdiskussion	Eleven få nya kunskaper
5	Minska särbehandling	Beteendet accepteras	Hjälpa eleven att få ett bredare perspektiv
6		Beteendet accepteras	
Allmänt			Stor vikt vid elevens kunskaper

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Visar mycket ilska Auktoritet - markering	
2	Drar paralleller till åhöraren		Diskuterar åsikternas belägg
3		Visar auktoritet Hänvisar till kurator	
4	Visar på flyktingars perspektiv		Diskuterat enskilt med eleven
5			
6			
Allmänt			Ställer motfrågor

Lärare Jonas

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A	Hörn B	Hörn C
1			Åsikter bemöts ej
2		Beteendet tolereras	Utmana elevens triviala förklaringar
3			
4		Beteendet accepteras ej	Elevens uppfattning av fakta omprövas
5			Elevens perspektiv skall vidgas
6			
Allmänt	Elevens inställning förändras		

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Auktoritet – vidarebefordrat till rektor	Elevens åsikter utmanas ej intellektuellt
2			Förklarat komplexiteten i problematiken
3			
4		Auktoritet – klargjort den allmänna åsikten, betyg	Ifrågasatt belägg och källor samt åsikter.
5			Faktaargument och förklaring av orsaker
6			Utmanat eleven med undervisning om mångkultur
Allmänt		Auktoritet – värdegrunden gäller, betygsättning	

Lärare Krister

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A	Hörn B	Hörn C
1		Uttalandet tolereras ej	
2		Eleven skall uttrycka sig i en klassdiskussion	Elevens åsikter bli mer vetenskapliga
3			
4		Sådana åsikter godkänns ej	Ökad förståelse för orsaker och samband
5	Elevens attityd bli mindre destruktiv	Beteendet accepteras men skapar protester i klassen	Elevens kunskaper och förståelse vidgas
6	Elevens inställning bli mer respektfull	Beteendet skall bli mer acceptabelt	
Allmänt			

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1		Visar ilska, Auktoritet – klargör vad som gäller	
2			Undervisning om olika samhällsfaktorer
3			
4		Auktoritet – arbetet betygsätts ej	Be eleven komplettera arbetet
5			Resonerat kring statistik, orsaker samt åtgärder
6	Diskutera hur eleven vill bli sedd av andra		
Allmänt			

Lärare Linda

Vad vill läraren uppnå (konflikttriangeln)?

Vinjett	Hörn A	Hörn B	Hörn C
1	Öka respekten	Beteendet tolereras ej Sådant skall ej uttryckas	
2		Beteendet verkar accepteras	
3			
4	Minska trångsyntheten		Förståelse för källors tillförlitlighet
5	Minska trångsyntheten		Utmana elevens åsikter
6			Utmana elevens åsikter
Allmänt	Minskad oförståelse från eleverna		Eleven få kunskaper

Hur skall förändringen ske (argumentationsanalys)?

Vinjett	Pathos (känslor)	Ethos (personlighet)	Logos (kunskap)
1	Drar paralleller till eleven	Auktoritet – kontaktat rektor och föräldrar	
2			Bett eleven motivera
3			
4	Hjälper eleven till ett bredare perspektiv		Krävt motivering, Pekat på källans betydelse.
5	Klassrumsdiskussion – ge eleven nya perspektiv		Klassrumsdiskussion – utmana åsikter
6			
Allmänt		Auktoritet – går till rektor och andra lärare	

9.5 Intervjumall

Allmänt om främlingsfientlighet

Med anledning av Sverigedemokraternas framgångar i skolvalet 2006 och framförallt ungt val 2006, där dem blev den tredje största partiet med ca 12 procent av alla röster, vill vi gärna börja med några frågor som berör just detta.

- Varför tror du att SD lyckades så bra i skolvalet och ungt val?
- Vilka konsekvenser tror du att deras framgångar kan ha inför framtiden?

Främlingsfientlighet i skolan

- Anser du att det finns problem med rasism i din skola? Hur har det varit under din tid som lärare?
- Hur arbetar ni generellt med främlingsfientlighet på din skola?
 - Har din skola en specifik handlingsplan?
 - Arbetslagsdiskussioner? (Vad diskuteras?)

Arbete med främlingsfientlighet

- Arbetar du någon gång specifikt med främlingsfientlighet under dina lektioner? I så fall hur och när?
- Har du upplevt främlingsfientliga åsikter från eleverna, både i och utanför klassrummet? I vilka situationer? Hur ofta? Kan du ge exempel?
- Hur bemöter du sådana åsikter? Har du någon generellt metod? Finns det någon skillnad mellan hur du bemöter främlingsfientlighet och hur du handskas med andra typer av konflikter?

Konkreta situationer

Vi vill nu beskriva några konkreta situationer för dig, där du berättar hur du skulle ha reagerat:

Vad gör du om som klassföreståndare/studievägledare för eleverna Kalle och Lisa, och ...

- ... du råkar gå förbi i korridoren och hör Lisa ropa följande efter en muslimsk tjej: "Din jävla religion förnedrar kvinnor och gör dem mindre värda än grisar! Du korkad som låter en skitbok styra ditt liv!"
- ... du råkar höra en diskussion i matsalen mellan Kalle och hans kompisar där följande uttrycks "problemet med vårt samhälle är blattar kommer hit och utnyttjar systemet och som tack ansvarar för en hög kriminalitet."
- ... Natifa, som du har i din klass, kommer till dig och uttrycker att hon upplever sig diskriminerad av Kalle p g a sin hudfärg. Han har bl.a. kallat henne "neger".
- ... du får höra att Lisa i ett arbete som hon lämnat uttryckt in att "Välfärden vore mycket bättre om de åtta miljarder som Sverige lägger ut på flyktingpolitik istället skulle gå till skola och sjukvård", samt att "vi borde sluta ge bidrag åt arbetslösa invandrare".
- ... i en klassrumsdiskussion om rasism uttrycker Kalle att han anser att många rasister har flera vettiga åsikter, med argumenten att "invandrare begår fler

brott" samt att "invandrare inte vill anpassa sig till det svenska samhället utan tar med sig sina problem från sina hemländer - t ex hedersmord, kvinnoförtryck och intolerans mot yttrandefrihet".

- ... du misstänker att Lisa har rasistiska åsikter eftersom hon vid flera tillfällen upphöjt den svenska kulturen och indirekt beskrivit mångkultur som ett hot.

Kompetensutveckling

- Anser du att den utbildning du har fått gav dig en god grund i denna fråga? Fick du med dig goda kunskaper för bemötande av situationer där främlingsfientlighet uttrycks? Fanns någon konflikthantering där detta kan integreras i?
- Har du en önskan om eller känner du ett behov av vidare fortbildning inom detta?
- Anser du att skolor i allmänhet skall lägga större vikt på detta?

9.6 Information till respondenter

Vi är två studenter på lärarprogrammet som i kursen LAU 370 skriver vår C-uppsats om främlingsfientlighet i skolan. Uppsatsen omfattar 10 högskolepoäng och beräknas vara färdig den 18 januari 2008.

Syftet med vår uppsats är att diskutera lärares bemötande av främlingsfientliga åsikter hos elever, samt hurvida lärare känner sig trygga i situationer där främlingsfientlighet uttrycks eller om de har ett behov av ökad kompetens för sådana bemötanden. För att undersöka detta genomför vi intervjuer med ett tiotal lärare på olika gymnasieskolor i Göteborg. I intervjun ställer vi dels ett antal frågor kring främlingsfientlighet i skolan och lärarens handlande i situationer där främlingsfientlighet förekommer, och dels beskriver vi några exempel på sådana situationer samt ber läraren att beskriva sin reaktion och sitt agerande.

Intervjun är helt frivillig, och respondenten kan när som helst avbryta sin medverkan. De personer som deltar i undersökningen har rätt att fram till den dag arbetet är publicerat höra av sig till oss för att bli struken från undersökningen. Respondenterna kommer att behandlas anonymt och deltagare i undersökningen kommer inte att kunna kännas igen i texten eller spåras i efterhand. Inte heller de enskilda skolorna kommer att kunna urskiljas i resultatet.

Kursansvarig lärare är Jan Carle, docent, Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen, 031 786 4792

Tack för din medverkan!